

Міністерство освіти і науки України
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Соціально-психологічний факультет
Кафедра соціальних технологій

Актуальні проблеми соціальної сфери

**Збірник статей студентів і
викладачі**

Випуск 16

за заг. ред. С.М. Коляденко

Житомир, 2026
Вид-во

*Рекомендовано до друку рішенням
кафедри соціальних технологій
Житомирського державного університету імені Івана Франка
(протокол №14 від 19.03.2026)*

Рецензенти:

Тетяна ЗАХАРІНА – докторка педагогічних наук, професорка кафедри соціальної реабілітації та соціальної педагогіки Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Ірина КРУКОВСЬКА – кандидатка педагогічних наук, доцентка, завідувачка кафедри природничих та соціально-гуманітарних дисциплін КВНЗ «Житомирський медичний інститут» Житомирської обласної ради.

Наталія СЕЙКО – докторка педагогічних наук, професорка, професорка кафедри соціальних технологій Житомирського державного університету імені Івана Франка.

УДК 364 К 65 **Актуальні проблеми соціальної сфери : [збірник статей студентів і викладачів / за заг. ред. С.М. Коляденко]. Вип. 16. 243 с.**

Макет: Олена ТАТАРЧЕНКО

Відповідальний редактор: Зоя ЗАЛБОВСЬКА-ІЛЬНИЦЬКА

За достовірність фактів, цитат, власних імен, посилань на використані джерела та інших відомостей відповідають автори публікацій.

Слово редактора

Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується глибокими соціальними трансформаціями, що супроводжуються змінами у системі суспільних відносин, посиленням ролі соціальної підтримки населення та зростанням потреби у науковому осмисленні соціальних процесів. У цих умовах особливої актуальності набувають дослідження проблем соціальної сфери, пошук ефективних механізмів їх розв'язання та впровадження інноваційних підходів у практику соціальної роботи, психологічної допомоги, соціального забезпечення та соціальної політики.

Особливого значення ці питання набувають у контексті сучасних викликів, пов'язаних із повномасштабною війною в Україні. Воєнні події спричинили масштабні соціальні зміни, які позначилися на різних аспектах життєдіяльності суспільства. Значна частина громадян переживає складні життєві обставини, пов'язані з вимушеним переміщенням, втратою житла, роботи, соціальних зв'язків, а також психологічними наслідками пережитих травматичних подій. У таких умовах особливої актуальності набувають питання психосоціальної підтримки населення, відновлення соціальних ресурсів громад та зміцнення психологічної стійкості особистості.

В умовах воєнного часу та майбутнього післявоєнного відновлення особливу роль відіграє соціальна сфера, яка покликана забезпечити підтримку найбільш уразливих категорій населення, сприяти соціальній адаптації та інтеграції людей, що опинилися у складних життєвих обставинах. Водночас відновлення українського суспільства передбачає не лише матеріальну відбудову, а й відновлення

людського потенціалу, соціальної згуртованості та довіри в суспільстві. У цьому процесі важливу роль відіграють фахівці допомагаючих професій, діяльність яких спрямована на підтримку людини, розвиток її внутрішніх ресурсів та здатності долати життєві труднощі.

У цьому контексті особливої актуальності набуває концепція резиліентності, яка розглядається як здатність людини та спільнот ефективно адаптуватися до складних життєвих обставин, долати наслідки травматичного досвіду та зберігати здатність до розвитку. Формування резиліентності передбачає розвиток емоційної компетентності, підтримку соціальних зв'язків, посилення взаємної підтримки в суспільстві, а також створення ефективних систем психосоціальної допомоги. У цьому процесі важливу роль відіграє міждисциплінарна взаємодія фахівців різних галузей - психології, педагогіки, соціальної роботи, медицини, соціології та права.

Збірник наукових праць «Актуальні проблеми соціальної сфери» є важливою платформою для наукового діалогу між викладачами, молодими дослідниками, студентами та практиками соціальної роботи. Його метою є висвітлення сучасних наукових підходів до аналізу соціальних явищ і процесів, обговорення результатів наукових досліджень, а також поширення кращих практик соціально-педагогічної, психологічної та соціально-виховної діяльності. У представленому випуску збірника висвітлюються актуальні питання розвитку соціальної сфери в умовах суспільних трансформацій. Матеріали збірника охоплюють проблеми соціальної підтримки різних категорій населення, питання соціальної адаптації та ресоціалізації,

розвитку професійних компетентностей фахівців соціономічних спеціальностей, а також психологічні аспекти міжособистісної взаємодії та емоційного благополуччя особистості. Важливим аспектом представлених у збірнику матеріалів є поєднання теоретичних досліджень із практичним досвідом фахівців соціальної сфери. Це сприяє більш глибокому розумінню сучасних соціальних проблем та визначенню ефективних шляхів їх розв'язання. Представлені наукові розвідки демонструють різноманітність підходів, методологічних позицій і практичних рішень, що відображає складність і багатовимірність соціальних процесів у сучасному суспільстві.

Збірник також виконує важливу освітню функцію, сприяючи розвитку наукового потенціалу студентської молоді, формуванню навичок дослідницької діяльності та розвитку академічної культури. Участь студентів у підготовці наукових публікацій стимулює їх до поглибленого вивчення професійних дисциплін, формує здатність до критичного мислення, аналізу та наукового пошуку.

Редколегія збірника сподівається, що матеріали цього випуску будуть корисними для науковців, викладачів, студентів, фахівців соціальної роботи, психологів, педагогів та всіх, хто цікавиться проблемами розвитку соціальної сфери. Представлені дослідження можуть стати підґрунтям для подальших наукових розвідок, сприяти вдосконаленню професійної діяльності та розвитку сучасної соціальної практики.

Висловлюємо щиру вдячність авторам публікацій за їхній науковий внесок, активну дослідницьку позицію та прагнення до пошуку нових ідей і рішень у сфері соціальних

досліджень. Сподіваємося, що подальші випуски збірника й надалі сприятимуть розвитку наукової думки, консолідації зусиль науковців і практиків та формуванню нових підходів до вирішення актуальних соціальних проблем українського суспільства та відновленню нашої держави.

СЛАВА УКРАЇНІ! ГЕРОЯМ СЛАВА!

З повагою редакторка збірника:

Світлана Коляденко - кандидатка педагогічних наук,
доцентка кафедри соціальних технологій

ЗМІСТ

Анастасія БАРАНЕНКО	КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОТИДІЇ МАНІПУЛЯЦІЯМ У МЕДІАПРОСТОРІ: ПОГЛЯД МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА	15
Віталіна БІДЕНКО	ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ	22
Ольга БОЙЦОВА	СОЦІАЛЬНА ІНКЛЮЗІЯ ЯК ЧИННИК СТАЛОГО РОЗВИТКУ ГРОМАД	28
Юлія БОНДАР	СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА МОЛОДІ, ЯКА ПОСТРАЖДАЛА ВІД ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ, В УМОВАХ ОТГ	34
Віталіна БОРДЯКІВСЬКА	СОЦІАЛЬНА РОБОТА В ГРОМАДІ В УМОВАХ ВІЙНИ	39

Анастасія ГУЗОВСЬКА	ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ STREAM-ТЕХНОЛОГІЇ ДЛЯ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У СЕРЕДОВИЩІ НУШ	42
Юлія ДЕЙНЕКА	РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	53
Іван ДОБРОВОЛЬСЬК ИЙ	СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	61
Зоя ЗАЛБОВСЬКА- ІЛЬНИЦЬКА	СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА БАГАТОДІТНІХ СІМЕЙ В УКРАЇНІ	65
Євгеній ІВЧЕНКО	ПОРУШЕННЯ ПРАВ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ	68

Ольга ІЛІНА	ПІДГОТОВКА ЗДОБУВАЧІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ МОЛОДІЖНА РОБОТА ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	79
Юлія КРАЩУК	ЗМІСТ І ФОРМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦЯ ІЗ СУПРОВОДУ ВЕТЕРАНІВ ТА ДЕМОБІЛІЗОВАНИХ ОСІБ	86
Катерина КОВАЛЬСЬКА	СОЦІАЛЬНИЙ СУПРОВІД СІМЕЙ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ	93
Світлана КОЛЯДЕНКО, Євгеній ІВЧЕНКО	КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ДО ПРЕВЕНЦІЇ СУЇЦИДІВ У ГРОМАДАХ	99
Анастасія КОНОНЧУК	СОЦІАЛЬНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ З ДІТЬМИ ТА МОЛОДДЮ, ЯКІ ЗАЗНАЛИ ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ ТА НАСИЛЬСТВА	107

Вероніка КОСЮК	СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ У КОНТЕКСТІ ПОПЕРЕДЖЕННЯ КІБЕРБУЛІНГУ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ	112
Надія КРУКІВСЬКА	ПРОЖИТКОВИЙ МІНІМУМ В УКРАЇНІ У СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ ДЛЯ СІМЕЙ З ДІТЬМИ	120
Інна ЛІТЯГА	ПСИХОЛОГІЧНІ ТРУДНОЩІ АДАПТАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ДО НОВИХ УМОВ ПРОЖИВАННЯ	127
Аліна МАКАРЧУК	СОЦІАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО ШКОЛИ ТА СІМ'Ї У ПРОЦЕСІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ ІЗ ВАДАМИ МОВЛЕННЯ	137
Наталія НІКОНЧУК	ЗМІСТ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО	144

	ПЕДАГОГА З ПІДЛІТКАМИ ГРУПИ РИЗИКУ	
Карина ОВСІЙЧУК	ВИКОРИСТАННЯ ПРОБЛЕМНИХ ЗАПИТАНЬ ЯК ЗАСОБУ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	147
Ангеліна ОПАНАСЮК	СОЦІАЛЬНИЙ ЗМІСТ ШКІЛЬНОГО БУЛІНГУ	155
Надія ОСИПЧУК	НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	164
Світлана ОРИЩЕНКО	СОЦІАЛЬНА РОБОТА З СІМ'ЯМИ ЗАГИБЛИХ ТА ЗНИКЛИХ БЕЗВІСТИ	158
Олена РЕНКАС	СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ З ДІТЬМИ РАНЬОГО ВІКУВ ІНКЛЮЗИВНИХ ГРУПАХ ЗДО	167

Олеся САВИЦЬКА	СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ДБСТ В УКРАЇНІ 1990-2025 РР	171
Ольга СЕМЕНКО	МЕТОДИ КОНТРОЛЮ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ З ООП В РОБОТІ АСИСТЕНТА ВЧИТЕЛЯ	177
Тетяна СУЛИМА	СОЦІАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ЗДО	182
Катерина СТЕЦЬКО	ТЕХНОЛОГІЇ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА У СПЕЦІАЛЬНИХ ГРУПАХ В ЗДО	188
Олена ТАТАРЧЕНКО	РОЗВИТОК ЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЧЕРЕЗ МІЖПРЕДМЕТНІ ЗВ'ЯЗКИ	193
Вікторія ТИМОШЕНКО	ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ ДЛЯ РОЗВИТКУ	198

	КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА ПРИКЛАДІ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»	
Марія ТИШКЕВИЧ	РОЛЬ ВЧИТЕЛЯ- ЛОГОПЕДА У ФОРМУВАННІ АДАПТИВНИХ НАВИЧОК МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З МОВЛЕННЄВИМ ПОРУШЕННЯМИ	207
Тетяна ТУГТАГ	ПРОФІЛАКТИКА ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНОСТІ ПІДЛІТКІВ У РОБОТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ ШКОЛИ	213
Юлія ШИМАНСЬКА	ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА ПОЯВУ НОВИХ КАТЕГОРІЇ ОСІБ У СЖО	218
Вікторія ШЕВЧЕНКО	СОЦІАЛЬНА РОБОТА З МОЛОДДЮ, СХИЛЬНОЮ ДО ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ, В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ.	224

Софія ХОМИК	ОСНОВНІ СОЦІАЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ВРАЗЛИВИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ В ОТГ	230
Тетяна ЯБЛОНСЬКА	ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	237

Соціальна та психологічна робота у системі освіти

Авторка статті:

Анастасія БАРАНЕНКО

здобувачка

ОП Початкова освіта.

Наукова керівниця:

Тетяна ШАНСКОВА

доктор педагогічних наук, доцент кафедри

початкової освіти та культури фахової мови

КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОТИДІЇ МАНІПУЛЯЦІЯМ У МЕДІАПРОСТОРІ: ПОГЛЯД МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

Постановка проблеми. Сучасна початкова школа функціонує в умовах тотальної цифровізації. Сьогодні педагоги мають справу з поколінням дітей, чия соціалізація починається з екрана смартфона чи не з перших років життя. До моменту вступу в перший клас дитина вже має стійкі патерни споживання швидкого візуального контенту. Її щоденна реальність — це яскраві відеоролики, вірусні тренди та нескінченний інформаційний потік. Проте цей простір не є екологічним для дитячої психіки. У таких умовах перед майбутнім учителем постає нестандартний виклик: проблема полягає не в доступі до інформації (вона стала загальнодоступною), а у відсутності в дітей механізмів її фільтрації [5, с.505-515]. Цифрове середовище переповнене емоційними маніпуляціями, прихованим маркетингом та викривленням реальності. Саме тому системний розвиток критичного мислення перетворюється з додаткової навички

Соціальна та психологічна робота у системі освіти на базовий інструмент психологічного захисту, який необхідно прищеплювати з перших днів навчання у школі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика впливу цифрового середовища на когнітивний розвиток дітей перебуває в центрі уваги провідних наукових інституцій. Варто виділити лонгітюдне дослідження Інституту соціальної та політичної психології НАПН України під керівництвом Л.Найдьоновоїт (2022–2024 роки) на тему «Кіберсоціалізація дітей в умовах інформаційних криз». Дослідники довели, що регулярне перебування в середовищі коротких відео знижує здатність учнів початкових класів до концентрації уваги на 30%, а емоційно забарвлений контент сприймається ними як абсолютно достовірний[3,с.135]. Важливими є результати опитування дослідницької агенції Fama (2024 рік), які свідчать, що понад 75% дітей молодшого шкільного віку не здатні відрізнити приховану рекламу від щирої рекомендації відеоблогера [2]. Незважаючи на ґрунтовну теоретичну базу (праці О. Волошенюк, О. Пометун), у сучасній школі гостро відчувається брак адаптованих практичних методик роботи з новітніми форматами контенту [1, с.234], [4, с.126].

Мета публікації: проаналізувати специфіку впливу медіаманіпуляцій на пізнавальну сферу молодших школярів

Соціальна та психологічна робота у системі освіти та запропонувати авторський комплекс інтерактивних технологій розвитку критичного мислення для використання на різних етапах освітнього процесу в початковій школі.

Виклад основного матеріалу. Спостерігаючи за дітьми в умовах повсякденного спілкування та під час педагогічної практики, можна помітити різучий парадокс: феноменальна технічна грамотність молодших школярів створює оманливу ілюзію їхньої інформаційної безпеки. Блискуче володіючи гаджетами технічно, вони залишаються абсолютно беззахисними когнітивно.

З погляду вікової психології, молодший шкільний вік відрізняється високою емоційністю та беззаперечною довірою до авторитетів. Сьогодні цей п'єдестал авторитетності з учителями ділять медійні персонажі. Проблема криється у специфіці дитячого контенту, який часто маскується під дружню розмову. Блогер звертається особисто до глядача, формуючи стійкий парасоціальний зв'язок. Відповідно, прихована реклама чи заклик до дії сприймається дитиною некритично, як щира порада друга.

Більше того, алгоритми сучасних платформ експлуатують мимовільну увагу учнів. Формат відео тривалістю 15-60 секунд зі швидкою зміною кадрів пропонує миттєвий «дофаміновий відгук» без жодних інтелектуальних

Соціальна та психологічна робота у системі освіти зусиль. Як наслідок, здатність зосереджуватися на читанні чи глибокому аналізі тексту стрімко падає. Для молодшого школяра медіаманіпуляція криється в нав'язуванні штучних бажань, спотворенні реальності та формуванні культу ідеального життя.

У цьому контексті місія вчителя початкових класів кардинально розширюється. Завдання сучасного педагога — навчити дитину вчасно активувати довільну увагу, зупинитися і поставити собі базові запитання: «Чому я це дивлюся?», «Яку емоцію я зараз відчуваю?». Згідно з концептуальними засадами Нової української школи, формування інформаційної гігієни найефективніше відбувається через діяльнісний підхід. Пропоную адаптований комплекс педагогічних технологій, які дозволяють органічно інтегрувати основи медіаграмотності в освітній процес:

1. Аналітична вправа «Факт чи емоція?» (інтеграція: Українська мова та читання). Вчитель пропонує нейтральне речення (наприклад: «На вулиці пішов сніг»). Завдання класу — трансформувати цей факт у два різних повідомлення: одне має викликати радість, інше — тривогу (наприклад: «Жахлива хуртовина паралізувала місто!»). Учні самостійно

Соціальна та психологічна робота у системі освіти доходять висновку, що мета гучних заголовків в інтернеті — викликати сильну емоцію, а не передати об'єктивну правду.

2. Дослідницький практикум «Що залишилося за кадром?» (інтеграція: Я досліджую світ). Вчитель демонструє постановочне фото (ідеально прибрана кімната або виконання складного трюку). Клас виконує роль «дослідників», складаючи перелік прихованих елементів зйомки: кількість невдалих дублів, наявність сценарію, використання фільтрів. Відбувається деконструкція ідеальної картинки, що знижує рівень дитячої тривожності від соціального порівняння.

3. Вправа на спостережливість «Уважний глядач» (інтеграція: Година спілкування). Демонструється фрагмент популярного дитячого відео. Учні отримують завдання знайти предмети, на яких робиться штучний акцент (наприклад, герой надмірно радіє іграшці конкретної фірми). Формується розуміння комерційної складової (нативної реклами) у розважальному контенті.

4. Практикум з емоційної саморегуляції «Музика і настроїв» (інтеграція: Мистецтво). Вчитель демонструє нейтральне відео двічі: спочатку під динамічну, веселу музику, а потім — під тривожну і сумну. Учні вербалізують зміну свого емоційного стану, усвідомлюючи, що форма

Соціальна та психологічна робота у системі освіти подачі здатна штучно моделювати почуття глядача та маніпулювати його поведінкою.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Узагальнюючи викладений матеріал, можна констатувати, що ігнорування впливу медіапростору на розвиток молодших школярів є педагогічно неефективною стратегією. Системний розвиток критичного мислення забезпечує здатність учня до самостійного аналізу та усвідомленого захисту від цифрових маніпуляцій. Впровадження на уроках діяльнісних ігрових форматів створює простір для відкритого діалогу, де педагог формує свідому особистість, здатну зберігати когнітивну стійкість в умовах інформаційної надмірності. Перспективи подальших досліджень вбачаю у розробці та апробації комплексних програм з медіаграмотності для різних вікових груп початкової школи з урахуванням новітніх алгоритмів соціальних мереж.

Використана література:

1. Волошенюк О. В., Іванова В. В. Медіаграмотність у початковій школі: посібник для вчителя. Київ: ЦВП, 2021. 234 с.
2. Індекс медіаграмотності українців 2020–2024: аналітичний звіт / Дослідницька агенція Fama на замовлення ГО «Детектор медіа».

Соціальна та психологічна робота у системі освіти
Київ, 2024. URL: <https://detector.media/infospace/article/240621/2025-05-06-indeks-mediagramotnosti-ukraintsiv-za-2024-rik/> (дата звернення: 12.03.2026).

3. Кіберсоціалізація. Збірник наукових праць / за ред. Л. А. Найдьонової. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2020. 135 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/725079/> (дата звернення: 12.03.2026).

4. Пометун О. І. Основи критичного мислення: методичний посібник для вчителів. Київ: Літера ЛТД, 2020. 156 с.

5. Breakstone J., Smith M., Wineburg S. Students' Civic Online Reasoning: A National Portrait. *Educational Researcher*. 2021. Vol. 50(8). P. 505–515. DOI: <https://doi.org/10.3102/0013189X211017495>

Авторка статті:

Віталіна БІДЕНКО

здобувачка

ОП Початкова освіта

Наукова керівниця:

Тетяна ШАНСКОВА

доктор педагогічних наук, доцент кафедри

початкової освіти та культури фахової мови

ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ

У період модернізації освітньої системи України та впровадження положень концепції Нової української школи особливої значущості набуває питання розвитку критичного мислення учнів, зокрема учнів початкової школи, як однієї з провідних компетентностей сучасної особистості. Саме в молодшому шкільному віці закладаються основи логічного мислення, уміння аналізувати інформацію, формулювати власні судження та робити обґрунтовані висновки.

Проблема розвитку критичного мислення була предметом дослідження багатьох вітчизняних і зарубіжних учених. Теоретичні засади формування критичного мислення розробляли Дж. Дьюї, Р. Пол, Л. Елдер. Значний внесок у розроблення методик розвитку багатовимірною мислення зробив Едвард де Боно, автор методу «Шість капелюхів Де Боно», який дозволяє аналізувати проблему з різних позицій.

В українській педагогічній науці питання впровадження інтерактивних технологій у початковій школі досліджували О. Пометун, Л. Пироженко, О. Савченко, Н. Бібік, С. Скворцова. Науковці підкреслюють, що інтерактивні методи навчання як засіб формування критичного мислення забезпечують активну участь учнів у пізнавальному процесі, сприяють розвитку рефлексії та самостійності.

Мета статті - теоретично обґрунтувати роль інтерактивних методів у формуванні критичного мислення учнів початкової школи та визначити ефективні підходи до їх застосування в освітньому процесі.

Сучасний етап розвитку освіти в Україні характеризується переходом від знаннєвої парадигми до компетентнісної моделі навчання, що передбачає формування в учнів умінь аналізувати інформацію, аргументовано висловлювати власну позицію, приймати зважені рішення та відповідально діяти в умовах інформаційного суспільства. У цьому контексті особливої актуальності набуває розвиток критичного мислення як ключової компетентності особистості XXI століття, що має формуватися вже в початковій школі.

У педагогічній науці підкреслюється, що інтерактивні методи навчання як засіб формування критичного мислення

забезпечують активне включення учнів у процес здобуття знань, сприяють розвитку рефлексії, самостійності та відповідальності за результат власної діяльності [3, с. 6]. Інтерактивність передбачає постійну взаємодію всіх учасників освітнього процесу — учнів між собою та з учителем — на засадах співробітництва й партнерства, що є особливо важливим у роботі з молодшими школярами.

У практиці початкової школи інтерактивні методи не виступають як ізольовані прийоми, а як система організації пізнавальної діяльності молодших школярів. Їх застосування забезпечує поетапне формування в учнів умінь аналізувати інформацію, висловлювати припущення, аргументувати власну позицію та оцінювати різні точки зору.

Зокрема, метод «Шість капелюхів Де Боно» сприяє розвитку багатостороннього аналізу проблемної ситуації та формує в учнів здатність розмежовувати факти, емоції, критичні зауваження й творчі ідеї [4]. В умовах початкової школи його доцільно використовувати у спрощеному, ігровому форматі, що відповідає віковим особливостям дітей та підвищує їх мотивацію до участі в обговоренні. [1, с. 33].

Мотиваційні інтерактивні вправи, спрямовані на актуалізацію знань («Закінчи речення», «Чарівна скринька», «Кросворд»), виконують функцію інтелектуального

Соціальна та психологічна робота у системі освіти налаштування учнів на подальшу пізнавальну діяльність [2]. Вони сприяють розвитку швидкості мислення, формують вміння стисло формулювати думку та активізують попередній досвід дитини.

Аналітичний компонент критичного мислення формується через використання таких методів, як «дерево рішень», «кубування», «гранування», що дозволяють структурувати інформацію, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки та оцінювати можливі наслідки прийнятих рішень. Водночас метод «Прес» забезпечує вироблення навичок аргументованого мовлення за чіткою логічною схемою: теза — аргумент — приклад — висновок [2].

Комунікативний аспект розвитку критичного мислення реалізується через дискусії, роботу в парах і групах, метод «акваріум» та взаємне навчання. Такі форми діяльності формують толерантність до альтернативних точок зору, навички співпраці та вміння вести аргументований діалог.

Використання інтерактивних методів навчання має низку переваг. По-перше, вони сприяють підвищенню мотивації до навчання, оскільки залучають учнів до активної діяльності. По-друге, забезпечують глибше засвоєння матеріалу через його осмислення й практичне застосування. По-третє, формують соціальні навички — вміння працювати

в команді, слухати співрозмовника, аргументовано відстоювати власну думку.

Крім того, інтерактивні технології створюють умови для розвитку рефлексії — здатності аналізувати власні дії та результати діяльності. Це особливо важливо для формування автономної, відповідальної особистості, здатної до самонавчання протягом життя.

Отже, інтерактивні методи навчання є дієвим інструментом формування критичного мислення учнів, зокрема учнів початкової школи. Їх систематичне та методично доцільне використання забезпечує розвиток аналітичних, комунікативних і творчих умінь, що відповідає сучасним вимогам початкової освіти.

Використана література:

1.Беленька Г. В. Інтерактивні методи навчання як засіб розвитку критичного мислення студентів. Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України 2020, (16), С. 33-46.

2.Інтерактивні методи навчання, спрямовані на розвиток критичного мислення. Освітній проект «На Урок» для вчителів. URL: <https://naurok.com.ua/interaktivni-metodi->

navchannya-spryamovani-na-rozvitok-kritichnogo-mislennya-71606.html (дата звернення: 21.02.2026).

3.Ірхіна Ю.В. Методичні рекомендації до практичних занять з дисципліни «Методи інтегративного навчання» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 014 Середня освіта (Мова і література (китайська)). Одеса. 2025. 52 с.

4.Dr Edward de Bono. Thinking as a skill | de Bono. URL: <https://www.debono.com/> (date of access: 23.02.2026).

- Технології соціальної роботи з різними категоріями клієнтів в умовах війни;

Авторка статті:

Ольга БОЙЦОВА

здобувачка

ОП Соціальна робота

Наукова керівниця:

Надія ПАВЛИК

доктор педагогічних наук, професор кафедри

соціальних технологій

СОЦІАЛЬНА ІНКЛЮЗІЯ ЯК ЧИННИК СТАЛОГО РОЗВИТКУ ГРОМАД

У сучасному світі, що характеризується турбулентністю соціально-економічних процесів, зростанням нерівності та безпрецедентними міграційними викликами, спричиненими, зокрема, війною в Україні, концепція сталого розвитку набуває нових смислових відтінків. Якщо раніше акцент часто робився на екологічній та економічній складових, то сьогодні дедалі очевиднішою стає визначальна роль соціального виміру. Саме соціальна згуртованість, рівний доступ до суспільних благ та можливостей для самореалізації формують той фундамент, на якому можливе довготривале процвітання будь-якої територіальної одиниці.

Соціальна інклюзія є багатовимірним поняттям, яке виходить за межі простого недискримінування чи толерантності. У широкому науковому сенсі, це процес, спрямований на подолання структурної нерівності та

Технології соціальної роботи з різними категоріями клієнтів в умовах війни забезпечення можливостей для повноцінної участі всіх індивідів і груп у житті суспільства. Йдеться не лише про формальний доступ до ресурсів, а й про створення такого середовища, де кожна людина, незалежно від її фізичних можливостей, соціального статусу, віку чи походження, відчуває себе цінною, захищеною та здатною реалізувати свій потенціал. Ключовим аспектом соціальної інклюзії є трансформація суспільних інститутів, а не примусова адаптація людини до існуючих, часто недосконалих, умов. Це передбачає усунення системних бар'єрів – фізичних, інформаційних, комунікаційних, інституційних та ментальних, – які відтворюють соціальне виключення.

Інклюзивна громада – це не та, що має окремі програми для малозабезпечених чи пандуси для осіб з інвалідністю, а та, де потреби кожної людини враховуються на етапі планування будь-яких суспільних ініціатив: від містобудування до освітніх програм. Таким чином, соціальна інклюзія стає своєрідним маркером якості управління, зрілості громадянського суспільства та індикатором здатності громади до сталого розвитку [2].

Впровадження принципів інклюзії неможливе без переосмислення традиційних підходів до соціальної роботи, яка часто мала патерналістський характер, зосереджуючись

Технології соціальної роботи з різними категоріями клієнтів в умовах війни на наданні допомоги та опіки. Така модель могла консервувати утриманські настрої та пасивність, що суперечить філософії сталого розвитку, орієнтованій на активізацію внутрішнього потенціалу. Натомість сучасні інноваційні підходи зміщують фокус із простого «догляду» на «розширення прав і можливостей». В основі цих підходів лежить визнання безумовної суб'єктності кожної людини, її здатності бути агентом змін у власному житті та житті громади. Соціальний працівник у такій парадигмі виступає не як контролер чи роздавальник благ, а як фасилітатор, модератор, який допомагає людині віднайти внутрішні та зовнішні ресурси для самостійного вирішення проблем. Одним із дієвих інноваційних напрямів є розвиток соціального підприємництва в громадах. Створення робочих місць для людей з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб чи представників малозабезпечених сімей не лише вирішує проблему їхнього працевлаштування, а й докорінно змінює ставлення до них у суспільстві, демонструючи їхню економічну спроможність та руйнуючи стигми. Іншим важливим напрямом є впровадження технологій соціального супроводу та ведення випадку, які забезпечують комплексну, індивідуалізовану підтримку особи чи сім'ї, що опинилася в складних життєвих обставинах. Також вагомого значення

набувають партисипативні практики – системне залучення представників вразливих груп до прийняття рішень на рівні громади через створення дорадчих органів, участь у громадських бюджетах чи робочих групах з розробки місцевих програм, де вони можуть безпосередньо впливати на розподіл ресурсів та визначення пріоритетів розвитку [4].

Концепція сталого розвитку, закріплена в Цілях сталого розвитку ООН до 2030 року, нерозривно пов'язана з соціальною інклюзією. Цілі подолання бідності, забезпечення здорового способу життя, якісної освіти, зменшення нерівності та розвитку сталих міст і громад прямо корелюють із завданнями інклюзивної соціальної політики. Без досягнення соціальної стійкості неможливо говорити ні про довгострокове економічне зростання, ні про екологічну безпеку, адже суспільство, де значна частина населення виключена з активних процесів, є глибоко нестабільним і вразливим до криз. Соціальна робота в громадах виступає тим практичним інструментом, який матеріалізує абстрактні цілі сталого розвитку в конкретні дії. Саме на локальному рівні формується соціальний капітал – мережі довіри, взаємодопомоги та співробітництва, які є найціннішим ресурсом сталого розвитку. Коли фахівці соціальної сфери сприяють інтеграції маргіналізованих груп, вони не просто

вирішують локальну проблему конкретної людини, а підвищують загальну стійкість громади до зовнішніх шоків. Інклюзивна громада, де кожен мешканець відчуває свою причетність та відповідальність, здатна ефективніше мобілізувати внутрішні ресурси під час кризи, швидше відновлюватися після неї та створювати кращі умови для життя майбутніх поколінь [1].

Для ефективного планування інклюзивної політики на рівні громади необхідно чітко розуміти, хто саме потребує першочергової уваги та які специфічні бар'єри існують для різних категорій населення. Вразливі групи – це не статичний перелік, а динамічна категорія, яка змінюється під впливом соціально-економічних та політичних умов. До них традиційно належать люди з інвалідністю, для яких ключовими є бар'єри фізичного середовища та часто – упереджене ставлення з боку оточення. Внутрішньо переміщені особи стикаються з труднощами адаптації, пошуку житла та роботи, відновлення соціальних зв'язків, а також інколи – з недовірою з боку приймаючої громади. Люди похилого віку можуть потерпати від самотності, погіршення здоров'я, цифрової нерівності та обмеженого доступу до послуг. Малозабезпечені сім'ї часто перебувають у пастці бідності, яка обмежує доступ до якісної освіти,

Технології соціальної роботи з різними категоріями клієнтів в умовах війни медицини та культурного розвитку, відтворюючи бідність у наступних поколіннях. Важливо розуміти, що проблема часто поглиблюється через перетин різних форм вразливості, коли, наприклад, літня жінка з інвалідністю, яка є внутрішньо переміщеною особою, стикається з потрійним бар'єром дискримінації. Саме тому для розробки ефективної стратегії інклюзії необхідне глибоке діагностування стану справ, яке неможливе без якісного емпіричного дослідження, що дозволяє почути голоси як отримувачів послуг, так і фахівців, які ці послуги надають [3].

Таким чином, соціальна інклюзія є фундаментальною умовою сталого розвитку територіальних громад, оскільки вона безпосередньо впливає на їхню соціальну згуртованість, економічну ефективність та здатність до самовідновлення. Інтеграція вразливих груп населення в активне суспільне життя перетворює їх з об'єктів соціальної опіки на суб'єктів розвитку, які роблять внесок у добробут громади. Це вимагає переходу від застарілих патерналістських моделей соціальної роботи до інноваційних, партисипативних підходів, орієнтованих на активізацію потенціалу кожної особистості. Впровадження таких підходів неможливе без глибокого розуміння місцевої специфіки, потреб різних груп населення та існуючих бар'єрів.

Використана література:

1. Жуковська А., Желіюк Т. Inclusive development of territorial communities in the conditions of war and post-war reconstruction. Тернопіль: Західноукраїнський національний університет. 2024. URL: <https://visnykj.wunu.edu.ua/index.php/htneu/article/view/1671> (дата звернення 17.02.2026)
2. Ковальчук Г. Соціальне лідерство університету в реалізації соціальної інклюзії та згуртованості громад. Київ: Інститут вищої освіти НАПН України. 2025. С.61–77. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/746161/1/276-Article%20Text-494-3-10-20250718.pdf> (дата звернення 17.02.2026)
3. Михайленко Д., Гаврильченко О., Безкоровайна Л. Progress in the Field of Sustainable Development as a Result of Implementing the Potential of Social Cohesion: Regional Context. Харків. 2024. URL: <https://ph.pollub.pl/index.php/preko> (дата звернення 17.02.2026)
4. Стуга Р. Соціальна інклюзія як чинник економічного розвитку: проблеми та перспективи для України. Київ: Університет економіки та права «КРОК». 2025. С.147–154. URL: <https://snku.krok.edu.ua/index.php/vcheni-zapiski-universitetu-krok/article/view/919> (дата звернення 17.02.2026).

Автор статті:

Юлія БОНДАР

здобувач

ОП Соціальна робота

Наукова керівниця:

Зоя ЗАЛБОВСЬКА-ІЛЬНИЦЬКА,

кандидатка педагогічних наук, доцентка,

доцентка кафедри соціальних технологій

СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА МОЛОДІ, ЯКА ПОСТРАЖДАЛА ВІД ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ, В УМОВАХ ОТГ

Сучасні військові події в Україні спричинили значні соціальні, економічні та психологічні зміни, які особливо вплинули на молодь. За даними аналітичних досліджень, значна частина молодих людей зазнала втрат, вимушеного переселення та погіршення психоемоційного стану [1; 5; 7]. В умовах децентралізації важлива роль у реалізації соціальної політики належить об'єднаним територіальним громадам (ОТГ).

Проблематика соціальної підтримки молоді розглядається у працях багатьох науковців. Н. Левченко [6] деталізувала у своїх наукових напрацюваннях соціально-психологічну підтримку дітей та молоді під час воєнного стану в Україні; М. Верголяс [2] описує психолого-педагогічну підтримку учасників освітнього процесу в умовах війни; Т. Куниця [5] акцентує увагу у своїх наукових

розвідках на соціальній орієнтації дітей та молоді в умовах війни в Україні; Залібовська-Ільніцька З. В. [4], Ліньов Д. [4] розкривають соціальну характеристику особистісних криз студентів в умовах війни ін.. Зокрема, соціальна підтримка визначається як система заходів, спрямованих на забезпечення належних умов життя та подолання складних життєвих обставин [2; 3; 4; 5].

Дослідження свідчать, що в умовах війни зростає кількість молодих людей, які потребують допомоги, що пов'язано із соціальною нестабільністю, втратою доходів та психологічними труднощами [3; 5]

Метою статті є: аналіз змісту соціальної підтримки молоді, яка постраждала від військових дій, та визначення ролі ОТГ у забезпеченні її ефективності.

Соціальна підтримка молоді в умовах війни є комплексним явищем. Її основною метою є сприяння адаптації молодих людей до нових умов життя, відновлення їхнього психологічного стану та забезпечення соціальної інтеграції.

У сучасних умовах значна частина функцій соціальної підтримки реалізується на рівні ОТГ. Саме громади забезпечують діяльність центрів соціальних служб, освітніх

закладів, молодіжних просторів та громадських організацій, що дозволяє більш ефективно реагувати на потреби молоді.

Важливим напрямом є психосоціальна підтримка, яка спрямована на подолання наслідків травматичного досвіду. Проведення консультацій, тренінгів та груп взаємопідтримки сприяє зниженню рівня тривожності та формуванню стресостійкості [4]. Крім того, суттєву роль відіграє підтримка у сфері освіти та зайнятості. В умовах війни молодь часто стикається з труднощами у продовженні навчання та працевлаштуванні, що потребує впровадження відповідних державних і місцевих програм [1]. ОТГ у цьому процесі виступають важливою ланкою між державними ресурсами та молоддю, забезпечуючи доступ до соціальних послуг, освітніх можливостей і програм розвитку. Також важливим є залучення молоді до громадської діяльності та волонтерства, що сприяє формуванню активної громадянської позиції та відновленню соціальних зв'язків.

Отже, соціальна підтримка молоді, яка постраждала від військових дій, є важливою умовою її адаптації та соціальної інтеграції. В умовах децентралізації ключову роль у цьому процесі відіграють ОТГ, які забезпечують реалізацію соціальної політики на місцевому рівні та створюють підтримувальне середовище для розвитку молоді.

1. Аналітичний звіт ПРООН. Вплив війни на молодь в Україні – 2024. Київ, 2024. С. 12–18.
2. Верголяс М.Р. Психолого-педагогічна підтримка учасників освітнього процесу в умовах воєнного конфлікту URL: <file:///C:/Users/User/Downloads> (дата звернення: 02.02.2026).
3. Волосевич І., Когут І., Жерьобкіна Т., Назаренко Ю. Вплив війни на молодь в Україні. Київ, 2023. С. 25–30.
4. Куниця Т. Моніторинг соціальних очікувань сучасної учнівської молоді. URL: <https://visnyk.naps.gov.ua/index>. (дата звернення: 02.02.2026).
5. Левченко Н. Соціально-психологічна підтримка дітей та молоді під час воєнного стану в Україні. URL: <https://fspu.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/> (дата звернення: 02.02.2026).
6. Паламарчук О.М. Психосоціальна підтримка студентської молоді в умовах воєнного часу // Наукові проекти соціально-гуманітарного факультету. 2022. С. 167–169.
7. Семигіна Т. Словник із соціальної політики. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2005. С. 179–182.

Автор статті:

Віталіна БОРДЯКІВСЬКА

здобувач

ОП Соціальна робота. Соціальна
медіація.

Наукова керівниця:

Зоя ЗАЛБОВСЬКА-ІЛЬНИЦЬКА

кандидатка педагогічних наук, доцентка,

доцентка кафедри соціальних технологій

СОЦІАЛЬНА РОБОТА В ГРОМАДІ В УМОВАХ ВІЙНИ

В умовах воєнного стану значно зростає потреба у соціальних послугах для вразливих груп українського населення (внутрішньопереміщених осіб; осіб з інвалідністю; осіб з інвалідністю внаслідок війни; осіб, які належать до учасників бойових дій; дітей-сиріт; дітей, позбавлених батьківського піклування та ін.). Саме громада стає ключовим середовищем, де громадяни можуть самоорганізуватися для допомоги захисникам і захисницям, стати волонтерами. З початку 2022 року у територіальних громадах працюють центри надання соціальних послуг, центри соціальних служб, центри життестійкості, де бенефіціари можуть отримати безоплатну психосоціальну допомогу [1;3]. Проте залишається відкритим питання ефективності надання соціальних послуг в громаді.

Питання соціальної роботи в громаді в умовах війни розглядала О. Кравченко і зазначала, що соціальна робота проводиться на чотирьох рівнях (соціальна робота на рівні

орган місцевого самоврядування; соціальна робота на рівні територіальних громад; соціальна робота на рівні закладів соціальної сфери; соціальна робота на рівні жителів громад) [1].

Зазначимо, що Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України є центральним органом виконавчої влади, формує і реалізовує державну політику у сфері соціального захисту [3].

Національна сервісна служба України, як центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра соціальної політики, який здійснює державну політику у сфері соціального захисту населення, захисту прав дітей, здійснення державного контролю за дотриманням вимог законодавства під час надання соціальної підтримки та за дотримання прав дітей (наприклад, ухвалення рішення щодо компенсації витрат установам, які тимчасово безоплатно розміщують внутрішньо переміщених осіб; безпека дітей під час загрози теракту та ін..) [2].

Звернемо увагу, що суб'єктами реалізації соціальної політики є заклади соціальної сфери, фахівці соціальної сфери, які працюють у цих інституціях, здійснюють надання

соціальних послуг (соціальний супровід, консультування, інформування, соціальна профілактика та ін.)[2].

Під час війни фахівці соціальної сфери зустрічаються з багатьма перешкодами: обмеженні ресурси, різке зростання кількості клієнтів соціальних служб, психологічне виснаження населення, руйнування інфраструктури, необхідність швидкого реагування на кризові ситуації[1,2].

Отже, соціальна робота в громаді у період війни є критично важливою складовою підтримки українців, є комплексом професійних заходів, спрямованих на подолання наслідків кризових ситуацій та забезпечення базових соціальних потреб, сприяє подоланню наслідків війни та зміцненню соціальної єдності[2].

Використана література:

1. Кравченко О. Соціальна робота в громаді в умовах війни. URL: <file:///C:/Users/User/Downloads/%> (дата звернення: 18.03.2026).
2. Національна соціальна сервісна служба України. Практики соціальної роботи в умовах війни. 2023.
3. Соціальні послуги в умовах воєнного стану. Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України. URL: <https://www.msp.gov.ua/> (дата звернення: 18.03.2026).

Авторка статті:
Анастасія ГУЗОВСЬКА
здобувачка
ОП Початкова освіта

Соціальна та психологічна робота у системі освіти

Наукова керівниця:

Тетяна ШАНСКОВА

доктор педагогічних наук, доцент кафедри
початкової освіти та культури фахової мови

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ STREAM- ТЕХНОЛОГІЇ ДЛЯ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У СЕРЕДОВИЩІ НУШ

Впровадження концепції НУШ актуалізує пошук інновацій для формування критичного мислення як ключової компетентності молодшого школяра. Оскільки традиційні методи не завжди забезпечують належний рівень аналітичних здібностей учнів, особливого значення набуває технологія STREAM. Вона має значний потенціал для розвитку вміння аналізувати та робити самостійні висновки через дослідницьку діяльність. Проте існує потреба у подоланні суперечності між можливостями цієї технології та браком конкретних алгоритмів її застосування в початковій школі, що зумовлює необхідність даного дослідження.

Мета статті полягає у: висвітленні методичного потенціалу STREAM-освіти як засобу стимулювання когнітивної активності та критичного сприйняття інформації учнями початкової ланки НУШ. **Завдання:** окреслити

специфіку критичного мислення в молодшому шкільному віці крізь призму інтегрованого навчання; проаналізувати структуру моделі STREAM та її вплив на формування вміння аналізувати й оцінювати дані; систематизувати практичні прийоми та модулі, що забезпечують перехід учня до самостійного розв'язання проблемних ситуацій.

Освітня парадигма XXI ст. фокусується на розвитку інтелекту, креативності та адаптивності особистості як фундаменту успішної самореалізації. У межах концепції «Framework for 21st Century Learning» (P21) ключове місце посідає система «4Cs», де критичне мислення є базовою навичкою. Такий підхід повністю відповідає вимогам Концепції «Нова українська школа» [5] та Державного стандарту початкової освіти [4]. У зазначених нормативних документах акцентується увага на тому, що важливим результатом навчання є здатність молодших школярів до самостійного мислення, розв'язання проблемних ситуацій та виконання творчих завдань.

Як зазначає О. Устиченко, досягнення таких результатів є неможливим без цілеспрямованого розвитку критичного мислення вже на початковому етапі навчання [6, с. 45]. У контексті НУШ критичне мислення розглядається не лише як когнітивна операція, а як складна наскрізна вмільість,

що дозволяє дитині дистанціюватися від прямого сприйняття інформації, піддавати її сумніву, шукати альтернативні пояснення та аргументувати власну позицію. Державний стандарт передбачає, що учень початкових класів має навчитися розрізняти факти та припущення, виявляти логічні помилки та працювати з різними джерелами даних [4]. Як зазначено у Концепції «Нова українська школа», «згідно з реформою загальної середньої освіти випускник нової української школи – це цілісна всебічно розвинена особистість, здатна до критичного мислення» [5].

Погоджуємось з думкою К. Шевчук щодо того, що критичне мислення виступає ключовою навичкою, без якої обійтись у XXI ст. не можливо: «від уміння аналізувати й оцінювати одержану інформацію знаходиться в залежності здатність приймати обґрунтовані рішення і розуміти складні явища в навколишньому світі» [7, с. 317]. Загалом, під поняттям «критичне мислення учнів початкової школи» розуміється «аналітичне, самостійне, логічне та соціальне мислення, направлене на оптимальне розв'язання проблеми, вироблення учнями власного рішення. Воно має власну структуру (постановка проблеми, пошук інформації, чітка аргументація, прийняття рішення) та передбачає

використання як інтелектуальних, так і комунікативних технік» [8, с. 31].

Реалізація окреслених завдань щодо формування критичного мислення в межах НУШ вимагає відходу від репродуктивних методів навчання на користь інтегрованих технологій, що поєднують теоретичні знання з практичним досвідом. Слід зауважити, що вчитель початкових класів має можливість використовувати базові прийоми формування критичного мислення кожного дня, інтегруючи їх у різні види навчальної діяльності. Протягом тривалого часу серед практиків початкової освіти значною популярністю користувався саме проєктний метод навчання. Проте сьогодні, у відповідь на запити високотехнологічного суспільства, йому на зміну приходить нова комплексна освітня технологія – STREAM.

Фундаментом цієї моделі є акронім STEAM (Science, Technology, Engineering, Art, Mathematics), який передбачає глибоку інтеграцію природничих наук, технологій, інженерії, математики та різних видів мистецтва [2, с. 23]. Сутнісна характеристика STREAM-технології ґрунтується на класичному визначенні Ж. Якман, яка розглядає базову модель (STEAM) як інтеграцію природничих наук і технологій, що інтерпретуються через інженерію та

мистецтво із застосуванням математичного апарату. В умовах реалізації концепції НУШ ця модель трансформувалася у напрям STREAM, де ключовий компонент «R» (Reading + wRiting – читання та письмо) стає фундаментом для розвитку функціональної грамотності молодших школярів. Для початкової ланки освіти STREAM визначається як освітній підхід, у якому природничі науки, технології, інженерія, мистецтво та математика поєднуються з активною роботою над текстом [1, с. 14]. Основна відмінність між класичним STEM-підходом та STEAM полягає у зміщенні фокусу: якщо STEM зосереджується на суто наукових концепціях, то STEAM досліджує ці ж явища через призму творчого процесу. Включення компонента «Arts» суттєво розширює освітній простір, залучаючи гуманітарні дисципліни, візуальне мистецтво та дизайн. Саме додавання мистецького аспекту сприяє формуванню критичного мислення, адже воно стимулює дитину до аналізу, перегрупування ідей та бачення проблеми з різних сторін [2, с. 23-24]. У контексті розвитку критичного мислення це має визначальне значення, оскільки: інтеграція читання та письма (R) дозволяє учням не просто споживати інформацію, а здійснювати її критичний аналіз, декодувати сенси та формулювати власні аргументовані висновки; діяльнісний підхід перетворює STREAM-урок на

простір вирішення життєвих задач, де дитина змушена перевіряти власні ідеї, оцінювати ризики та приймати зважені рішення; синтез знань, що відсилає до ідеалів епохи Відродження (універсальність мислення), допомагає подолати вузьку предметність, формуючи цілісну картину світу [1, с. 14-15]. Відтак, STEAM-методика у початковій школі передбачає розвиток конкретних когнітивних умінь: здатності чітко бачити проблему та її приховані зв'язки, формулювати дослідницькі питання, аналізувати нові точки зору та аргументовано відстоювати власну позицію, зберігаючи при цьому відчуття гармонії в організації ідеї. Така стратегія повністю відповідає державній політиці у сфері освіти, оскільки спрямована на створення науково-методичної бази для підвищення творчого потенціалу молоді та її конкурентоспроможності на сучасному ринку праці. Тож, завданням STREAM у початковій школі є не лише підготовка до майбутнього профільного навчання, а передусім формування впевненої особистості, здатної до самостійного дослідницького пошуку. У такому середовищі критичне сприйняття інформації стає не окремою вправою, а природним інструментом пізнання та творчості.

Унікальність STREAM-освіти як цілісного підходу полягає в можливості транслявати теоретичні знання у

площину реального життєвого досвіду. Це не лише поглиблює концептуальне розуміння навчального матеріалу, а й дозволяє вчителю апробувати інноваційні стратегії викладання, що інтегрують класну та позакласну роботу. Ефективність такої моделі в сучасних умовах значною мірою забезпечується використанням цифрових освітніх платформ. Зокрема, інструменти Wakelet, Sway, ThingLink, Scratch, LearningApps та Canva стають віртуальним майданчиком для створення учнівських проєктів, інтерактивних презентацій та візуалізації результатів досліджень, що безпосередньо сприяє формуванню цифрової грамотності та критичного аналізу медіаконтенту [3, с. 100].

Практична організація пізнавальної діяльності молодших школярів у системі STREAM може бути структурована за певними змістовими модулями, що базуються на використанні сучасних розвивальних засобів: 1) модуль просторового мислення (на основі системи Ф. Фребеля) – через інтелектуально-рухову діяльність, експериментування з м'якими модулями та роботу за схемами учні вчать моделювати об'єкти, аналізувати їхні властивості та співвідносити зразок із власним результатом; 2) природничо-дослідницький модуль – зосереджений на експериментуванні з живою та неживою природою.

Використання методів спостереження, технічного конструювання та анімації дозволяє дітям висувати гіпотези та перевіряти їх під час самостійної дослідницької діяльності;

3) модуль LEGO-конструювання – поєднує рольову гру з моделюванням. Метод індивідуальних і колективних проєктів на основі конструкторів LEGO стимулює здатність до перегрупування ідей та пошуку альтернативних варіантів вирішення інженерних завдань. Особливе місце в структурі STREAM-технології посідає математичний компонент, де розвиток критичного мислення відбувається через поступове ускладнення практичних завдань. Спираючись на класифікацію О. В. Онопрієнко, навчальні проєкти з математики в початковій школі можна розподілити за спрямованістю: 1) інформаційні – спрямовані на збір та аналіз історичних даних (наприклад, дослідження походження грошових одиниць чи вимірювальних приладів); 2) пошуково-дослідницькі – фокусуються на виявленні математичних закономірностей у побуті чи архітектурі («Математика на кухні», «Геометрія оселі»); 3) творчі та ігрові – передбачають ілюстрування задач, створення «музичних задачників» або постановку ділових ігор («Мій бюджет», «Магазин іграшок») [3, с. 100-101]. Тож, використання різнопланових проєктів дозволяє учням

набувати знань у процесі активного планування, де кожен етап роботи вимагає логічного обґрунтування та критичної оцінки обраного шляху. Це готує молодших школярів до викликів ХХІ століття, де вміння бачити проблему з різних сторін та адаптувати свої знання до нових умов стає життєвою необхідністю. Системне впровадження окреслених модулів дозволяє змінити позицію учня з пасивного споживача інформації на активного дослідника. В результаті використання STREAM-технології критичне мислення трансформується у звичку: перш ніж прийняти рішення, школяр вчиться перевіряти дані (Science), моделювати варіанти (Engineering) та естетично презентувати результат (Arts), що є ключовим показником сформованості наскрізних умінь у середовищі НУШ.

Отже, у ході дослідження встановлено, що STREAM-технологія у початковій школі є оптимальним середовищем для розвитку критичного мислення, оскільки вона перетворює процес навчання на активний пошук, а не пасивне споживання знань. Подальшої розробки потребує створення діагностичного інструментарію для вимірювання динаміки розвитку критичного мислення саме в межах STREAM-занять, а також розширення бази готових інтегрованих кейсів для вчителів НУШ.

Використана література:

1. Вакарін С. Нова українська школа: Дидактичні основи STREAMосвіти в початковій школі : навчально-методичний посіб. Київ : Саміт-книга, 2021. 144 с.
2. Гриненко О. Технологія розвитку критичного мислення: посібник. Слов'янськ, 2023. 57 с.
3. Нікітіна О. Розвиток критичного мислення молодших школярів засобами STREAM-технології в освітньому середовищі НУШ. InterConf. 2022. № 28 (137). С. 95-103.
4. Про затвердження Державного стандарту початкової освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87 : станом на 06 жовт. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-p#Text> (дата звернення: 02.03.2026).
5. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р. : станом на 22 серп. 2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-p#Text> (дата звернення: 02.03.2026).

6. Устиченко Н. Розвиток критичного мислення здобувачів освіти за Концепцією «Нова українська школа». Джерело. 2022. Вип. 1. С. 44-47.

7. Шевчук К. Розвиток критичного мислення молодших школярів: основні функції та методичні прийоми. Актуальні питання гуманітарних наук. 2024. Т. 2. Вип. 78. С. 316-321.

8. Шквир О. Критичне мислення молодших школярів: сутність і особливості. Молодь і ринок. 2020. Вип. 4. С. 27–

Авторка статті:

Юлія ДЕЙНЕКА

здобувачка

ОП Початкова освіта

Наукова керівниця:

Тетяна ШАНСКОВА

доктор педагогічних наук, доцент кафедри
початкової освіти та культури фахової мови

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Сучасний етап розвитку освіти характеризується активною цифровізацією суспільства, поширенням інформаційних технологій та впровадженням дистанційних форм навчання. Масовий перехід закладів загальної середньої освіти до онлайн-форматів зумовив необхідність переосмислення традиційних підходів до організації освітнього процесу, зокрема в початковій школі. В умовах інформаційного перевантаження особливого значення набуває формування в учнів уміння критично осмислювати отриману інформацію, аналізувати її, порівнювати різні точки зору та робити самостійні висновки. Молодший шкільний вік є сенситивним періодом для розвитку мисленнєвих операцій, пізнавальної активності та самостійності. Саме тому проблема формування критичного мислення в умовах дистанційного навчання потребує наукового осмислення та методичного обґрунтування. Проблема розвитку критичного

мислення в освітньому процесі привертала увагу багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців. Філософські та теоретичні засади концепції критичного мислення розкрито у працях Дж. Дьюї, М. Липмана, Р. Пола, Л. Елдер, Д. Халперн. Методичні аспекти його формування в шкільній освіті висвітлено в дослідженнях О. Пометун, С. Терно, В. Кременя, І. Підласого та інших учених. У їхніх працях підкреслюється значущість створення проблемного освітнього середовища, розвитку рефлексії, аргументованості суджень та самостійності мислення учнів.

Метою дослідження є: теоретичне обґрунтування особливостей розвитку критичного мислення учнів початкової школи в умовах дистанційного навчання та визначення ефективних педагогічних умов і методів його формування.

Розвиток критичного мислення в умовах дистанційного навчання в початковій школі є однією з найактуальніших проблем сучасної освіти, оскільки цифровізація суспільства, стрімкий розвиток інформаційних технологій та досвід масового переходу шкіл на онлайн-формати суттєво змінили підходи до організації освітнього процесу. Початкова школа є фундаментальним етапом становлення особистості дитини, формування її пізнавальних

інтересів, цінностей, уміння вчитися та взаємодіяти з іншими, а тому питання розвитку критичного мислення в молодшому шкільному віці набуває особливого значення. Саме в цей період закладаються основи здатності аналізувати інформацію, ставити запитання, порівнювати факти, робити висновки та аргументувати власну позицію, що в умовах дистанційного навчання потребує нових методичних рішень і педагогічних стратегій.

Критичне мислення у початковій школі не зводиться до складних логічних операцій, характерних для старших учнів, а передбачає поступове формування таких умінь, як уважне слухання, спостереження, виявлення причинно-наслідкових зв'язків, уміння відрізнити факт від думки, знаходити помилки в простих твердженнях, а також готовність змінювати свою точку зору під впливом переконливих аргументів. Освітній процес, побудований на методології критичного мислення, є природовідповідним, оскільки задовольняє природну допитливість дитини та враховує особливості сучасного покоління молодших школярів [3, с. 14]. У дистанційному форматі ці навички можуть розвиватися не менш ефективно, ніж у традиційному класі, однак для цього вчителю необхідно цілеспрямовано організовувати освітнє середовище, створювати проблемні

ситуації, застосовувати інтерактивні цифрові інструменти та підтримувати активну комунікацію з учнями й батьками.

Однією з ключових умов розвитку критичного мислення є створення безпечної та доброзичливої атмосфери, у якій дитина не боїться висловлювати власні думки. У дистанційному навчанні така атмосфера формується через стиль онлайн-спілкування, чіткі правила взаємодії, заохочення до діалогу та підтримку ініціативи. Вчитель має навчити учнів ставити запитання не лише до навчального матеріалу, а й до власних відповідей, до висловлювань однокласників, до інформації з підручників і цифрових джерел. Уміння ставити запитання є одним із базових компонентів критичного мислення, адже саме воно спонукає до глибшого осмислення змісту й пошуку альтернативних рішень.

Особливого значення набуває використання інтерактивних методів навчання, адаптованих до онлайн-середовища. Метод «мозкового штурму» може реалізовуватися через спільні дошки, чати або відеоконференції, де учні пропонують різні ідеї щодо розв'язання проблемного завдання [2]. Метод «Кубування» дозволяє розглядати об'єкт з різних сторін: описати, порівняти, проаналізувати, застосувати, аргументувати «за» і

«проти». Навіть у початковій школі ці прийоми можна адаптувати до вікових особливостей, перетворюючи їх на ігрові вправи з яскравими візуальними елементами. У дистанційному форматі важливо поєднувати синхронні та асинхронні види діяльності: обговорення в режимі реального часу та самостійну роботу з подальшим представленням результатів.

Цифрові технології в освіті – це сукупність інструментів, ресурсів і платформ, що базуються на використанні комп'ютерних, мережових і інформаційних технологій та забезпечують створення, зберігання, обробку, передачу й інтерактивне використання освітнього контенту [1, с. 318]. Їх активне впровадження в освітній процес суттєво розширює доступ учнів до інформаційних ресурсів. Водночас діти отримують доступ до великої кількості інформації, яка не завжди є достовірною або відповідною їхньому віку. Тому одним із важливих завдань учителя є формування інформаційної грамотності: уміння перевіряти джерела, усвідомлювати, що не вся інформація в інтернеті є правдивою, аналізувати повідомлення, зображення та відеоматеріали. У початковій школі це може реалізовуватися через прості вправи на порівняння різних текстів, виявлення

суперечностей, обговорення причин, з яких одна й та сама подія може описуватися по-різному.

Важливою складовою розвитку критичного мислення є формування рефлексивних умінь. Дистанційне навчання створює сприятливі умови для організації рефлексії через онлайн-опитування, електронні щоденники, короткі письмові відповіді або відеозвернення учнів. Рефлексія допомагає дітям усвідомлювати, що саме вони зрозуміли, які труднощі виникли, які питання залишилися нез'ясованими. Таким чином формується відповідальність за власне навчання та здатність оцінювати власні досягнення [4, с. 50-51]. Не менш важливим є залучення батьків до процесу дистанційного навчання. У початковій школі діти потребують підтримки дорослих у організації робочого місця, плануванні часу, виконанні завдань. Проте батьки не повинні підміняти дитину у виконанні навчальних завдань, адже це гальмує розвиток самостійності та критичного мислення. Вчитель має проводити роз'яснювальну роботу, пояснювати важливість самостійного пошуку відповідей, навіть якщо вони не є ідеальними. Помилка розглядається не як негативний результат, а як ресурс для навчання та аналізу. Окремої уваги заслуговує проблема мотивації. У дистанційному форматі знижується рівень безпосереднього емоційного контакту, що

може впливати на зацікавленість учнів. Тому розвиток критичного мислення слід поєднувати з використанням ігрових технологій, проектної діяльності, дослідницьких завдань. Наприклад, учням можна запропонувати мініпроекти, пов'язані з реальним життям: дослідити екологічний стан свого подвір'я, скласти правила безпечної поведінки в інтернеті, проаналізувати казку з точки зору вчинків персонажів. Такі завдання стимулюють аналіз, оцінювання, порівняння та аргументацію. Суттєву роль відіграє система оцінювання. Формувальне оцінювання, що передбачає зворотний зв'язок, рекомендації щодо покращення, підтримку індивідуального прогресу, є більш ефективним для розвитку критичного мислення, ніж традиційне виставлення балів. У дистанційному навчанні вчитель може використовувати коментарі до робіт, аудіо- або відеоповідомлення, індивідуальні консультації. Важливо не лише оцінювати правильність відповіді, а й звертати увагу на хід міркувань, логіку, самостійність висновків.

Таким чином, розвиток критичного мислення в умовах дистанційного навчання в початковій школі є комплексним процесом, що потребує системного підходу, поєднання педагогічної майстерності, цифрової компетентності та психологічної чутливості вчителя. За умови правильної

організації освітнього процесу дистанційне навчання може стати не перешкодою, а потужним ресурсом для формування активної, допитливої, самостійної особистості, здатної мислити глибоко, аналізувати інформацію та приймати обґрунтовані рішення. Саме такі навички є необхідними для успішної адаптації дитини до сучасного інформаційного суспільства та її подальшого навчання протягом усього життя.

Використана література:

1. Дацюк А. І. Вплив цифрових технологій на розвиток критичного мислення здобувачів вищої освіти. *Grundlagen der modernen wissenschaftlichen Forschung*. 2024. С. 317-321. <https://doi.org/10.36074/logos-13.12.2024.068>
2. Мещерякова К. Метод Мозкового Штурму | Мозковий Штурм. URL: <https://journal.gen.tech/post/sho-take-mozkovii-shturm-pravya-ta-porady> (дата звернення: 28.02.2026).
3. Розвиток критичного мислення молодших школярів в умовах Нової української школи : методичний посібник / автор-уклад. Н. Б. Ларіонова. Харків : «Друкарня Мадрид», 2019. 64 с.
4. Сидоренко Н. В. Критичне мислення як критерій успішності під час дистанційного навчання. *Наука та освіта в дослідженнях молодих учених* URL : <https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/11352> (дата звернення: 23.03.2026)

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Уже понад десять років організовано інклюзивні класи в закладах загальної середньої освіти. З огляду на законодавчі акти України держава створює умови для забезпечення прав і можливостей щодо здобуття дітьми з особливими освітніми потребами освіти на усіх її рівнях. Кількість здобувачів освіти такої категорії збільшується. Фахівці соціальної сфери пов'язують таке стабільне статистичне зростання інклюзії в ліцеях з швидким виявленням проблем у дітей, інформуванням батьків щодо звернень до інклюзивно-ресурсних центрів. Для прикладу, у громаді м. Житомира на кінець 2024 року більше пів тисячі учнів навчалося в комунальних закладах, де сформовані були триста вісімдесят два інклюзивних класи. Досвід соціальної роботи з дітьми з особливими освітніми проблемами в закладах загальної середньої освіти України в умовах війни потребує вивчення,

узагальнення і систематизації, що сприятиме поширенню інновацій в цій сфері [3; 4; 5].

Над проблемами соціальної роботи з дітьми з особливими освітніми проблемами в закладах загальної середньої освіти працювали практики і науковці, зокрема: Н. Ашиток, яка описала комплексну диференційну діагностику відхилень психофізичного розвитку дітьми з особливими освітніми потребами; Г.Слозанська, А. Хміляр , які висвітлили узагальнені підходи до класифікації напрямів роботи з дітьми з особливими освітніми проблемами.

Процес соціальної роботи з дітьми з особливими освітніми проблемами в закладах загальної середньої освіти проводиться соціальним педагогом за такими напрямами (Див. Рис.1): **діагностичний** (виявлення індивідуальних та специфічних особливостей, збереження їх здібностей та розширення та розширення пошук простору соціальної адаптації);

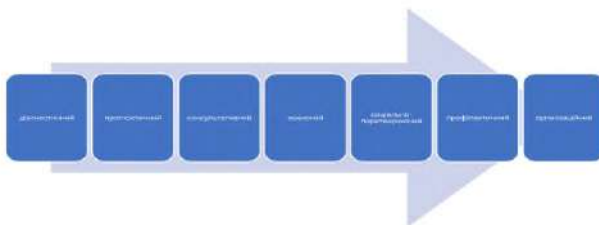

Рис.1. Напрями соціально роботи з дітьми з особливими

***освітніми проблемами в закладах загальної середньої
освіти***

прогностичний (прогнозує розвиток подій, які можуть відбуватися в колективі клас, та розробляє моделі соціальної поведінки дітей з особливими освітніми проблемами);
консультативний (соціальний педагог надає рекомендації, поради та консультативну допомогу дітям з особливими освітніми потребами, їх батькам, адміністрації школи та іншим особам у пошуку розв'язання освітніх проблем);
захисний (соціальний педагог забезпечує реалізації прав та інтересів дитини);

соціально-перетворюючий (соціальний педагог організовує соціально-педагогічний супровід освітнього процесу; соціальний патронаж дітей з особливими освітніми проблемами);

профілактичний (соціальний педагог координує налагодження соціальну взаємодію між різними інститутами в їх роботі з дітьми з особливими освітніми проблемами) та ін. [1; 2].

Розвиток соціальної сфери дитини зазначеної категорії полягає в соціальній адаптації, виробленні у неї навичок регулювання своїх емоцій і бажань, формуванні відчуття відповідальності та ін..

Отже, у здійсненні соціальної адаптації дітей з особливими освітніми проблемами в закладах загальної середньої освіти бере активну участь соціальний педагог, який працює за різними напрямками соціальної роботи.

Використана література:

1. Ашиток Н. Робота з дітьми з особливими освітніми проблемами
URL: <http://ir.dspu.edu.ua/jspui/bitstream> (дата звернення: 20.02.2026).
2. Індивідуальна програма розвитку URL:
<https://naurok.com.ua/individualna-programa-rozvitku-zrazok-434041>. (дата звернення: 20.02.2026).
3. У ліцєях Житомира навчається понад 500 дітей з особливими освітніми потребами. URL: <https://zhitomir-online.com/2024/12/03/v-litseiakh-zhytomyra-navchajetsia-ponad-500-ditey-z-osoblyvymy-osvitnimy-potrebamy.html> (дата звернення: 20.02.2026).
4. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII: станом на 01.01.2026 URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 20.02.2026).
5. Г. Слосанська, А. Хміляр Соціальна робота з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного освітнього простору. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/> (дата звернення: 20.02.2026).

Технології соціальної роботи з різними категоріями клієнтів в умовах війни

Авторка статті:

Зоя ЗАЛБОВСЬКА-ІЛЬНИЦЬКА

Кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальних
технологій

СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА БАГАТОДІТНІХ СІМЕЙ В УКРАЇНІ

Багатодітна сім'я в Україні має соціальний захист і підтримку зі сторони держави. Кількість таких сімей зростає. Згідно статистичних даних, зазначених у звіті Голови Державної служби України у справах дітей Петра Добромінського, на кінець 2024 року в Україні налічується 324,8 тисяч багатодітних сімей, де виховується 1,1 мільйона дітей. Особливої актуальності набувають проблемні питання, пов'язані з багатодітною сім'єю (прогалини у виконання батьківських, материнських обов'язків; шляхи матеріального забезпечення сім'ї; необізнаність з певних питань виховання підлітків та ін.). Як правило, соціальна робота з багатодітною сім'єю спрямована на подолання проблем і відновлення виховного і соціального потенціалу батьків. [3; 4; 6]. Наукові розвідки щодо соціальної роботи з багатодітною сім'єю висвітлені в напрацюваннях сучасних теоретиків і практиків: Л. Моргай [3] про форми методи роботи з багатодітними сім'ями [5], В. Кулик [2], Семенюк[2] про особливості

Технології соціальної роботи з різними категоріями клієнтів
в умовах війни

соціально-педагогічної діяльності з багатодітною сім'єю. та ін. Зазначимо, що сім'я вважається багатодітною, якщо чоловік та жінка перебувають у зареєстрованому шлюбі, разом проживають та виховують трьох і більше дітей, у тому числі кожного з подружжя.

Звичайно, до складу багатодітної сім'ї включаються також діти, які навчаються за денною або дуальною формою здобуття освіти у закладах загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти, до закінчення закладів освіти та до досягнення ними двадцяти трьох років [1].

Слід зауважити, що під час визначення статусу багатодітної сім'ї враховуються усиновленні діти, діти одного із подружжя, що проживають разом із новою сім'єю свого батька чи матері [1;2]

Оформлення для сім'ї статусу багатодітної сім'ї є підставою щодо отримання нею певних державних пільг (50% знижки плати за квартиру; 50% знижки за опалення, багатодітні батьки мають право оформити відстрочку мобілізації, яку можуть оформити через «Резерв+» або ЦНАП та ін.) . Облік багатодітних сімей, які потрапляють у складні життєві обставини , ведеться центром соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. Причини таких складних життєвих

Технології соціальної роботи з різними категоріями клієнтів
в умовах війни

обставин є різні: зневажливе ставлення, негативні стосунки в сім'ї, малозабезпеченість, проблеми зі здоров'ям та ін. Зазначені явища показують постійну потребу таких сімей в державній підтримці.

Отже, держава приділяє значну увагу багатодітним сім'ям. Надання зазначених пільг сприяє створенню належних матеріальних умов для виховання дітей, забезпечення їх гармонійного розвитку.

Використана література:

1. Багатодітна сім'я в Україні: порядок оформлення статусу та обсяг державної підтримки. URL: <https://www.sumyjust.gov.ua/novini/bahatoditna-sim-> (дата звернення: 20.02.2026).
2. Кулик В.І., Семенюк Г.В. Особливості соціально-педагогічної діяльності з багатодітною сім'єю. URL: [https://lib-
repo.pnu.edu.ua/bitstream/](https://lib-repo.pnu.edu.ua/bitstream/)(дата звернення: 20.02.2026).
3. Моргай Л.А. Соціальна робота з багатодітними сім'ями. URL: <https://fspu.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/> (дата звернення: 20.02.2026).
4. Публічному звіті Голови Державної служби України у справах дітей Петра Добромільського. Суспільство URL: [https://skilky-
skilky.info/v-ukraini-nalichuietsia-325-tysiach-bahatoditnykh-simey-
naubilshe-na-ivivshchyni/](https://skilky-skilky.info/v-ukraini-nalichuietsia-325-tysiach-bahatoditnykh-simey-naubilshe-na-ivivshchyni/) (дата звернення: 20.02.2026)

Технології соціальної роботи з різними категоріями клієнтів в умовах війни

Авторка статті:

Євгеній ІВЧЕНКО

здобувач

ОП Соціальна робота. Соціальна медіація

Наукова керівниця:

Зоя ЗАЛБОВСЬКА-ІЛЬНИЦЬКА

Кандидат педагогічних наук, доцент

кафедри соціальних технологій

ПОРУШЕННЯ ПРАВ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТТЮ В УКРАЇНІ

Проблема забезпечення та захисту прав осіб з інвалідністю в Україні є однією з ключових у сфері прав людини та соціальної політики держави. В умовах сучасних викликів, пов'язаних із соціально-економічними трансформаціями та збройною агресією проти України, кількість осіб з інвалідністю зростає, що актуалізує необхідність переосмислення підходів до реалізації їх прав та гарантій. Відповідно до статті 3 Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність визнаються найвищою соціальною цінністю, а утвердження та забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [2].

Станом на сьогодні в Україні офіційно налічується близько 2,7 мільйона осіб з інвалідністю, і ця цифра, на жаль, зростає. За кожною статистичною одиницею стоїть конкретна

Технології соціальної роботи з різними категоріями клієнтів
в умовах війни

людина зі своїми мріями, планами, прагненням до розвитку та самореалізації [1;2;3;6].

Забезпечення прав осіб з інвалідністю є не лише соціальним, а й конституційним обов'язком держави. Розглянемо зазначену проблему через призму бачення автора, людина, яка безпосередньо належить до спільноти осіб з інвалідністю.

Україна ратифікувала Конвенцію ООН про права осіб з інвалідністю у 2009 році, взявши на себе зобов'язання забезпечувати повну та ефективну участь осіб з інвалідністю в суспільстві на засадах рівності з іншими. Конвенція закріплює принципи недискримінації, доступності, рівності можливостей та поваги до людської гідності. Водночас, незважаючи на імплементацію міжнародних стандартів у національне законодавство, на практиці продовжують фіксуватися випадки порушення прав осіб з інвалідністю, зокрема у сферах доступності інфраструктури, працевлаштування, освіти, охорони здоров'я та соціального захисту [1;3;4; 5;6].

Основним спеціальним нормативно-правовим актом у цій сфері є Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», який визначає

Технології соціальної роботи з різними категоріями клієнтів
в умовах війни

гарантії щодо забезпечення рівних можливостей для осіб з інвалідністю.

Ці визначення можуть мати різний ступінь деталізації залежно від наукового підходу або нормативного джерела, проте загалом вони відображають сутність проблеми порушення прав осіб з інвалідністю [5; 6; 7].

Таблиця 1.

Зміст поняття «Порушення прав осіб з інвалідністю»

№	Поняття	Зміст
1	Порушення прав осіб з інвалідністю	Порушення прав осіб з інвалідністю - це будь-які дії або бездіяльність органів державної влади, місцевого самоврядування, установ, організацій чи фізичних осіб, що призводять до обмеження або позбавлення осіб з інвалідністю гарантованих законом прав і свобод, зокрема права на рівність, недискримінацію, доступність та соціальний захист.
2		Дискримінація за ознакою інвалідності - це обмеження або привілеювання особи через наявність інвалідності, що має на меті або наслідком звуження чи заперечення визнання, реалізації або користування правами і свободами людини на рівних умовах з іншими особами.
3		Недоступність середовища - це стан

Технології соціальної роботи з різними категоріями клієнтів
в умовах війни

	фізичної, інформаційної чи соціальної інфраструктури, за якого особи з інвалідністю не можуть безперешкодно користуватися будівлями, транспортом, послугами, інформаційними ресурсами чи брати повноцінну участь у суспільному житті.
4	Неналежне забезпечення розумного пристосування це - це відмова у внесенні необхідних і доцільних змін або адаптацій, які не становлять надмірного чи невиправданого тягаря, але є необхідними для забезпечення реалізації особами з інвалідністю своїх прав на рівних умовах з іншими громадянами.

Якщо проводити узагальнення, то порушення прав осіб з інвалідністю можна розглядати як відхилення від принципу системного явища, що пов'язане не лише з фізичними бар'єрами, а й із соціальними стереотипами, правовими прогалинами та неналежним виконанням законодавства рівності та інклюзії, закріпленого в національному законодавстві та міжнародних актах. Подібно до того, як у правовій теорії існують різні підходи до тлумачення понять, у сфері захисту прав осіб з інвалідністю також можливе багатовимірне визначення проблеми через призму доступності, недискримінації, соціальної інтеграції та гарантій державної підтримки.

Технології соціальної роботи з різними категоріями клієнтів в умовах війни

Проблема порушення прав осіб з інвалідністю в Україні має комплексний характер і проявляється у різних сферах суспільного життя. Попри наявність достатньо розвиненої нормативно-правової бази, реальний стан забезпечення прав часто не відповідає задекларованим гарантіям. На нашу думку, головна проблема полягає не стільки у відсутності законів, скільки у складнощах їх практичної реалізації та контролю за виконанням. Однією з найбільш поширених форм порушення є фізична недоступність об'єктів інфраструктури. Багато будівель, закладів освіти, медичних установ, адміністративних приміщень і транспортних засобів досі не обладнані пандусами, ліфтами або іншими засобами доступності. Це фактично обмежує право осіб з інвалідністю на свободу пересування, освіту, медичну допомогу та участь у громадському житті. Хоча законодавство прямо передбачає обов'язковість створення безбар'єрного середовища, на практиці ці вимоги часто виконуються формально. Ще однією серйозною проблемою є дискримінація у сфері працевлаштування. Особи з інвалідністю нерідко стикаються з відмовами у прийнятті на роботу через упередження роботодавців або через небажання створювати відповідні умови праці. Це порушує принцип рівності прав та

Технології соціальної роботи з різними категоріями клієнтів в умовах війни

можливостей і негативно впливає на рівень їх соціальної інтеграції та матеріального забезпечення. Незважаючи на існування нормативів щодо працевлаштування осіб з інвалідністю, механізми контролю та відповідальності за їх недотримання залишаються недостатньо ефективними, люди з інвалідністю продовжують стикатися з бар'єрами на шляху до їхньої участі в житті суспільства як повноправних членів і з порушенням їхніх прав людини в усіх частинах світу [7].

Варто також звернути увагу на проблеми у сфері освіти. Інклюзивна освіта активно впроваджується, проте не всі навчальні заклади мають належні ресурси, фахівців та матеріально-технічну базу для забезпечення якісного освітнього процесу. Це може призводити до обмеження права дитини з інвалідністю на повноцінну освіту та розвиток. Крім того, важливою складовою проблеми є інформаційна недоступність та низький рівень обізнаності суспільства щодо прав осіб з інвалідністю. Стереотипи та соціальні упередження часто створюють додаткові бар'єри, які не менш суттєві, ніж фізичні перешкоди. У цьому контексті особливого значення набуває формування інклюзивної культури та підвищення правової свідомості громадян.

Як уже згадувалось, що порушення прав осіб з інвалідністю в Україні має системний характер і потребує

Технології соціальної роботи з різними категоріями клієнтів
в умовах війни

комплексного підходу, що включає вдосконалення законодавства, посилення контролю за його виконанням, розвиток безбар'єрного середовища та зміну суспільного ставлення до осіб з інвалідністю. Лише за умови поєднання правових, соціальних та освітніх заходів можна досягти реальної рівності та інклюзії.

Враховуючи визначені проблеми, подолання порушень прав осіб з інвалідністю потребує комплексного та системного підходу. Отож, першочерговим напрямом є забезпечення реального виконання чинного законодавства. Необхідно посилити механізми державного контролю за дотриманням норм щодо доступності, працевлаштування та недискримінації, а також удосконалити систему відповідальності за їх порушення. Закон має діяти не формально, а фактично, через дієві перевірки та прозорі процедури реагування на скарги.

Важливим шляхом подолання зазначеної проблеми є розвиток безбар'єрного середовища на засадах універсального дизайну. Йдеться не лише про встановлення пандусів чи ліфтів, а про комплексне планування міського простору, транспорту, цифрових сервісів та адміністративних послуг з урахуванням потреб усіх груп населення. Реалізація Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору

Технології соціальної роботи з різними категоріями клієнтів в умовах війни

має супроводжуватися належним фінансуванням та системним моніторингом її виконання [7].

Наступним напрямом є удосконалення системи інклюзивної освіти. Необхідно забезпечити підготовку кваліфікованих фахівців, асистентів учителів, психологів, а також створити належну матеріально-технічну базу в навчальних закладах. Освіта відіграє ключову роль у формуванні рівних можливостей і подальшій соціалізації осіб з інвалідністю.

Окрему увагу слід приділити сфері працевлаштування. Доцільним є стимулювання роботодавців через податкові пільги, державні програми підтримки, компенсаційні механізми за створення спеціальних робочих місць. Водночас важливо посилити контроль за виконанням нормативів щодо працевлаштування осіб з інвалідністю та розвивати програми професійної реабілітації і перекваліфікації.

Не менш важливим шляхом подолання є підвищення рівня правової культури та обізнаності суспільства. Проведення інформаційних кампаній, освітніх заходів, тренінгів для державних службовців та працівників установ сприятиме подоланню стереотипів і формуванню толерантного ставлення до осіб з інвалідністю. Зміна

Технології соціальної роботи з різними категоріями клієнтів
в умовах війни

суспільного сприйняття є необхідною умовою для реальної інтеграції.

Також варто розвивати механізми захисту прав, зокрема забезпечити доступність судового захисту, ефективну діяльність Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та підтримку громадських організацій осіб з інвалідністю. Активна участь інститутів громадянського суспільства дозволяє оперативно виявляти проблеми та впливати на формування державної політики.

Проблема порушення прав осіб з інвалідністю полягає не лише у відсутності пандусів чи складностях із працевлаштуванням. Вона значно глибша, а саме: стосується гідності, рівності та визнання нас повноцінними членами суспільства. Ми не просимо особливих привілеїв. Ми хочемо рівних можливостей: навчатися, працювати, пересуватися містом, користуватися послугами, брати участь у громадському житті без бар'єрів і принижень.

Акцентуємо увагу, що студенту з інвалідністю, надзвичайно важливо відчувати, що держава не просто декларує права, а реально створює умови для їх реалізації. Безпечна країна це не лише про відсутність війни. Це про доступне середовище, повагу до різноманітності, ефективні механізми захисту прав і впевненість у завтрашньому дні.

Технології соціальної роботи з різними категоріями клієнтів
в умовах війни

Ми переконані, що зміни можливі за умови спільної роботи держави, громадянського суспільства та самих осіб з інвалідністю. Закликаємо кожного українця бути не об'єктами політики, а її активними учасниками. Лише тоді принципи інклюзії, рівності та поваги стануть не лише нормами законів, а реальністю повсякденного життя, тому узагальнюючи зазначимо, що забезпечення прав осіб з інвалідністю це показник зрілості та гуманності держави. 2,7 мільйона громадян України, хочемо жити в країні, де можемо почувати себе людьми, де наші права захищені, а можливості відкриті. І саме до цього має прагнути сучасне українське суспільство.

Використана література:

1. Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю від 13 грудня 2006 року (ратифікована Законом України від 16.12.2009 № 1767-VI). (дата звернення: 12.02.2026)
2. Конституція України : Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р.. (дата звернення: 12.02.2026)
3. Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні до 2030 року (схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 № 366-р). (дата звернення: 12.02.2026).

Технології соціальної роботи з різними категоріями клієнтів
в умовах війни

4. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII : станом на 1 січ. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 12.02.2026).
5. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 21.03.1991 № 875-XII : станом на 10 січ. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text> (дата звернення: 12.02.2026).
6. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 06.10.2005 № 2961-IV : станом на 1 січ. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text> (дата звернення: 12.02.2026).
7. Тарасенко О. О. Проблеми правового захисту прав осіб з інвалідністю с. 19-20: магістерська робота. 2020. URL: <https://dspace.znu.edu.ua/jspui/handle/12345/2545> (дата звернення: 12.02.2026).

Автор статті:

Ольга ІЛІНА

Кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри соціальних технологій

ПІДГОТОВКА ЗДОБУВАЧІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ МОЛОДІЖНА РОБОТА ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сучасні виклики, спричинені військовими діями в Україні, вимагають єдності, активних дій та щирої підтримки всіх, хто потребує піклування. Волонтерська діяльність молодіжних громадських організацій відіграє значну роль у наданні гуманітарної допомоги, підтримці військових, внутрішньопереміщених осіб, сімей з дітьми тощо.

Волонтерська діяльність в Україні має глибоке історичне коріння, хоча за часів комуністичного режиму її розвиток був значною мірою обмежений ідеологічною складовою і спрямований на виконання завдань партії [3]. Із набуттям Україною незалежності волонтерський рух почав швидко розвиватися і став предметом дослідження науковців [1, 2, 7]. Зокрема, у 1992 році були створено службу «Телефон Довіри», яка стала першою ініціативою, орієнтованою на підтримку громади. Згодом почала формуватися мережа соціальних служб для молоді, а також громадські організації, що займалися координацією волонтерських проєктів і

захистом прав волонтерів. У 1995 році з'явився Всеукраїнський центр «Волонтер», а благодійний фонд «Центр волонтеріату Добра воля» активно реалізовував різноманітні проекти та проводив навчання для волонтерів. Найпомітніший сплеск активності в цій сфері відбувся наприкінці 2013 - початку 2014 року, коли волонтерська допомога стала невід'ємною частиною підтримки суспільства. Вона була спрямована на порятунок життя в регіонах, що опинилися під окупацією, допомогу військовим та підтримку внутрішньопереміщених осіб. Багато ініціатив, що виникли під час Революції Гідності з метою допомоги протестувальникам, згодом адаптувалися до нових викликів, зокрема для підтримки Збройних Сил України, Національної гвардії, добровольчих батальйонів. Ще більших масштабів набула волонтерська підтримка після повномасштабного вторгнення росії на територію України.

Українська Волонтерська Служба (УВС) та U-Report в грудні 2023 року провели дослідження «Стійкість волонтерів». Було опитано 4621 молоду людину. За результатами дослідження після початку війни 24 лютого 2022 року до волонтерських ініціатив долучилися 74% молодих громадян України. З них 36% брали участь у діяльності періодично, а 26% стали волонтерами на постійній

основі. Ще 12% на час опитування зробили свій внесок одноразово. Важливим аспектом підтримки волонтерської діяльності є розробка і прийняття законів, що регламентують функціонування громадських організацій в Україні [5]. Правові засади волонтерського руху викладено у таких законодавчих актах як: Конституція України, Закон України «Про громадські об'єднання», «Про основні засади молодіжної політики» [6, 9, 10], і, звичайно, Закон України «Про волонтерську діяльність» [8].

Незважаючи на безкорисливу працю волонтерів, їхня діяльність стикається з численними труднощами, такими як обмежені ресурси або недостатня координація і взаємодія з державними структурами. Однак, чимало труднощів пов'язано з неготовністю молоді до здійснення волонтерської діяльності, не розумінням її функцій та своїх задач і можливостей. Це призводить до швидкого емоційного вигорання, уникання участі у волонтерських акціях або одноразовій участі внаслідок отримання негативного досвіду.

Отже, необхідним є впровадження в освітні програми з спеціальності П11Дитячі та молодіжні служби бакалаврського рівня освітньої компоненти «Підготовка і організація волонтерів». Це сприятиме більш ґрунтовній підготовці майбутніх молодіжних працівників до волонтерської

діяльності та засвоєння ними компетенцій необхідних для організації волонтерського руху і підготовки інших волонтерів. Метою «Підготовки і організації волонтерів» як освітньої компоненти є Формування у майбутніх фахівців молодіжної сфери системи знань і навичок, необхідних для організації і здійснення волонтерської діяльності. Завданнями є визначення місця волонтерів в суспільстві, розкриття соціального значення їх діяльності; розкриття змісту основних технологій волонтерської роботи; розгляд правових аспектів розвитку волонтерського руху; визначення основних шляхів організації волонтерського руху; розвиток компетентностей у проектуванні й реалізації волонтерських програм.

Змістова складова освітньої компоненти «Підготовка і організація волонтерів» включає два модулі: Перший варто присвятити вивченню основ соціальної геронтології, другий – вивченню технологічних аспектів соціальної роботи з людьми похилого віку. Перший модуль «Організація волонтерського руху» має включати в себе теми: Волонтерський рух в інституціональному просторі. Волонтерство як соціально-педагогічна умова становлення особистості. «Школа волонтерів» як умова соціального розвитку волонтерського руху. Управління діяльністю волонтерських груп.

Мотиваційні аспекти волонтерства. Другий модуль «Діяльність волонтерських організацій щодо вирішення соціальних проблем» варто присвятити вивченню таких тем: Діяльність волонтерів в умовах вуличного простору. Волонтерство в системі формування здорового способу життя молоді. Робота волонтерів у службі «Телефон довіри». Вирішення соціальних проблем за допомогою волонтерів. Використання волонтерів у діяльності центрів СССДМ. Завдяки участі у волонтерських організаціях молоді люди мають змогу формуватися та реалізовуватися як активні й повноправні члени суспільства.

З метою забезпечення підготовки компетентних фахівців для роботи з молодим поколінням доцільно також створювати волонтерські студентські загони, а також залучати майбутніх молодіжних працівників до участі в волонтерських акціях, організованих молодіжними центрами і службами.

Використана література:

1. Барабаш В. В. Інституціоналізація молодіжного руху України. Політичний менеджмент. 2004. № 3. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/11634/11-Barabash.pdf?sequence=1> (дата звернення: 14.03.2024).

2. Барабаш В. В. Молодіжний рух як об'єкт і суб'єкт реалізації молодіжної політики. Український соціум. 2004. №1(3). С.119130.
3. Головенько В. А. Український молодіжний рух у ХХ столітті (історико-політологічний аналіз основних періодів). К. : А.Л.Д., 1997. 160с.
4. Дослідження волонтерства в Україні: цифри та висновки. URL: <https://volunteer.country/library/74-ukrayinciv-dolucalis-do-volonterstva-islia-24-liutogo-2022-roku-shho-pokazali-rezultati-doslidzennia> (дата звернення: 14.03.2024).
5. Ковальчук В. Б. Правові засади функціонування громадських організацій у процесі становлення громадянського суспільства в Україні. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2014. № 1. С. 13-25.
6. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80>
7. Корнієвський О. А., Якушик В. М. Молодіжний рух та політичні об'єднання в сучасній Україні. К. : Київ. братство, 1997. 132с.

8. Про волонтерську діяльність : Закон України від 01 січ. 2024 р. № 3236-VI. URL: <https://zakon.rada.gov>. (дата звернення: 14.03.2024).
9. Про громадські об'єднання : Закон України від 27 лип. 2023 р. № 4572-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/> (дата звернення: 14.03.2024).
10. Про основні засади молодіжної політики : Закон України від 31 бер. 2023 р. № 1414-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text> (дата звернення: 14.03.2024).

Авторка статті:
Юлія КРАЩУК
здобувачка
ОП Соціальна робота.

Наукова керівниця:
Світлана КОЛЯДЕНКО
Кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
соціальних технологій

ЗМІСТ І ФОРМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦІВ ІЗ СУПРОВОДУ ВЕТЕРАНІВ ТА ДЕМОБІЛІЗОВАНИХ ОСІБ

В умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України відбулося суттєве зростання кількості ветеранів війни та демобілізованих осіб, що актуалізувало необхідність удосконалення системи їхньої соціальної підтримки та реінтеграції в територіальних громадах [5]. Одним із нових інституційних механізмів реалізації державної ветеранської політики стало запровадження посади фахівця із супроводу ветеранів та демобілізованих осіб - якісно нової професії для соціальної сфери, яка перебуває у стадії нормативного та методичного становлення і потребує наукового осмислення. Метою даної статті є: аналіз змісту та форм зазначеної професійної діяльності в умовах воєнного стану.

Нормативно-правові засади діяльності фахівця законодавчо визначаються: Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», який

встановлює систему соціальних гарантій і пільг [5] та Законом України «Про соціальні послуги», що регламентує загальні засади надання соціальних послуг [6]. Формування та реалізацію державної ветеранської політики забезпечує Міністерство у справах ветеранів України [7]. Принципово важливо підкреслити те, що фахівець із супроводу ветеранів не є надавачем соціальних послуг у вузькому законодавчому значенні. Він виконує координаційно-консультативну та посередницьку функцію, покликану забезпечити ветерану доступ до визначених державою гарантій, послуг і програм підтримки. Саме ця принципова відмінність визначає унікальність посади у системі соціальної сфери.

Ключовою сутнісною характеристикою посади є її особливе місце в системі підтримки, де фахівець виступає першою інституційною ланкою після сім'ї у процесі повернення людини до цивільного життя. Сім'я є природним і найближчим ресурсом адаптації ветерана, однак вона сама нерідко перебуває в стані стресу та не має необхідних знань і ресурсів для підтримки близького, який повернувся з фронту [8]. Тому фахівець посідає виняткове місце у процесі адаптації - він першим фахово зустрічає ветерана, встановлює довіру, здійснює первинне оцінювання потреб і складних життєвих обставин та формує індивідуальний маршрут

підтримки. Неформальний (людський) вимір цієї взаємодії є не менш значущим, ніж організаційно-технологічний, адже без встановленого контакту жодні послуги і програми не матимуть ефекту.

Зміст професійної діяльності фахівця доцільно розглядати як систему взаємопов'язаних функціональних напрямів, що в сукупності забезпечують комплексний супровід клієнта. Інформаційно-консультативний напрям охоплює роз'яснення ветерану його прав, порядку отримання статусів, соціальних гарантій і можливостей участі у державних та місцевих програмах. Організаційно-координаційний напрям передбачає взаємодію з органами соціального захисту, закладами охорони здоров'я, службами зайнятості та освітніми установами. Посередницький напрям включає представництво інтересів клієнта у вирішенні адміністративних і соціальних питань у межах компетенції фахівця. До змісту діяльності також належать моніторинг потреб і виявлення складних життєвих обставин та сприяння соціальній адаптації й інтеграції ветерана у громаду [4]. Наскрізною ознакою усіх напрямів є координаційний характер роботи, оскільки фахівець не виконує завдання профільних спеціалістів, а організовує і забезпечує доступ до них, він є провідником між ветераном і системою підтримки.

Форми професійної діяльності визначаються способом організації взаємодії з клієнтами та партнерами, характером звернення і ресурсними можливостями громади. Провідною технологією є кейс-менеджмент (ведення випадку) при якому один фахівець супроводжує ветерана від першого контакту до завершення реінтеграційного процесу, забезпечуючи безперервність та індивідуалізованість допомоги [2]. Паралельно застосовуються: індивідуальне консультування (очне та дистанційне); виїзна робота за місцем проживання; участь у міжвідомчих нарадах і робочих групах; інформаційно-просвітницькі заходи; робота із сім'єю ветерана [1; 8]. Особливою формою є участь фахівця у розробленні та реалізації місцевих програм підтримки ветеранів, що виводить його діяльність за межі індивідуального випадку на рівень системних змін у громаді.

В умовах воєнного стану зміст і форми діяльності набувають особливої складності через багатовимірність проблем ветеранів: фізичні травми та поранення, психологічні наслідки бойових дій (зокрема-ПТСР), труднощі професійної реінтеграції та соціальна дезадаптація [3]. Це висуває підвищені вимоги до міждисциплінарної компетентності фахівця, його готовності до кризового реагування та вміння здійснювати базову психосоціальну

підтримку, не підмінюючи при цьому роботу психолога. Окремою проблемою є ризик вторинної травматизації самого фахівця, що зумовлює необхідність систематичної супервізії як обов'язкового елементу організації роботи.

Практика функціонування інституту фахівців із супроводу ветеранів засвідчує низку системних проблем: недостатню нормативну конкретизацію професійного статусу та посадових обов'язків; відсутність єдиних методичних стандартів діяльності; нерівномірне навантаження у різних територіальних громадах; потребу у систематичному підвищенні кваліфікації кадрів [4]. Ці чинники ускладнюють рівномірне та якісне надання супроводу на всій території країни і свідчать про необхідність подальшого наукового обґрунтування змісту професійної діяльності та розроблення стандартів її організації.

Отже, фахівець із супроводу ветеранів - це якісно нова позиція в соціальній сфері України, змістом якої є не надання окремих соціальних послуг, а комплексний координаційно-посередницький супровід людини у процесі цивільної адаптації. Виступаючи першою інституційною ланкою після сім'ї, фахівець є провідником між ветераном і системою підтримки, забезпечуючи індивідуалізований маршрут реінтеграції. Зміст його діяльності характеризується

комплексністю та інтегративністю, а форми роботи - варіативністю й адаптивністю до потреб клієнтів і ресурсів громади. Подальше нормативне, методичне та кадрове забезпечення цієї діяльності є необхідною умовою підвищення ефективності ветеранської політики в територіальних громадах.

Використана література:

1. Соціальна робота з ветеранами : навч.-метод. посіб. / за ред. І. Д. Звереві. Київ : Університет «Україна», 2020. 256 с.
2. Чаплинська Ю. А. Технологія ведення випадку у соціальній роботі з учасниками бойових дій. Соціальна педагогіка: теорія та практика. 2021. № 3. С. 45–54.
3. Кісарчук З. Г. Психологічна реабілітація учасників збройних конфліктів. Київ : Логос, 2019. 184 с.
4. Козубовська І. В., Товканець О. С. Соціальний супровід осіб, що повернулися із зони бойових дій. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. 2022. Вип. 1 (50). С. 112–118.
5. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22 жовт. 1993 р. № 3551-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 45. Ст. 425. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12> (дата звернення: 01.03.2026).

6. Про соціальні послуги : Закон України від 17 січ. 2019 р. № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19> (дата звернення: 03.03.2026).
7. Положення про Міністерство у справах ветеранів України : постанова Кабінету Міністрів України від 27 груд. 2018 р. № 1175. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 28.02.2026).
8. Соціальна робота в умовах воєнного стану: теорія і практика : навч.-метод. матеріали / за ред. Т. Л. Лях. Київ, 2023. 198 с.

Авторка статті:

Катерина КОВАЛЬСЬКА

здобувачка

ОП Соціальна робота

Наукова керівниця:

Наталія СЕЙКО

докторка педагогічних наук,

професорка кафедри соціальних технологій

СОЦІАЛЬНИЙ СУПРОВІД СІМЕЙ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ: ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ ПІДТРИМКИ

Сьогодні, коли Україна проходить крізь важкі випробування війною, підтримка вразливих верств населення набуває критичного значення для національної стійкості. Соціальний супровід сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах (СЖО), сьогодні розглядається як багатогранний процес, що виходить далеко за межі простого надання матеріальної допомоги [5]. Соціальний працівник у цій моделі виступає як кейс-менеджер, який не лише контролює виконання батьківських обов'язків, а й координує зусилля медичних, освітніх та правничих інституцій. Сутність супроводу полягає у систематичному консультуванні, психологічній корекції, допомозі в оформленні соціальних виплат та забезпеченні належних умов для виховання дітей у родині, що є пріоритетом для сучасної держави [2]. Сучасна реформа соціальної сфери, що впроваджується Міністерством

Соціально-психологічні характеристики дітей та молоді груп ризик

соціальної політики України, орієнтована на перехід до проактивної моделі підтримки. Замість пасивного очікування звернення громадян, державна система прагне до раннього виявлення сімей у кризі, що значно підвищує шанси на успішну реабілітацію [3]. Важливу роль у цьому процесі відіграє цифровізація, яка виступає каталізатором змін.

Впровадження Єдиної інформаційної системи соціальної сфери (ЄІССС) дозволило створити єдиний цифровий простір, де інформація про потреби сім'ї стає доступною відповідним фахівцям миттєво, усуваючи необхідність багаторазового збору паперових довідок. Цифрові інструменти, інтегровані в портал та застосунок «Дія», забезпечують доступ до соціальних послуг, дозволяючи батькам оформлювати необхідну допомогу онлайн, що є критично важливим для внутрішньо переміщених осіб або мешканців територій з обмеженим доступом до установ [5].

Окрім державного сектору, потужний імпульс розвитку цифрової підтримки дають громадські організації та благодійні фонди. Використання інтелектуальних платформ для збору даних та автоматизованих систем розподілу гуманітарних ресурсів дозволяє уникати дублювання

Соціально-психологічні характеристики дітей та молоді груп ризик

допомоги та забезпечувати її адресність [1]. Цифровізація також дозволила розширити межі психосоціальної підтримки через впровадження мобільних додатків для самопомоги та онлайн-платформ для дистанційного консультування. Це створює безпечний простір для комунікації, де сім'я може отримати фахову пораду в режимі реального часу, незалежно від свого фізичного перебування.

Сьогодні в Україні вже успішно працює низка цифрових платформ, які роблять соціальний захист зручнішим та зрозумілішим. Наприклад: «Дія» – цей державний застосунок став головним інструментом для отримання соціальних послуг. Тут можна оформити статус внутрішньо переміщеної особи, подати заяву на допомогу при народженні дитини або отримати довідки, необхідні для підтвердження права на пільги.

Платформа «єДопомога» – сервіс, що об'єднує зусилля держави, міжнародних організацій та волонтерів. Сім'ї в СЖО можуть залишити заявку на отримання грошової підтримки від ООН чи ЮНІСЕФ, а також попросити про конкретну побутову допомогу (продукти, ліки тощо) від благодійників.

Соціально-психологічні характеристики дітей та молоді груп ризик

Платформа «Я – тут» – інтерактивний ресурс, створений для підтримки сімей, які постраждали від війни. Вона допомагає швидко знайти найближчі центри надання соціальних послуг, гуманітарні штаби та пункти психологічної допомоги у конкретному регіоні.

Чат-бот «Дитина не сама» – цифровий помічник у Telegram, створений для захисту прав дітей у воєнний час. Він дозволяє оперативно повідомити про дитину, яка залишилася без нагляду, або отримати консультацію щодо тимчасового влаштування дитини у сім'ю.

Платформа «Спільно» (UNICEF) – онлайн-ресурс, що надає батькам інструменти для психологічної підтримки дітей, поради щодо виховання в умовах стресу та доступ до мультидисциплінарних мобільних команд, які виїжджають до родин у складних обставинах.

Електронний кабінет особи з інвалідністю – спеціалізований сервіс, який дозволяє онлайн подавати документи для отримання засобів реабілітації (протезів, візків тощо) та інших спеціальних послуг без черг у державних установах. Опис та функціонування зазначених цифрових інструментів базується на офіційних даних Міністерства соціальної політики України та державних порталах надання

Соціально-психологічні характеристики дітей та молоді груп
ризиків

послуг [3, 5, 6]. Застосування цих інструментів значно підвищує якість соціальної роботи. Проте, ефективність соціального супроводу в цифрову епоху залежить не лише від наявності програмного забезпечення, а й від цифрової грамотності обох сторін – як надавачів, так і отримувачів послуг. Подолання цифрового розриву залишається одним із головних викликів, адже найбільш вразливі родини часто мають обмежений доступ до технологій [4]. Перспективи розвитку галузі вбачаються у створенні прогнозованих систем аналізу даних, які на основі алгоритмів зможуть прогнозувати ризики потрапляння сім'ї у складні обставини та ініціювати превентивні заходи.

Таким чином, поєднання традиційних методів соціальної роботи з інноваційними цифровими рішеннями формує нову архітектуру соціальної безпеки, де кожна родина отримує шанс на гідне життя та швидке подолання кризових періодів завдяки оперативності, прозорості та комплексності сучасної підтримки.

Використана література:

1. Аспекти соціального супроводу: підтримка та допомога. Фонд Ріната Ахметова. URL:

Соціально-психологічні характеристики дітей та молоді груп
ризик

<https://akhmetovfoundation.org/news/aspekty-sotsialnogo-suprovodu-pidtrymka-ta-dopomoga> (дата звернення: 23.02.2026).

2. Допомога сім'ям, які опинилися у складних життєвих обставинах. Київський міський центр соціальних служб. URL: <https://kmcss.kyiv.ua/sotsialni-posluhy/dopomoha-szho/> (дата звернення: 22.02.2026).
3. Мінсоцполітики удосконалює послугу соціального супроводу сімей у складних життєвих обставинах. Кабінет Міністрів України. 2024. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minsotspolityky-vdoskonaliuie-posluhu-sotsialnoho-suprovodu-simej-u-skladnykh-zhyttievyykh-obstavynakh> (дата звернення: 23.02.2026).
4. Організаційно-правові засади соціального захисту сімей з дітьми. Науковий репозитарій НУБіП України. URL: <https://dglib.nubip.edu.ua/server/api/core/bitstreams/35f5260a-fad3-46a0-b644-05478dd547bb/content> (дата звернення: 23.02.2026).
5. Соціальний супровід сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах. Державний портал соціальних послуг. URL: <https://soc.gov.ua/services/soc-supr> (дата звернення: 22.02.2026).
6. Цифрові сервіси та платформи соціальної підтримки населення. Міністерство соціальної політики України. Офіційний вебсайт. URL: <https://www.msp.gov.ua/> (дата звернення: 23.02.2026).

Управлінські аспекти в діяльності організацій соціальної сфери

Авторка статті:
Світлана КОЛЯДЕНКО,
кандидатка педагогічних наук, доцентка,

Автор статті:
Євгенія ІВЧЕНКО
Студент ОП: Соціальна робота. Соціальна
медіація

КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ДО ПРЕВЕНЦІЇ СУЇЦИДІВ У ГРОМАДАХ

У контексті подій, що відбуваються зараз в Україні, на перше місце виходять проблеми психічного здоров'я громадян, які тісно пов'язані з проблемами суїцидальної поведінки людей. В умовах воєнного стану, запровадженого Указом Президента України від 24.02.2022 № 64 „Про введення воєнного стану в Україні”, та у зв'язку із активними бойовими діями в частині регіонів України, а також обмеженим доступом до відповідних ресурсів на території України, окремі суб'єкти моніторингу не мають можливості здійснювати свої повноваження в повному обсязі, тому надати у цьому дослідженні всю необхідну вичерпну інформацію про динаміку показників різних форм суїцидальної поведінки громадян України за період з 2022 по 2025 рр. не вбачається можливим. Отже, оминаючи статистику, одразу перейдемо до факторів, що викликають самогубства.

Управлінські аспекти в діяльності організацій соціальної сфери

Біологічні фактори. На першому місті стоять психічні розлади (депресія, біполярні розлади, шизофренія тощо). Найсильнішим предиктором суїцидальної спроби є зловживання психотропними речовинами, які підвищують адреналін і знижують «страх» перед певною дією. Значне місце в ряду факторів займають і фізичні хвороби (хронічний біль, термінальні захворювання, травматичне ушкодження мозку -ЧМТ). Завершує цю групу факторів – генетична вразливість, що пов’язана з імпульсивно-агресивними рисами особистості та дисрегуляцією серотоніну (сімейна історія самогубства).

Психологічні фактори.

Емоційний стан безнадійності, що характеризується повною відсутністю сподівань на успіх та супроводжується глибоким сумом та розпачем.

Когнітивна звуженість, яка проявляється через т.з. «тунельне бачення» - нездатність бачити інші виходи з певної ситуації, окрім смерті.

Пригнічений нестерпний біль (вперше звернув увагу на цей фактор

Е. Шнейдмана – представник феноменологічного напрямку, провідний американський суїцидолог).

Управлінські аспекти в діяльності організацій соціальної сфери

Висока імпульсивність – схильність особистості діяти без роздумів, що в суїцидальній поведінці скорочує розрив між думками про смерть та прямими діями у цьому напрямку.

Соціальні фактори.

Соціальна ізоляція - проживання на самоті або відчуття відчуження від інших (симптом «порушення відчуття належності» - психологічний стан, що характеризується відчуттям відірваності від групи, світу або власного «Я»).

Нещодавня втрата: смерть близької людини, розлучення, завершення значущих стосунків.

Сімейні конфлікти – високий рівень дисфункції або фактів насильства в сім'ї.

Захисні фактори.

Безпечне соціальне середовище - це сукупність соціальних умов, взаємин і норм у певній спільноті (сім'ї, освітньому закладі, трудовому колективі, громаді), які забезпечують фізичну, психологічну та соціальну безпеку людини, сприяють її гармонійному розвитку, самореалізації та захисту від насильства, дискримінації, приниження чи інших загроз.

Управлінські аспекти в діяльності організацій соціальної сфери

Академічна / професійна успішність - це характеристика результативності діяльності людини у сфері навчання або професійної діяльності, що відображає рівень досягнення поставлених цілей, якість виконання завдань та ступінь реалізації набутих знань, умінь і компетентностей.

Навички розв'язання проблем - це комплекс когнітивних, аналітичних і практичних умінь людини, що забезпечують здатність виявляти проблему, аналізувати її причини, генерувати можливі варіанти вирішення, обирати оптимальний спосіб дії та оцінювати результати прийнятого рішення.

Духовні чи екзистенційні переконання - це система цінностей, уявлень і поглядів людини щодо сенсу життя, власного існування, моральних принципів, призначення людини у світі та її взаємозв'язку з іншими людьми, природою або вищою силою.

Доступ до ефективної психіатричної допомоги - це можливість людини своєчасно отримати якісні, науково обґрунтовані та безпечні послуги з діагностики, лікування, реабілітації й профілактики психічних розладів у спеціалізованих медичних закладах або службах психічного здоров'я.

Управлінські аспекти в діяльності організацій соціальної сфери

Для запобігання поширення самогубства в суспільстві спеціалістами по профілактиці пропонується комплексний підхід до превенції суїциду. За основу взято модель з дев'яти стратегій, що була розроблена Ресурсним центром із профілактики суїцидів (SPRC) / Фонд Джеда (The Jed Foundation) (базується на основі досвіду програми запобігання суїцидів у Повітряних силах США) (Див. Рис.1) [1].

Стратегії, зображені на пазлі

Identify and Assist Persons at Risk – виявлення та допомога/супровід людям групи ризику (ключові агенти: лікарі, викладачі, психологи соціальні працівники, батьки тощо).

Increase Help-Seeking – стимулювання звернення по допомогу (зниження бар'єрів: стигми, страху осуду, незнання про сервіси та формування культури звернення по допомогу в громаді).

Ensure Access to Effective Care/Treatment – доступ до ефективної психіатричної та психологічної допомоги (психотерапія, медикаментозне лікування, кризове втручання з фокусуванням на якість і безперервність послуг).

Управлінські аспекти в діяльності організацій соціальної
сфери

Care Transitions / Linkages – безперервність допомоги та координація служб (зв'язок між сервісними службами, «теплі передачі» клієнтів).

Respond to Crisis – реагування на кризові стани (формування підтримуючих стосунків, відчуття приналежності)

Postvention – підтримка після випадку суїциду (організація поственції після суїциду серед тих, хто залишився жити).

Reduce Access to Means – обмеження доступу до засобів самогубства (зброї, отруйних речовин, небезпечних місць з метою зменшення ризику суїцидів серед уражених осіб та уникнення «ефекту Вертера»).

Life Skills and Resilience – розвиток життєвих навичок і психологічної стійкості (емоційна регуляція, стресостійкість, вирішення конфліктів з метою зміцнення психологічного і соціального ресурсу громади).

Connectedness – соціальна підтримка та зв'язки між людьми (наявність кризових служб, ліній підтримки, мобільних бригад для екстреного реагування в момент небезпеки).

Управлінські аспекти в діяльності організацій соціальної сфери

Рис. 1. Комплексний підхід до запобігання суїциду (A Comprehensive Approach to Suicide Prevention). Джерело: Suicide Prevention Resource Center. A Comprehensive Approach to Suicide Prevention.

Дозволимо собі зупинитися на стратегії профілактики в громаді – гейткіпінг. Гейткіпер (анг. брамник, воротар) -це людина , яка має особистий контакт із великою кількістю людей у своїх громадах і покликана виявляти у громадах осіб з ознаками суїцидальної поведінки і скеровувати їх до служ допомоги, тобто це помічник, який здатний надати першу психологічну допомогу людині в суїцидальній кризі.

Основні механізми QPR гейткіперів:

Question (запитання). Прямо питати людину про суїцидальні думки і наміри – це перериває процес мовчання і зменшує відчуття ізоляції людини.

Persuade (переконання). Переконати людину залишатися живою і прийняти професійну допомогу за допомогою активного слухання та визнання її переживань.

Управлінські аспекти в діяльності організацій соціальної
сфери

Refer (перенаправлення). Активно спрямовувати людей до професіоналів, що можуть допомогти в проживанні суїцидальної кризи (лікарі, психологи, консультанти кризових ліній тощо).

Гейткіпінг допомагає тому що:

1. Розширюється безпечна мережа «профіля самогубства».
2. Зменшується стигматизація людей, які перебувають в суїцидальній кризі.
3. Долається розрив між запитом і реальною допомогою.

Отже, якість допомоги при суїцидальному ризику мають відповідати безпеці, ефективності, клієнтоцентрованості, швидкості, мінімізації втрат, рівності доступу до допомоги.

Використана література:

1. Suicide Prevention Resource Center. A Comprehensive Approach to Suicide Prevention URL: <https://sprc.org/effective-prevention/comprehensi> (дата звернення: 05.03.2026)

Авторка статті:

Анастасія КОНОНЧУК

здобувачка

ОП Молодіжна робота

Наукова керівниця:

Зоя ЗАЛБОВСЬКА-ІЛЬНІЦЬКА

Кандидат педагогічних наук, доцент кафедри

соціальних технологій

СОЦІАЛЬНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ З ДІТЬМИ ТА МОЛОДДЮ, ЯКІ ЗАЗНАЛИ ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ ТА НАСИЛЬСТВА

В умовах соціально-економічних викликів та військових дій зростає ризик виникнення різноманітних форм насильства, що відповідно має негативний вплив на психологічний та фізичний стан молодих людей, що не може не відображатись на соціальній діяльності та існуванні в соціумі загалом даної категорії клієнтів.

Дана проблема стає предметом широкого громадського та наукового обговорення. Питанням сутності та показників профілактики насильства в освітньому середовищі присвячені напрацювання Андрєнкової В.Л., Байдик В.В., Войцях Т.В., Калашник О.А. та ін.[1].

Згідно з статистикою висвітленою в Опендатабот за даними Офісу Генпрокурора 2777 кримінальних проваджень про домашнє насильство зафіксовано практично за весь 2024 рік, при тому що 2023-го року їх було на 5% менше. Щороку кількість кримінальних справ росте виключенням став лише

рік початку повномасштабного вторгнення, рівень домашнього насильства різко впав, відкрито було 1,5 тисячі справ за статтею домашнього насильства. Кількість звернень на 17% перевищила показники 2021 року[4].

За даними звіту ЮНЕСКО «Безпечно вчитися та процвітати: покласти край насильству в освіті та через освіту», висвітленого в листопаді 2024 року, приблизно один мільярд дітей зіштовхуються з тим чи іншим видом насильства. Кожен третій учень в світі повідомляє, що зіштовхувався з булінгом та кожен третій за останній рік піддавався фізичному нападу або брав участь в бійках[5].

У Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» зазначено, що жорстоким поведінням з дитиною є будь-які форми фізичного, психологічного, сексуального або економічного насильства над дитиною, зокрема домашнього насильства, насильства за ознакою статі, булінгу, мобінгу, а також будь-які незаконні угоди стосовно дитини (вербування, переміщення, переховування, передача або одержання дитини та ін.)[3].

Домашнє насильство – діяння фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або

між іншими особами, які спільно проживають однією сім'єю, але не перебувають у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь[1;3].

Згідно законодавства України виділено основні типи насильства:

- Фізичне насильство - форма домашнього насильства, що включає в себе різноманітний фізичний контакт в наслідок якого можна отримати тілесні ушкодження різного ступеня тяжкості, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, що перебувала в небезпечному для життя стані, заподіяння смерті або інших порушень насильницького характеру.
- Сексуальне насильство – включає в себе будь-які дії сексуального характеру стосовно повнолітньої особи або дитини проти її згоди.
- Економічне насильство – включає в себе умисне позбавлення житла, їжі, одягу чи інших матеріальних благ.
- Психологічне насильство – включає словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування та інше[2;3].

Соціальний зміст роботи з дітьми та молоддю, які зазнали жорстокого поводження та насильства, полягає у забезпеченні їхнього захисту, психологічної реабілітації, відновленні прав та соціальній інтеграції, наданні комплексної допомоги (соціальна, медична, юридична допомога).

Практики соціальної роботи розробляють програми профілактики домашнього насильства, де описують інформацію для подальшої роботи з дітьми, молоддю.

Фахівці соціальної сфери оприлюднюють алгоритми дій для осіб, які помітили ознаки насильства або ж самі стали жертвами. У таких випадках варто звертатися до Національної гарячої лінії з попередження насильства – 0 800 500 335 або 116-123 чи безоплатної правничої допомоги – 0 800 213 103 [2].

Отже, соціальний зміст роботи з дітьми та молоддю, які зазнали жорстокого поводження та насильства базується на підходах забезпечення найкращих інтересів дітей та молодді, їх захисті, реабілітації та створенні безпечного середовища для їх розвитку.

Використана література:

1. Запобігання та протидія проявам насильства: діяльність закладів освіти. Насально-методичний посібник/

- Андрєєнкова В.Л., Байдик В.В., Войцях Т.В., Калашник О.А. К.:ФОП Нічога С.О. 2020. 196 с. URL: https://www.unicef.org/ukraine/media/8856/file/Protydia_nasylstv u.pdf (дата звернення 23.03.2026р).
2. Національна сервісна служба України. URL: <https://nssu.gov.ua/domashnye-nasilstvo> (дата звернення 23.03.2026р).
3. Про запобігання та протидію домашньому насильству. Закон України від 07.12.2017 р.№ 2229-VIII станом на 19.12.2024р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2229-19> (дата звернення 23.03.2026р).
4. У кожному третьому випадку насильства страждають літні люди. *Опендатабот* URL: <https://opendatabot.ua/analytics/> (дата звернення 23.03.2026р).
5. Чому зростає кількість насильства, жорстокого поводження з дитиною та як цьому протистояти. Освітній омбудсмен України URL: <https://eo.gov.ua/chomu-zrostaie-kilkist-nasylstva-zhorstokoho-povodzhennia-> (дата звернення 23.03.2026р).

Авторка статті:
Вероніка КОСЮК
здобувачка
ОП Соціальна робота.

Наукова керівниця:
Світлана КОЛЯДЕНКО,
кандидатка педагогічних наук, доцентка,
завідувачка кафедри соціальних технологій

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ У КОНТЕКСТІ ПОПЕРЕДЖЕННЯ КІБЕРБУЛІНГУ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Цифрові технології глибоко інтегровані в сучасну освіту, надаючи учням нові можливості для розвитку через соціальні мережі, месенджери та онлайн-платформи. Однак ця інтеграція сприяє поширенню агресивної поведінки в інтернеті, зокрема кібербулінгу. Цифрове цькування може мати більш серйозні та тривалі наслідки для дітей, ніж традиційний булінг. Проблема кібербулінгу загострилася під час пандемії та переходу на дистанційне навчання, коли онлайн-взаємодія школярів значно зросла. Психологічні наслідки кібербулінгу включають: тривожні стани, депресію, відчуження від соціуму та формування руйнівних поведінкових патернів. Вивчення причин, форм прояву та соціальних наслідків кібербулінгу є критично важливим для створення безпечного освітнього простору. [5, с. 114].

Метою статті є: аналіз проблеми кібербулінгу як соціально-педагогічної проблеми сучасного освітнього

середовища. У статті розглядаються основні характеристики кібербулінгу, причини і наслідки його виникнення і поширення, системні підходи до запобігання кібербулінгу в умовах цифровізації освітнього простору. Зростання доступності цифрових технологій для дітей та підлітків збільшує ризик кіберзлочинів. На відміну від традиційного булінгу, онлайн-цькування може відбуватися анонімно, швидко поширюватися серед великої кількості людей і залишати цифровий слід, який постійно нагадує жертвам про негативний досвід.

Кібербулінг полягає у використанні цифрових технологій для того, щоб завдати шкоди, переслідувати або тиснути на людину. Основні прояви кібербулінгу включають образливі повідомлення, розповсюдження компрометуючої інформації, створення фейкових акаунтів, онлайн-ізоляцію та переслідування в іграх або навчальних платформах. [4, с. 25].

Наукові дослідження виділяють кілька причин, які сприяють виникненню кібербулінгу. Особистісні чинники охоплюють: низький рівень емпатії, агресивність, потребу в домінуванні та недостатній самоконтроль. Суспільні фактори включають в себе: сімейне оточення, атмосферу в школі, стосунки з однолітками та підтримку в класі. Цифрові фактори пов'язані з: анонімною, широким охопленням

аудиторії та швидкістю розповсюдження інформації, що створює додаткові ризики. Психологічні наслідки кібербулінгу включають: підвищену тривожність та депресивні стани, що можуть призвести до формування негативних соціальних моделей поведінки та агресивних реакцій. У підлітків можуть виникати особливі проблеми, пов'язані з відсутністю у них розвинених навичок критичного мислення та самоконтролю. [3, с. 61-65].

Основні характеристики цифрового простору - анонімність, віддаленість та відсутність безпосереднього емоційного контакту - знижують рівень емпатії агресора і створюють ілюзію безкарності. Це призводить до зростання соціального напруження і сприяє ескалації конфліктів. Емпіричні соціальні дослідження показують, що жертви кібербулінгу мають високий рівень соціальної тривожності. Вони частіше відчують ізоляцію, грубість у спілкуванні і знижену самооцінку. Такі тенденції показують, як сильно цифрове середовище впливає на процес соціалізації дітей і формування їхньої особистості як активних учасників суспільства. Кібербулінг не тільки руйнує спілкування між людьми, а й змінює сприйняття учня щодо своєї соціальної значущості та безпеки в навчальному середовищі. [3, с. 43-45].

В умовах цифровізації освітнього простору питання кібербулінгу здобуває особливої важливості, адже інформаційно-комунікаційні технології, розширюючи потенціал міжособистісного спілкування, одночасно породжують нові загрози для психологічного добробуту дітей та молоді. Безіменність інтернет-спілкування, стрімкість розповсюдження відомостей, брак прямого суспільного нагляду та легкість доступу до цифрових майданчиків сприяють поширенню ворожої поведінки, зневаженню честі й поваги особистості та становленню ризикованих схем соціальної взаємодії. У таких умовах освітнє середовище стає не тільки простим місцем для навчання, а й важливим соціальним інститутом, що покликаний забезпечити безпечний розвиток особистості в цифрову епоху. Система освіти потребує важливих ресурсів для організації виховання та соціального захисту, які необхідні для сучасного використання онлайн-інструментів та формування відповідальної поведінки учнів у мережі. [5, с. 85-90].

Здійснення соціального супроводу здобувачів освіти, які належать до груп підвищеного ризику щодо залучення до ситуацій кібербулінгу (як жертв, так і ініціаторів агресії), є невід'ємною складовою соціально-педагогічної роботи. Даний супровід включає: а) соціально-педагогічну діагностику

міжособистісних відносин у класному колективі; б) моніторинг психологічного клімату; в) індивідуальне консультування; г) посередництво у вирішенні конфліктних ситуацій; д) залучення сім'ї до спільної профілактичної діяльності. Пріоритетним напрямком є формування у дітей навичок емоційної саморегуляції, конструктивного розв'язання конфліктів і розвитку емпатії, що виступають чинниками зниження ймовірності агресивної поведінки в онлайн-середовищі. Соціально-педагогічна діяльність не обмежується лише індивідуальною роботою з окремими учнями, а має системний характер і спрямована на оптимізацію соціального середовища в закладах освіти в цілому. [4, с. 156-160].

Соціально-педагогічна діяльність також включає співпрацю між фахівцями, що забезпечує комплексний вплив на розвиток. Співпраця соціального педагога з практичним психологом, класними керівниками, адміністрацією закладу освіти, фахівцями соціальних служб та представниками ювенальної превенції спрямована на виявлення випадків кібербулінгу, оперативне реагування на них і надання кваліфікованої допомоги постраждалим. Узгодження між різними суб'єктами дозволяє зменшувати негативні наслідки

онлайн-насилства, запобігати повторним агресіям і забезпечувати відновлення соціального благополуччя дітей.

Невід'ємною частиною соціально-педагогічної діяльності є формування культури цифрової безпеки, що передбачає: встановлення правил онлайн-взаємодії, підвищення обізнаності всіх учасників освітнього процесу про інтернет-загрози та розвиток навичок безпечного користування цифровими ресурсами. Ця робота активно спрямована на захист учнів від небезпек цифрового світу. Це досягається через постійну профілактику, освітні кампанії та підтримку їхнього розвитку. Особлива увага приділяється формуванню у дітей соціальних та цифрових навичок, таких як медіаграмотність, критичне мислення, емоційний інтелект, емпатія, а також здатності ефективно спілкуватися та відповідально поводитися в інтернеті. Це допомагає їм розпізнавати кібербулінг, правильно реагувати на нього, звертатися за допомогою та підтримувати інших. [5, с. 93-96].

Психологічний аспект є вкрай ризикованим для емоційного благополуччя дітей та підлітків. Ці проблеми мають великі ризики, які можуть зашкодити емоційному розвитку. Серед найпоширеніших наслідків науковці виділяють підвищену тривожність, депресивні стани, формування стійкого почуття провини або сорому, а також

розвиток поведінкових реакцій захисного характеру агресії чи соціальної ізоляції. Недостатній розвиток емоційної саморегуляції та критичного мислення у дітей молодшого та середнього шкільного віку робить їх вразливими, оскільки це ускладнює адекватне сприйняття цифрової інформації та підвищує ризик психологічних травм. [1, с. 44–45].

Технологічні та правові чинники відіграють не менш важливу роль у вирішенні цієї проблеми. Особливості функціонування цифрових платформ, механізми поширення інформації за допомогою алгоритмів та можливість анонімної комунікації сприяють швидкому розповсюдженню образливого контенту та залученню значної кількості користувачів до актів агресії. Це призводить до значного збільшення масштабу впливу кібербулінгу порівняно з традиційними формами цькування. Регулювання цифрової поведінки з правової точки зору перебуває у фазі інтенсивного розвитку. Багато країн вже імплементували законодавчі положення, що встановлюють відповідальність за такі діяння, як кіберпереслідування, погрози та дифамація в онлайн-середовищі. Проте, відсутність належної координації правових механізмів, труднощі з ідентифікацією суб'єктів правопорушень та обмеженість інструментів мережевого

контролю створюють значні прогалини в системі захисту неповнолітніх від цифрового насильства. [1;2; 5]

Отже, кібербулінг у сучасній освіті є складним явищем, яке викликане впливом соціальних, психологічних, технологічних і правових факторів. Активна цифровізація освіти змінює простір соціалізації дітей та підлітків, розширюючи можливості спілкування. Але водночас вона підвищує ризики для безпеки учнів в онлайн-середовищі. Анонімність у взаємодіях, швидкість поширення інформації та особливості функціонування цифрових платформ значно збільшують масштаби кібербулінгу. Це має негативний вплив на психологічний стан жертв, соціальну адаптацію та формування особистості дітей. Соціально-педагогічна діяльність в контексті запобігання кібербулінгу є важливим інструментом для забезпечення безпечного навчального середовища та гармонійного розвитку особистості в умовах цифрового суспільства. Ефективне попередження кібербулінгу можливе тільки за умов системної соціально-педагогічної діяльності, яка спрямована на створення безпечного освітнього середовища, розвиток культури цифрової взаємодії, підвищення соціальних і цифрових компетентностей учнів, виявлення ризиків і організацію комплексної підтримки дітей.

Використана література:

1. Атаманюк Я. Д., Ілійчук Л. В., Червінський А. І. Кібербулінг у закладі освіти як соціокультурна та психолого-педагогічна проблема сучасності / Я. Д. Атаманюк, Л. В. Ілійчук, А. І. Червінський // Гірська школа Українських Карпат. — Івано-Франківськ, 2024. — 67 с. URL:30_girska-shkola-001-134-62-67+(1).pdf (дата звернення: 12.03.2026).
2. Громова, Л. М. Соціальна профілактика та соціальна підтримка в освітньому середовищі / Л. М. Громова // Психолого-педагогічні дослідження. 2023. Т. 12, № 3. С. 78–89.
3. Ковальчук, Т. В. Профілактика булінгу в закладі освіти: методичний посібник / Т. В. Ковальчук. К. : Освіта України, 2021. 164с.
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню): Закон України від 18 груд. 2018 р. № 2657-VIII : URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19#Text> (дата звернення 23.03.2026р).
5. Про освіту: Закон України від 05 вересня 2017 року № 2145-VIII : URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4574-20#Text> (дата звернення: 10.03.2026).

Авторка статті:
Надія КРУКІВСЬКА
здобувач
ОП Соціальна робота.

Наукова керівниця:
Надія ПАВЛИК
докторка педагогічних наук, професорка,
професорка кафедри соціальних технологій

ПРОЖИТКОВИЙ МІНІМУМ В УКРАЇНІ У СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ ДЛЯ СІМЕЙ З ДІТЬМИ

«...види соціальних виплат та допомоги,
що є основним джерелом існування,
мають забезпечувати рівень життя,
не нижчий від прожиткового мінімуму...»
Ст.46 Конституції України [1]

Відповідно до ст. 6 Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» базовим державним соціальним стандартом є прожитковий мінімум, встановлений законом, на основі якого визначаються державні соціальні гарантії та стандарти у сферах доходів населення, житлово-комунального, побутового обслуговування, соціального захисту, культури, охорони здоров'я та освіти [2].

Згідно Закону України «Про прожитковий мінімум» прожитковий мінімум – вартісна величина достатнього для забезпечення нормального функціонування організму

людини, збереження його здоров'я набору продуктів харчування (далі – набір продуктів харчування), а також мінімального набору непродовольчих товарів (далі – набір непродовольчих товарів) та мінімального набору послуг (далі – набір послуг), необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості [3].

Прожитковий мінімум визначається нормативним методом у розрахунку на місяць на одну особу, а також окремо для тих, хто відноситься до основних соціальних і демографічних груп населення: дітей віком до 6 років; дітей віком від 6 до 18 років; працездатних осіб (осіб, які не досягли встановленого законом пенсійного віку); осіб, які втратили працездатність.

Прожитковий мінімум застосовується:

- 1) для загальної оцінки рівня життя в Україні, що є основою для реалізації соціальної політики та розроблення окремих державних соціальних програм;
- 2) встановлення розмірів мінімальної заробітної плати і мінімальної пенсії за віком, визначення розмірів соціальної допомоги, допомоги сім'ям з дітьми, допомоги у зв'язку з безробіттям, а також стипендій та інших соціальних виплат, на основі Конституції України та законів України;
- 3) визначення права на призначення соціальної допомоги;

- 4) визначення державних соціальних гарантій і стандартів обслуговування та забезпечення в галузях охорони здоров'я, освіти, соціального обслуговування та інших;
- 5) встановлення величини неоподаткованого мінімуму доходів громадян;
- 6) формування державного бюджету України та місцевих бюджетів.

Прожитковий мінімум включає:

- 1) набір продуктів харчування, який формується з використанням нормативів фізіологічної потреби організму людини в продуктах харчування, з урахуванням їхнього хімічного складу та енергетичної цінності, з урахуванням рекомендацій Всесвітньої організації охорони здоров'я. Вартість такого набору визначається як сума вартостей споживання кожного продукту, включеного до набору продуктів харчування відповідної групи населення [2].

Основними принципами формування набору продуктів харчування є: забезпечення дитини повноцінним харчуванням для розвитку здорового організму; забезпечення дитини віком від 6 до 18 років додатковим харчуванням для активного соціального та фізичного розвитку; задоволення організму працюючої особи у відтворенні працездатності, збереження працездатності для безробітного, відновлення в

необхідних випадках працездатності для особи, яка її втратила; підтримання повноцінного функціонування організму людини похилого віку.

2) набір непродовольчих товарів, який формується згідно з нормативами забезпечення засобами гігієни, медикаментозними засобами, засобами захисту організму людини від впливу навколишнього середовища, а також засобами для влаштування побуту. Непродовольчі товари бувають індивідуального користування (верхній зимовий одяг, верхній демісезонний одяг, костюм (сукня), натільна білизна, панчішно-шкарпеткові вироби, головні убори, галантерейні вироби, взуття) і загальносімейного користування (текстильні вироби, білизна, посуд, побутові прилади, меблі, предмети першої потреби, предмети санітарії та ліки). Вартість набору складається із суми вартостей споживання непродовольчих товарів індивідуального та загальносімейного користування на одну особу на рік.

Основними принципами формування набору непродовольчих товарів є:

- забезпечення збереження здоров'я та підтримання життєдіяльності організму людини;
- урахування особливостей потреб осіб, які належать до різних соціальних і демографічних груп населення;

- урахування культурно-побутових потреб особистості.

3) набір послуг, до якого включаються житлово-комунальні, транспортні, побутові послуги, послуги зв'язку, закладів культури, освіти, охорони здоров'я та інші.

Основними принципами формування набору послуг є: задоволення мінімальної потреби громадян у житлі, організації побуту, користуванні транспортом, закладами культури, у підтриманні зв'язку з навколишнім середовищем; задоволення потреби громадян у користуванні закладами освіти, охорони здоров'я; визначення житлово-комунальних послуг (з водопостачання, тепlopостачання, газопостачання, електропостачання, водовідведення, утримання та експлуатації житла і прибудинкових територій, сміттєзбирання, утримання ліфтів), на основі соціальної норми житла та нормативів споживання зазначених послуг; урахування особливостей потреб осіб, які належать до різних соціальних і демографічних груп населення.

На наш погляд, прожитковий мінімум є значно заниженим на рівні базового державного соціального стандарту, який не задовільняє основні принципи формування набору складових відповідного прожиткового мінімуму певних груп населення. Нині існує суттєва різниця між законодавчо встановленим і фактичним рівнем

Технології соціальної роботи з різними категоріями клієнтів в умовах війни прожиткового мінімуму в Україні, а відтак даний соціальний стандарт не забезпечує належного рівня, на основі якого визначаються державні соціальні гарантії для сімей з дітьми.

Використана література:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. №30. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show> (дата звернення: 25.02.2026).
2. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України від 5 жовтня 2000 року № 2017-III. Законодавство України: база даних / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show> (дата звернення: 25.02.2026).
3. Про прожитковий мінімум: Закон України від 15 липня 1999 року № 966-XIV. Законодавство України: база даних / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show> (дата звернення: 25.02.2026).

Технології соціальної роботи з різними категоріями клієнтів в умовах війни

Авторка статті:

Інна ЛІТЯГА

Кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальних технологій

ПСИХОЛОГІЧНІ ТРУДНОЩІ АДАПТАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ДО НОВИХ УМОВ ПРОЖИВАННЯ

Важливим у роботі з внутрішньо переміщеними особами є врахування їх психологічних проблем таких, як стрес, тривожність, травматичний досвід, соціальна ізоляція, фрустрація, міжособистісна комунікація тощо.

Внутрішньо переміщені особи мають свої специфічні особливості, а саме: хронічний стрес, фіксація на втраті, скарги, втрата ідентичності, обмеження комунікації, проблема обмеження, неадекватність самооцінки, підвищена тривожність і страх, відсутність перспектив тощо.

Окремий науковий напрям в розробці проблематики адаптації становить соціальний вектор, згідно з яким поведінку, якій відповідає успішна адаптація, пов'язують з особливостями суб'єкта та його взаємодією з оточенням. В цьому контексті адаптація визначається як пристосування особистості до існування у соціумі згідно норм, цінностей та

Технології соціальної роботи з різними категоріями клієнтів
в умовах війни

вимог суспільства відповідно до власних потреб, мотивів та інтересів [2].

Оскільки організм, у тому числі й людський, і довкілля перебувають у не статичній, а динамічній рівновазі, відповідно їх баланс постійно змінюється, власне як і сам процес пристосування. Психологічна адаптація як явище характеризується двосторонністю, причому об'єктом вивчення виступає взаємодія індивіда та середовища. Адаптація як процес є безперервним, крім того, що є необхідною умовою перетворення особистості на активного учасника певного середовища, а також створення певного соціального статусу та прийняття певних соціальних ролей. У процесі адаптації при цьому відзначається адаптація колективу до особливостей індивіда, його інтересів, потреб, характеру. Індивід та група одночасно вступають у суб'єктно-об'єктний формат участі у адаптаційному процесі. Процес особистісної адаптації забезпечує система взаємопов'язаних механізмів емпатії, рефлексії, зворотного соціального зв'язку. Адаптованість загалом може проявитись в емоційних станах, відчуттях та станах (відчуття балансу, стабільності, стану задоволеності, душевного комфорту, доброзичливості у відносинах з членами колективу тощо) та індикаторах

Технології соціальної роботи з різними категоріями клієнтів
в умовах війни

особистісної адаптивності (відповідальність, впевненість у собі, самостійність, стресостійкість тощо [1].

Соціально-психологічна адаптація є процесом, що виникає як відповідь на суттєву зміну в оточенні особистості та макросередовищі загалом, це процес взаємодії особистості із довкіллям, за якого індивідуум має зважати на характеристики середовища та активно пристосовуватись з метою задоволення власних потреб [6]. Алгоритм взаємодії особистості й оточення передбачає пошук та застосування релевантних засобів та способів задоволення базових потреб. Така адаптація у сучасній науковій літературі представлена дещо різними поглядами на її сутність. З позицій щодо оцінки рівнів внутрішньогрупової адаптації особистості виділяють такі види власне соціальної адаптації:

1. Рівень формальної статусно-рольової структури.
2. Рівень міжособистісної неформальної структури.

Виходячи з цього, можна говорити про відмінність адаптації особистості на рівні формальної статутно-рольової структури групи й адаптації на рівні міжособистісних відносин. Особливий інтерес становлять ті конфлікти, які виникають на цих двох рівнях, а також ті механізми та стратегії, за допомогою яких вони вирішуються [6].

Технології соціальної роботи з різними категоріями клієнтів
в умовах війни

Соціальна адаптація ідентифікується як різновид взаємодії особистості чи групи із соціумом, у процесі якої гармонізуються вимоги та бачення учасників. Ключовою складовою соціально-психологічної адаптації вбачається збалансування прагнень особистості з його ресурсами й реальністю оточення. Соціальна адаптація тлумачиться у двох контекстах: як постійний процес активного пристосування особистості до умов довкілля, а також як результат процесу пристосування. Співзалежність цих складових детермінує характер поведінки та визначається метою та ціннісними орієнтирами особистості, можливостями їх досягнення у соціумі.

Психологічні наслідки війни мають надзвичайно складний і багатогранний характер. Одним із ключових аспектів є те, що навіть події, які відбуваються в умовах, наближених до безпечних, можуть викликати серйозні труднощі в адаптації. Якщо психотравмуюча подія трапляється на фоні вже наявного дистресу, внутрішнього конфлікту, фрустрації чи особистісної кризи, ймовірність розвитку адаптаційного розладу значно зростає [6]. І хоча на перший погляд комфортні умови життя, забезпеченим побутом, медичною допомогою і соціальними виплатами,

Технології соціальної роботи з різними категоріями клієнтів
в умовах війни

можуть виглядати як захищене середовище, вони не виключають виникнення психологічних труднощів [6].

Переселенці, що опинилися за межами своєї країни, часто відчують внутрішню напругу, навіть якщо їхні матеріальні потреби задоволені. Життя в іншій культурі, зміна мови спілкування, тимчасовий статус, розлука з рідними – усе це створює прихований фон постійного психоемоційного напруження. Війна накладає відбиток не лише через безпосередню загрозу життю, а й через сам факт втрати – дому, звичного укладу, соціальних зв'язків і відчуття стабільності. Саме тому навіть буденні ситуації, що за інших обставин здавалися б звичними, сприймаються як джерело стресу [6].

Стрес як форма психофізіологічної реакції, виникає у відповідь на ситуації, які вимагають внутрішньої перебудови, змін у поведінці, нових способів реагування. Він не завжди є шкідливим – іноді помірний стрес може мобілізувати сили. Але коли він хронічний або надто сильний, він виснажує ресурси організму. Поруч зі стресом часто виникає фрустрація – стан глибокого розчарування, що виникає, коли людина стикається з нездоланими перешкодами на шляху до важливої мети [6].

Технології соціальної роботи з різними категоріями клієнтів в умовах війни

У контексті війни джерелами фрустрації можуть стати як зовнішні фактори (відсутність фінансових ресурсів, втрата житла, мовний бар'єр, заборони на виїзд, розлука з близькими), так і внутрішні (страх, сумніви у власних силах, психічне виснаження). Вони можуть накопичуватись і викликати глибоке відчуття безпорадності. Ще одним частим проявом психологічного напруження в умовах війни є конфлікт – як внутрішній, так і міжособистісний. Конфлікт стає способом вираження внутрішньої напруги, що не знайшла конструктивного виходу.

Коли внутрішня рівновага особистості порушується, розвивається дистрес – стан глибокого психоемоційного виснаження, який зазвичай супроводжується втратою контролю, порушенням адаптації, занепадом енергії та емоційною спустошеністю [6]. Якщо мова йде про кризи особистісного рівня – втрата сенсу, глибока переоцінка цінностей – людина змушена змінювати не лише поведінку, а й уявлення про себе та життя загалом [6]. У військових умовах таких криз стає дедалі більше. Вони супроводжуються ризиком розвитку посттравматичних розладів, депресій, тривожних станів, залежностей. Війна актуалізує не лише свіжі травми, а й давні психічні рани – пережиті в дитинстві

Технології соціальної роботи з різними категоріями клієнтів
в умовах війни

або у попередніх кризах. Це може проявлятися у надмірній емоційності, вибухах агресії або, навпаки, апатії та відчуженості. Людина починає втрачати здатність адаптуватися до нових умов – і на цьому тлі виникає порушення адаптації. Адаптаційні розлади, у свою чергу, можуть стати каталізатором розвитку інших психічних порушень. У хронічних умовах стресу, навіть за відсутності відкритих бойових дій, виникають стани, подібні до гострої кризи, але зі змазаними симптомами. Людина може не усвідомлювати глибину своїх проблем, але її поведінка стає дезадаптивною – порушуються стосунки з іншими, знижується працездатність, погіршується фізичне самопочуття. Особливо небезпечною є ситуація, коли людина перебуває в умовах затяжної невизначеності, не маючи надії на поліпшення. У таких випадках виникає емоційне вигорання, знижується рівень мотивації, а психічні ресурси вичерпуються. Люди починають втрачати здатність відновлюватися навіть після короткого відпочинку. У хронічному стресі пригнічуються здатність до саморегуляції, планування та прийняття рішень.

Проте здатність адаптуватися залежить не лише від інтенсивності зовнішніх чинників, а й від внутрішніх ресурсів

Технології соціальної роботи з різними категоріями клієнтів
в умовах війни

– психологічної гнучкості, наявності підтримки, життєвого досвіду, професійної підготовки. У таких умовах особливого значення набуває роль психологічної підтримки. Регулярна психотерапія, групи підтримки, стабільне соціальне середовище – усе це сприяє збереженню або відновленню психічного здоров'я. Допомога повинна бути не лише індивідуальною, а й системною – з боку держави, громадських організацій, міжнародних структур. Адже лише у поєднанні з цими факторами людина отримує шанс адаптуватися, знайти нові сенси і продовжити жити, незважаючи на пережите.

Внутрішньо переміщені особи мають високий рівень реактивної тривожності, незадоволені потреби у визнанні та самовизначенні, високий рівень самотності, Для них характерна недовірливість та страх майбутнього [3].

Необхідно враховувати, що з початком війни стрес був у всього населення України, тому люди намагались адаптуватись до ситуації, яка виникла. Психоемоційні стани проявлялись у підвищеній тривожності, стресі, злості, агресії, напруженості, конфліктності, дратівливості, збудженості тощо. У подальшому це й спричиняє розлади адаптації, у тому числі, внутрішньо переміщених осіб.

Технології соціальної роботи з різними категоріями клієнтів
в умовах війни

Використана література:

1. Дем'яненко, М. (2018). Внутрішньо переміщені особи в Україні: актуальні проблеми та шляхи їх розв'язання. Україна: події, факти, коментарі, (3), 33–34.
2. Мельник, Л. А., Волинець, Л. С. (ред.), та ін. (2015). Психосоціальна допомога внутрішньо переміщеним дітям, їхнім батькам та сім'ям з дітьми зі Сходу України: Посібник для практиків соціальної сфери. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Калита».
3. Савенкова, Л. О. (2005). Професійне спілкування майбутніх викладачів як об'єкт психолого-педагогічного управління: монографія. Київ: КНЕУ.
4. Сейко, Н. А., Коляденко, С. М., & Літяга, І. В. (2025). Соціально-психологічна адаптація внутрішньо переміщених осіб до нових умов проживання. У *Modern Challenges in Science, Education, and Society: a Global Context* (с. 145–147). Stanford.
5. Ситняківська, С. М., & Літяга, І. В. (2022). Соціальна адаптація внутрішньо переміщених осіб в умовах війни в Україні. У М. А. Козловець, Л. В. Горохова, О. В. Чаплінська та ін. (Ред.), *Актуальні проблеми сучасної філософії та науки:*

Технології соціальної роботи з різними категоріями клієнтів
в умовах війни

виклики сьогодення (с. 59–61). Житомир: Видавничий центр ЖДУ імені Івана Франка.

6. Царенко, Л. Г. (2023). Особливості адаптації в ситуації війни. Науковий простір: актуальні питання, досягнення та інновації, 220–225. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/737712/1/Царенко%20Л.Г._2023.pdf [Дата звернення 08.01.2026].

Соціальна та психологічна робота у системі освіти

Авторка статті:

Аліна МАКАРЧУК

здобувачка

ОП Соціальна робота

Наукова керівниця:

Світлана КОЛЯДЕНКО

Кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальних технологій

СОЦІАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО ШКОЛИ ТА СІМ'Ї У ПРОЦЕСІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ ІЗ ВАДАМИ МОВЛЕННЯ

Сучасний етап реформування інклюзивного середовища в Україні актуалізує питання соціалізації молодших школярів із мовленнєвими порушеннями. Результативність соціальної адаптації дитини значною мірою визначається системністю співпраці фахівців і батьків. Питання психолого-педагогічної допомоги сім'ям, які виховують дітей із мовленнєвою патологією, всебічно висвітлено у працях таких науковців, як С. Конопляста, В. Кисличенко, З. Савчук, О. Шпортун та інших [2, 5]. Дослідники наголошують, що вчасно організований супровід батьків є необхідною умовою для подолання вторинних психологічних нашарувань у дитини та її успішної інтеграції в соціум.

Правовим фундаментом розбудови такої взаємодії є законодавство України, зокрема Закон України «Про освіту», який визначає партнерство між учасниками освітнього

Соціальна та психологічна робота у системі освіти

процесу як один із ключових принципів освітньої діяльності. Нормативно-правова база інклюзивної освіти та відповідні державні стандарти акцентують увагу на забезпеченні права батьків бути активними учасниками розроблення індивідуальної траєкторії розвитку дитини [1]. Зокрема, концепція «Нової української школи» та стандарти інклюзивного навчання передбачають перехід від традиційного інформування родини до створення паритетних стосунків, де школа та сім'я спільно відповідають за створення адаптивного середовища для дитини з порушеннями мовлення [3]. Такий підхід дозволяє не лише реалізувати право дитини на якісну освіту, а й забезпечити її емоційне благополуччя та соціальну інтеграцію

Попри наявність теоретичних напрацювань, проблема формування цілісної системи соціального партнерства між школою та сім'єю в інтересах дитини з ООП залишається відкритою. Потребують глибшого вивчення механізми взаємодії фахівців (логопедів, психологів, учителів) із батьками для створення єдиного корекційно-розвивального простору [1, 3].

Метою статті є: теоретичне обґрунтування засад соціального партнерства школи та родини як ключового фактора соціалізації дітей із порушеннями мовлення.

Соціальна та психологічна робота у системі освіти

Для глибокого розуміння досліджуваної проблеми необхідно розкрити сутність терміна «соціальне партнерство» в контексті спеціальної освіти. У науковій літературі зазначена форма взаємодії трактується як система, що ґрунтується на добровільності, визнанні взаємної відповідальності та спрямованості на досягнення спільної мети - успішної адаптації дитини. На відміну від традиційних форм співпраці, сутність партнерства полягає у переході від суб'єкт-об'єктних відносин (де школа повчає, а батьки виконують) до суб'єкт-суб'єктної взаємодії [3]. Це передбачає створення такого комунікативного простору, де кожна сторона визнає компетентність іншої: педагоги - знання батьків про індивідуальні особливості дитини, а батьки - фаховість педагогів у подоланні мовленнєвих порушень [1]. Відтак, соціальне партнерство ми розглядаємо не як формальний обмін інформацією, а як інтегровану систему підтримки, що активізує внутрішні ресурси сім'ї для ефективної соціалізації молодшого школяра

Феномен соціального партнерства в освіті розглядається як добровільна та паритетна взаємодія, де школа і сім'я виступають рівноправними суб'єктами виховання. Як зазначає В. Кириченко, ефективне партнерство передбачає не лише інформування батьків, а їх активну

Соціальна та психологічна робота у системі освіти

залученість до життєдіяльності школи та формування відповідальної батьківської позиції [3].

Науковці, серед яких Л. Коваль-Бардаш, Р. Павелків, Н. Ярмола та інші, доводять, що мовленнєвий розвиток дитини та її соціальна впевненість прямо залежать від якості комунікації в сімейному колі [1, 4]. Сім'я є первинним інститутом соціалізації, де дитина засвоює моделі поведінки. Проте за наявності мовленнєвих вад батьки часто стикаються з психологічними труднощами (емоційна напруженість, почуття провини), що може негативно впливати на розвиток дитини [5].

У контексті логопедичного супроводу С. Конопляста та В. Кисличенко акцентують увагу на важливості тріади «дитина-логопед-сім'я». Автори підкреслюють, що без активної участі батьків у корекційному процесі результативність роботи фахівців значно знижується [2]. Отже, соціальне партнерство має базуватися на принципах єдності вимог, взаємної довіри та безперервності психолого-педагогічного впливу як у закладі освіти, так і в домашніх умовах.

Для подолання «сухості» формальної взаємодії та переходу до реального партнерства, заклад освіти має

Соціальна та психологічна робота у системі освіти

впроваджувати різноманітні інтерактивні форми роботи з батьками. Основними напрямками такої діяльності є:

- **Інформаційно-просвітницький:** проведення вебінарів та майстер-класів, де логопеди навчають батьків методам артикуляційної та дихальної гімнастики, які можна інтегрувати у повсякденне спілкування з дитиною.
- **Психолого-підтримувальний:** створення груп взаємодопомоги або «батьківських клубів», де законні представники дітей із порушеннями мовлення можуть обмінюватися досвідом та отримувати емоційну розрядку під керівництвом практичного психолога.
- **Діагностико-корекційний:** спільне ведення «щоденників успіху», у яких батьки та педагоги фіксують навіть незначні досягнення дитини у мовленнєвій та соціальній сферах, що підвищує мотивацію обох сторін.
- **Проектний:** залучення сімей до підготовки шкільних свят, вистав або соціальних акцій, що сприяє природній соціалізації дитини в середовищі однолітків та дорослих.

Застосування цих форм дозволяє нівелювати міжособистісні та комунікативні бар'єри між школою та сім'єю, перетворюючи батьків на компетентних асистентів корекційного процесу.

Соціальна та психологічна робота у системі освіти

Узагальнення результатів теоретичного аналізу дозволяє зробити такі висновки:

1. Соціальне партнерство школи та сім'ї є стратегічним ресурсом соціалізації молодших школярів із порушеннями мовлення, що ґрунтується на засадах паритетності, довіри та єдності вимог.
2. Ефективність такої взаємодії забезпечується суб'єкт-суб'єктним типом стосунків, де батьки стають рівноправними учасниками корекційного процесу та співавторами індивідуальної програми розвитку дитини.
3. Впровадження інтерактивних та психолого-підтримувальних форм роботи дозволяє трансформувати роль родини з пасивного спостерігача на активного партнера, що є визначальним фактором успішної інтеграції дитини в соціум.

Використана література:

1. Кириченко В. І. Соціальне партнерство школи і сім'ї: переосмислення проблем і перспектив. Інноваційний розвиток школи. Київ, 2015. Вип. 7–8. С. 28–34.
2. Конопляста С. Ю., Кисличенко В. А. Логопедичний супровід сім'ї, в якій виховується дитина з порушеннями мовлення. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. Вип. 17. С. 105–107.

Соціальна та психологічна робота у системі освіти

3. Литвиненко С. А. Дитина і середовище: проблеми і суперечності соціалізації. Психологія: реальність і перспективи: зб. наук. пр. Рівне: РДГУ, 2013. Вип. 2. С. 16–19.
4. Савчук З. С., Шпортун О. М. Психологічний супровід батьків, які мають дитину з порушенням мовлення: етапи, труднощі, ресурси. Інновації в дошкільній і початковій освіті. 2025. Вип. 4. С. 30–36. DOI: 10.31652/3041-2439-2025-4-3
5. Ярмола Н. А. та ін. Діти з особливими освітніми потребами у загальноосвітньому просторі: навч.-метод. посіб. Київ: ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2020. 208 с.

Соціальна та психологічна робота у системі освіти

Авторка статті:

Наталія НИКОНЧУК

здобувачка

ОП Соціальна робота. Соціальна медіація

Наукова керівниця:

Зоя ЗАЛБОВСЬКА-ІЛЬНИЦЬКА,

кандидатка педагогічних наук, доцентка,

завідувачка кафедри соціальних технологій

ЗМІСТ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА З ПІДЛІТКАМИ ГРУПИ РИЗИКУ

Актуальність проблеми соціально-педагогічної підтримки підлітків групи ризику зумовлена зростанням кількості дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, особливо в період війни.

Науковці виділяють такі причини складних ситуацій: соціальні та економічні зміни, нестабільність сімейних відносин, вплив негативного середовища ускладнюють процес соціалізації підлітків. У таких умовах соціальний педагог виступає важливою ланкою між дитиною, сім'єю, освітнім закладом та соціальними службами.

Соціальна робота ґрунтується на гуманістичних ідеях виховання особистості в соціальному середовищі. Значний внесок у розвиток соціальної роботи зробили Безпалько О. В., Зверева І. Д., Лактіонова Г. М та інші. Їхні ідеї є методологічною основою сучасної соціально-педагогічної роботи [1; 2; 3].

Соціальна та психологічна робота у системі освіти

У наукових джерелах соціальний педагог визначається як фахівець, який здійснює соціально-виховну підтримку підлітків, сприяє їхній успішній соціалізації та захист прав у межах освітнього середовища[1; 2].

Підлітки групи ризику є об'єктами соціально-педагогічної роботи. Під підлітками групи ризику розуміють осіб, які через сукупність соціальних, сімейних і особистісних чинників ризику мають підвищену ймовірність проявів девіантної поведінки та труднощів у навчанні й спілкуванні. Серед основних чинників ризику науковці виокремлюють: неблагополучні сімейні умови, педагогічну занедбаність, негативний вплив однолітків, насильство, соціальну ізоляцію[2]. Ці фактори знижують рівень соціальної адаптації підлітків і потребують своєчасної професійної підтримки .

Діяльність соціального педагога з підлітками групи ризику має такі напрями діяльності :

- Профілактичний – спрямований на попередження девіантної поведінки шляхом проведення просвітницьких заходів, тренінгів, бесід.

- Корекційно-розвивальний – передбачає індивідуальну роботу з підлітками з метою розвитку комунікативних умінь, формування адекватної самооцінки та відповідального ставлення до власних вчинків[1].

Соціальна та психологічна робота у системі освіти

- Соціально-посередницький – полягає у взаємодії з батьками, педагогами, психологами та соціальних службами для створення сприятливих умов розвитку дитини[3].

Ефективність цієї роботи залежить від системності заходів та налагодження довірливих відносин між фахівцем і підлітком.

Отже, діяльність соціального педагога з підлітками групи ризику є важливою складовою системи підтримки дітей та молоді. Комплексний підхід, орієнтація на потреби конкретної дитини, а також співпраця з родиною та іншими фахівцями сприяють успішній соціалізації підлітків і зменшенню проявів девіантної поведінки.

Використана література:

1. Капська А. Й. Соціальна педагогіка: підручник. Київ : Центр навчальної літератури, 2011.
2. Зверева І. Д. Лактіонова Г. М . Соціальна робота з дітьми та молоддю. Київ : Науковий світ, 2013.
3. Безпалько О. В. Соціально-педагогічна робота в загальноосвітніх навчальних закладах. Київ : Академвидав, 2010.

Авторка статті:
Карина ОВСІЙЧУК
здобувачка
ОП Початкова освіта

Соціальна та психологічна робота у системі освіти
Наукова керівниця:
Тетяна ШАНСКОВА
доктор педагогічних наук, доцент кафедри
початкової освіти та культури фахової мови

ВИКОРИСТАННЯ ПРОБЛЕМНИХ ЗАПИТАНЬ ЯК ЗАСОБУ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Проблемне запитання як дидактичний засіб має тривалу історію в педагогіці, однак його потенціал у початковій школі досі залишається недостатньо розкритим. Більшість досліджень у цій галузі стосується середньої та старшої школи, тоді як молодший шкільний вік є надзвичайно сприятливим для закладання основ критичного мислення. Саме в цей період дитина активно пізнає світ, ставить запитання, прагне зрозуміти причинно-наслідкові зв'язки між явищами та подіями. Завдання вчителя полягає в тому, щоб спрямувати цю природну допитливість у продуктивне русло. Питанням розвитку критичного мислення в освітньому процесі присвячені праці як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. О. І. Пометун розглядає критичне мислення як пріоритетний напрям розвитку компетентностей учнів початкової школи в умовах НУШ, наголошуючи на потребі систематичного та цілеспрямованого застосування

відповідних технологій [5, с.123-128]. А. Кроуфорд, В. Саул, С. Метьюз та Д. Макінстер у своїй колективній праці детально описують конкретні технологічні прийоми розвитку критичного мислення, серед яких проблемні запитання посідають чільне місце [7]. С. О. Доценко досліджує взаємозв'язок між технологією критичного мислення та формуванням творчих здібностей учнів, доводячи, що ці процеси взаємно підсилюють один одного [1]. Критичне мислення у загальному розумінні трактується як спроможність людини аналізувати, оцінювати та синтезувати відомості з різних джерел, формулювати обґрунтовані висновки та відстоювати власну позицію. М. Ліоненко розглядає критичне мислення в парадигмі Нової української школи як основну компетентність, що забезпечує здатність учня орієнтуватися в інформаційному просторі та протистояти маніпуляціям [3, с. 252]. Для молодшого шкільного віку критичне мислення виявляється передусім у вмінні ставити питання, порівнювати різні погляди, помічати суперечності та шукати аргументи на підтримку або спростування певного твердження.

Проблемне запитання відрізняється від звичайного запитання насамперед тим, що не передбачає однозначної готової відповіді. Воно містить пізнавальне протиріччя, яке

спонукає учня до розумової активності, пошуку, аналізу і синтезу інформації. Ю. І. Даниляк зазначає, що одним із важливих педагогічних засобів розвитку критичного мислення є створення сприятливого освітнього середовища, в якому учень відчуває себе безпечно і готовий ризикувати у висловленні власних думок [2]. Саме таке середовище є передумовою для ефективного використання проблемних запитань, оскільки відкрите запитання вимагає від дитини готовності висловитися, можливо, не маючи цілковитої впевненості у правильності своєї відповіді. У методиці початкової освіти виокремлюють кілька типів проблемних запитань залежно від їх дидактичної функції. По-перше, це запитання на встановлення причинно-наслідкових зв'язків, що спонукають учнів пояснити, чому відбулося певне явище або яким буде його наслідок. По-друге, запитання на порівняння та оцінювання, які вимагають зіставлення двох або більше об'єктів, явищ чи позицій. По-третє, запитання гіпотетичного характеру, що пропонують учням уявити певну ситуацію і передбачити її розвиток. По-четверте, запитання на рефлексію, що орієнтують дитину на осмислення власного досвіду та власних переконань. Кожен із цих типів виконує специфічну роль у розвитку відповідних складників критичного мислення. Вишинська Г.В. досліджує

ефективність проблемно-пошукових технологій у розвитку критичного мислення молодших школярів і доходить висновку, що поєднання ігрових та проблемних методів суттєво підвищує пізнавальну активність учнів і сприяє глибшому засвоєнню навчального матеріалу [4]. Це підтверджує доцільність використання проблемних запитань не лише у форматі фронтальної бесіди, а й у рамках різноманітних дидактичних ігор, групових дискусій, рольових ситуацій та проектної діяльності. На практиці використання проблемних запитань на уроках у початковій школі може реалізовуватися через кілька організаційних форм. Під час введення нової теми вчитель може сформулювати проблемне запитання, що задає пізнавальний орієнтир для всього уроку. Наприклад, на уроці читання замість традиційного переказу вчитель пропонує запитання: «Чи правильно вчинив герой? Як би ти діяв на його місці?» Це відразу переводить учнів із рецептивного режиму сприйняття в режим активного осмислення. На уроках математики проблемне запитання може стосуватися закономірності, яку учні мають самостійно виявити, або ситуації, що вимагає вибору стратегії розв'язання задачі. Важливою умовою ефективності проблемних запитань є їх відповідність віковим особливостям молодших школярів.

Запитання має бути сформульоване зрозумілою мовою, пов'язане з реальним досвідом дитини та не надто складним, щоб не спричинити відчуття безвиході. Водночас воно має бути достатньо нетривіальним, щоб стимулювати роздуми. Н. Мелекесцева, досліджуючи розвиток критичного мислення молодших школярів засобами дитячої літератури, акцентує на тому, що літературні тексти є особливо продуктивним матеріалом для постановки проблемних запитань, оскільки художній образ апелює до емоційного інтелекту дитини і спонукає її до особистісного осмислення прочитаного [6]. Систематичне використання проблемних запитань вимагає від учителя відповідної методичної підготовки. Педагог має вміти конструювати запитання різних типів, добирати їх залежно від навчальної мети, управляти груповою дискусією, надавати дітям час на роздуми і не поспішати з правильною відповіддю. Нерідко вчителі початкових класів уникають проблемних запитань через побоювання «втратити» урок або не встигнути пройти програмний матеріал. Однак, як показує педагогічна практика, інвестований час окупається глибшим розумінням матеріалу та вищим рівнем самостійності учнів у подальшому навчанні. Особливої уваги заслуговує питання оцінювання відповідей учнів на проблемні запитання. На відміну від репродуктивних завдань, тут немає єдиної

правильної відповіді, а отже, традиційна бальна оцінка є малоприсадною. Учитель має виступати в ролі фасилітатора, заохочуючи різні точки зору, запитуючи про аргументи та допомагаючи учням самостійно з'ясовувати суперечності у власних міркуваннях. Такий підхід не лише розвиває критичне мислення, а й формує в дітей повагу до чужої думки та готовність змінювати власну позицію під впливом переконливих аргументів.

Підсумовуючи, проблемні питання можна вважати потужним дидактичним засобом, який органічно вписується в сучасну концепцію компетентнісної освіти. Вони відповідають завданням Нової української школи, спрямованим на розвиток критичного мислення учнів. Їхнє регулярне застосування у навчальному процесі початкової школи допомагає формувати у дітей навички аналізу, порівняння, аргументації та рефлексії. Це створює необхідний фундамент для успішного навчання на подальших етапах освіти і забезпечує можливість ефективно функціонувати в умовах сучасного інформаційного суспільства. Подальші дослідження можуть бути зосереджені на розробці конкретних методичних прийомів використання проблемних питань у різних навчальних дисциплінах

початкової школи, а також адаптації цих технологій до умов дистанційного навчання.

Використана література:

1. Доценко С. О. Технологія розвитку критичного мислення як засіб формування творчих здібностей учнів початкових класів. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. Запоріжжя : КПУ, 2016. Вип. 48 (101). С. 277-286.
2. Даниляк Ю. І. Створення сприятливого освітнього середовища як педагогічна умова розвитку критичного мислення в молодших школярів. Наукові записки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності. Педагогіка і психологія. 2025. No 2 (6). С. 94-99.
3. Ліоненко М. Критичне мислення в парадигмі нової української школи. Київ, 2023. С. 251-253.
4. Вишинська Г. В., Васільєва О. В. Розвиток критичного та логіко-математичного мислення молодших школярів засобами ігрових та проблемно-пошукових технологій. Педагогічна Академія: наукові записки. 2026. No 26. <https://doi.org/10.5281/zenodo.18393854> (дата звернення: 23.03.2026).
5. Пометун О. І. Нова українська школа: розвиток критичного мислення учнів початкової школи : навч.-метод. посіб. Київ : Освіта, 2020. 192 с.

6. Мелекесцева Н. Розвиток критичного мислення молодших школярів засобами сучасної української дитячої літератури. Педагогічна освіта: теорія і практика. 2019. No 27. С. 380-386. <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2019-27-380-386> (дата звернення: 23.03.2026).
7. Технології розвитку критичного мислення учнів / А. Кроуфорд, В. Саул, С. Метьюз, Д. Макінстер ; наук. ред., передм. О. І. Пометун. Київ : Плеяди, 2008. 220 с.

СОЦІАЛЬНИЙ ЗМІСТ ШКІЛЬНОГО БУЛІНГУ

У сучасному світі, тим більше в період війни в Україні, проблема булінгу є надзвичайно актуальною. У відповідних державних установах (Служба у справах дітей, ліцеях, вищих навчальних закладах та ін.) проводять заходи щодо запобігання та протидію булінгу, які націлені на створення безпечного та дружнього освітнього колективу. Оскільки це явище має значний негативний вплив на емоційне, психічне та соціальне здоров'я дітей і підлітків, батьків. За статистичними даними, в Україні за 2025 р. було складено 234 адміністративні протоколи щодо булінгу у закладах освіти, що на 7% більше порівняно з аналогічним періодом 2024р. (219). Якщо враховувати лише навчальні місяці (січень-травень) та (вересень-жовтень) то середній показник становить близько 33 протоколів щомісяця. Для порівняння, у 2021р цей показник був вищий – приблизно 37 випадків на місяць. Більше половини всіх випадків (132 протоколи або 56%) стосується булінгу, вчиненого малолітніми або неповнолітніми. Також 33 протоколи були складені за випадки групового або повторного. Їхня частка протягом

останніх років залишилася не змінною та залишається на рівні 14-15%.

Питаннями вивчення проблем булінгу займалися А.Король (причини та наслідки булінгу), В.Богдан (проблема шкільного булінгу серед підлітків), Д.Клайріс та С.Самойленко (психологічні особливості соціальної адаптації студентів до навчання у ВНЗ з досвідом шкільного булінгу), В.Коржан (психологічні причини та наслідки булінгу в підлітковому середовищі). Булінг (цькування) офіційно визначений у Законі України «Про освіту». Відповідно до законодавства, це дії або бездіяльність учасників освітнього процесу, що полягають у психічному, фізичному, економічному, чи сексуальному насильстві, зокрема з використаннями електронних засобів комунікації (кібербулінг), які завдають або можуть завдати шкоди психічному або фізичному здоров'ю. Законодавчі зміни щодо протидії булінгу були закріплені Законом України №2657-VIII від 18.12.2018 року, який набув чинності 19.01.2019 року. Цим законом внесено зміни до низки нормативно-правових актів, зокрема до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Закони України «Про освіту».

Основними ознаками булінгу є: Умисний характер дій; Систематичність (повторюваність); Наявність шкоди або

ризиком його заподіяння; Можливість здійснення як у реальному житті так і в онлайн-просторі.

Щодо відповідальності, то за булінг можуть застосуватися: адміністративна відповідальність; цивільно-правова відповідальність; кримінальна відповідальність.

Отже, булінг є серйозним правопорушенням за яке передбачено різні види відповідальності залежно від тяжкості наслідків. Держава встановлює чіткі механізми протидію цькуванню, визначає обов'язки для закладів освіти та передбачає покарання для кривдників. Ефективна боротьба з булінгом можлива лише за умови своєчасного реагування, дотримання правових норм і підвищення обізнаності суспільства.

Використана література:

1. Шкільний булінг - ознаки і правові наслідки: <https://legalaid.gov.ua/novyny/shkilnyj-buling-oznaky-ta-pravovi-naslidki/> (дата звернення: 23.03.2026).
2. Кримінальна відповідальність за боулінг: <https://legalaid.ua/ua/kryminalna-vidpovidalnist-za-buling/> (дата звернення: 23.03.2026).
3. Звіт про протидію булінгу (2024-2025): <https://dekanat.lic.zhitomir.ua> (дата звернення: 23.03.2026)
4. Булінг у школах статистика 2025 року <https://opendatobot.ua/analytics/bulling-in-schools-2025> (дата звернення: 23.03.2026)

Технології соціальної роботи з різними категоріями клієнтів в умовах війни

Автор статті:
Світлана ОРИЩЕНКО
здобувач
ОП Соціальна робота.

Наукова керівниця:
Світлана Коляденко
кандидатка педагогічних наук, доцентка,
завідувачка кафедри соціальних технологій

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З СІМ'ЯМИ ЗАГИБЛИХ ТА ЗНИКЛИХ БЕЗВІСТИ

Соціальна робота з родинами загиблих і зниклих безвісти є одним із найбільш складних та водночас пріоритетних напрямів державної соціальної політики в умовах повномасштабної агресії російської федерації проти України. Війна, яка триває з 2014 року й особливо загострилася після повномасштабного вторгнення в 2022 році, призвела до значного зростання кількості родин, що втратили близьких або ж вони зникли безвісти. Такий контекст вимагає не лише матеріальної підтримки, але й високопрофесійного супроводу, що поєднує психологічні, правові та соціальні компоненти з урахуванням гуманітарних потреб.

Родини військовослужбовців розглядаються як окрема соціальна група, що потребує підвищеної уваги, адже саме сім'я є важливим чинником підтримки та мотивації військових до належного й відповідального виконання

Технології соціальної роботи з різними категоріями клієнтів в умовах війни службових обов'язків. Підтримка сімей загиблих та осіб, зниклих безвісти є ключовою частиною соціальної роботи, оскільки без чітко оформленого статусу родина не може отримати передбачені державою гарантії та пільги.

Особливістю роботи з сім'ями безвісти зниклих є необхідність врахування стану тривалої невизначеності, у якому перебуває родина, та організація такої підтримки, що сприятиме збереженню її соціальної активності, стабільності повсякденного життя й зв'язку з громадою [3].

Дослідження І. Горбач показують, що соціальний захист родин зниклих безвісти не може обмежуватися лише матеріальними виплатами – він має включати довгострокові психологічні інтервенції, підтримку соціального функціонування та адаптацію до нової життєвої реальності [5].

Крім того, практика соціальної роботи виявляє необхідність створення інтегрованих команд фахівців (соціальних працівників, психологів, юристів), які б могли забезпечити комплексну підтримку. Це важливо, оскільки травматична подія, яку переживають родини, має не лише емоційний, але й соціальний та правовий виміри.

Ефективною моделлю підтримки сімей загиблих та безвісти зниклих осіб, що вже використовується у соціальній

Технології соціальної роботи з різними категоріями клієнтів
в умовах війни

сфері, є case management («управління випадком», у вітчизняній практиці - ведення випадку або кейс-менеджмент). Такий підхід передбачає індивідуальне планування дій для кожної родини відповідно до її потреб, залучення ресурсів різних інституцій та систематичне відстеження результатів дій спеціалістів [4].

Це особливо актуально для працюючих з родинами загиблих і зниклих безвісти, оскільки їхні потреби є комплексними - від юридичного оформлення прав до адаптації після втрати годувальника чи тривалої невизначеності.

Практика інтегрованого супроводу в Україні частково підтримується територіальними центрами комплектування та соціальної підтримки, які проводять роботу з формування «соціальних паспортів» сімей загиблих і допомагають виявити критичні потреби кожної родини [1;2].

Незважаючи на прогрес у законодавчому та практичному забезпеченні, родини осіб, зниклих безвісти, стикаються з низкою проблем:

1. Складність оформлення статусу «безвісти зниклого», оскільки відсутність тіла ускладнює юридичне оформлення, що, відповідно, ускладнює доступ до прав і пільг.

Технології соціальної роботи з різними категоріями клієнтів
в умовах війни

2. Недостатність психологічної та соціальної підтримки, оскільки державні програми частіше зосереджені на одноразових виплатах або короткостроковій допомозі.

3. Соціальна ізоляція та тривога, яка виникає внаслідок невизначеності долі близького. [6]

Ці проблеми вимагають комплексного підходу, зокрема розроблення стандартів соціального супроводу для родин безвісти зниклих і загиблих осіб, що включали б механізми довготривалої підтримки та міжвідомчої координації [6].

Соціальний працівник відіграє ключову роль у відновленні життєвих ресурсів родини. Це не лише технічний супровід (допомога з документами), але й психоемоційна підтримка, активізація соціальних зв'язків, допомога у професійній та соціальній адаптації. Сім'ям загиблих воїнів важливо зберегти соціальну активність, а родинам безвісти зниклих – пережити стан невизначеності без руйнування базових життєвих структур.

Отже, соціальна робота з сім'ями загиблих та зниклих безвісти - це комплексний процес, що охоплює правову підтримку, психосоціальну працю та індивідуальну адаптацію. Наукові дослідження вказують на те, що для ефективної підтримки необхідно не лише забезпечувати

Технології соціальної роботи з різними категоріями клієнтів
в умовах війни

законодавчі гарантії, але й стимулювати впровадження інноваційних практик супроводу на рівні громад та державних служб.

Подолання бар'єрів у доступі до соціальних послуг та впровадження міждисциплінарних підходів у роботі з цими сім'ями становить собою виклик, але водночас і можливість для модернізації соціальної політики в Україні в умовах тривалої війни.

Використана література:

1. Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин : Закон України від 12.07.2018 № 2505-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19> (дата звернення: 22.02.2026).
2. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22.10.1993 № 3551-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12> (дата звернення: 22.02.2026).
3. Соціальні послуги в умовах війни: нові зміни та виклики. Лабораторія законодавчих ініціатив. 2023. URL: <https://parlament.org.ua/2023/11/07/sotsialni-poslugi-v-umovah-vijni-novi-zmini-ta-vikliki/> (дата звернення: 28.02.2026)
4. Slobodianyk O., Pleskun I. Constitutional guarantees of social protection for families of deceased defenders of Ukraine. Visegrad

Технології соціальної роботи з різними категоріями клієнтів
в умовах війни

Journal on Human Rights. 2024. № 4. С. 112–118. URL:
<https://journals.uran.ua/journal-vjhr/article/view/321532> (дата
звернення: 22.02.2026).

5. Горбач І. Ю. Соціальний захист сімей військовослужбовців, які пропали безвісти. Матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції. Харків, 2025. С. 214–218. URL: <https://dspace.univd.edu.ua> (дата звернення: 22.02.2026).
6. Катеринчук К. В. Проблеми реалізації соціальних гарантій для близьких родичів та членів сім'ї осіб, зниклих безвісти за особливих обставин. 2025. № 2. С. 45–52. URL: <https://policeyistika.dnuvs.ukr.education> (дата звернення: 24.02.2026)

НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

З метою організації діяльності психологічної служби та соціально-педагогічного патронажу у 2018 році Міністерством освіти і науки України видано наказ «Про затвердження положення про психологічну службу у системі освіти України» [1].

Проблеми становлення та розвитку психологічної служби в закладах загальної середньої освіти висвітлено у наукових розвідках Н. Савельєва [2;4] та ін.

Як зазначено в державних документах, психологічна служба в закладах загальної середньої освіти забезпечує своєчасне вивчення психофізичного розвитку здобувачі освіти, мотивів їх поведінки і діяльності з урахуванням індивідуальних особливостей, створює умови для виконання освітніх і виховних завдань закладів освіти [1; 3].

Діяльності психологічних служб в закладах загальної середньої освіти проходить за такими напрямками: діагностичний, профілактичний, корекційний,

консультаційний, навчальна діяльність, зв'язки з громадськістю, просвіта. Діагностика – виявлення причин труднощів у навчанні, інтелектуальному розвитку, соціально-психологічній адаптації; вивчення та визначення індивідуальних особливостей динаміки розвитку особистості, потенційних можливостей в освітньому процесі, професійному самовизначенні; Профілактика – своєчасне попередження відхилень у розвитку та становленні особистості, міжособистісних стосунках, запобігання конфліктним ситуаціям в освітньому процесі [1;4].

Корекція – усунення виявлених труднощів соціально-психічного розвитку здобувачів освіти, зниження ризиків проблем адаптації до освітнього середовища, схильності до залежностей та правопорушень, різних форм девіантної поведінки. Навчальна діяльність – форма активного співробітництва, направлена на удосконалення, розвиток, формування особистості [3;4].

Консультування – багатофункціональний вид індивідуальної та групової роботи, спрямований на вирішення запитів, з якими звертаються учасники освітнього процесу. Зв'язки з громадськістю – діяльність, спрямована на досягнення взаєморозуміння, співпрацю між окремими особами, колективами, соціальними групами, організаціями,

державними органами управління. Просвіта – формування психологічної та соціальної компетентності учасників освітнього процесу [2;4].

Отже, психологічна служба в закладах загальної середньої освіти забезпечує соціально-педагогічний супровід здобувачів освіти, колективу та мікрогруп, осіб, які потребують піклування чи перебувають у складних життєвих обставин.

Використана література:

1. Про затвердження Положення про психологічну службу у системі освіти України. Наказ Міністерства освіти і науки України від 25.05.2018 №509: станом на 10.03.2026. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0885-18#Text> (дата звернення: 03.02.2026)
2. Савельєва Н. Становлення та розвиток психологічної служби в системі освіти Дніпропетровської області: історико-правовий аспект. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/> (дата звернення: 05.02.2026)
3. Семигіна Т. Словник із соціальної політики. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2005. С. 179–182.
4. Типова документація МОН для практичних психологів і соціальних педагогів. URL: <https://xn--ftbomobdq1b9f.xn--j1amh/blog/> (дата звернення: 06.02.2026)

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ З ДІТЬМИ РАНЬОГО ВІКУ В ІНКЛЮЗИВНИХ ГРУПАХ ЗДО

Соціально-педагогічна діяльність в закладі дошкільної освіти втілюється членами психологічної служби (соціальними педагогами, практичними психологами), вихователями, адміністрацією та базується на законодавчих актах. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження організації інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти (2019; редакція від 31.10.2025) у період воєнного стану гранична кількість дітей з особливими освітніми потребами, які потребують четвертого-п'ятого рівнів підтримки, становить не більше двох дітей в одній інклюзивній групі [7].

Питання інклюзії в Україні висвітлювала у своїх публікаціях О. Івлєва [3]; соціалізація особистості в умовах інклюзивного середовища описана в напрацюваннях О.Балдинюк [1], І.Колісніченко [1]; професійна діяльність асистента вчителя в інклюзивному середовищі

загальноосвітнього закладу середньої освіти досліджена З. Залібовською-Ільніцькою [2], Н. Гаврилук [2], та ін.

Необхідно зазначити, що в Україні визначено п'ять рівнів підтримки для дітей з особливими освітніми проблемами. Підтримка дітей раннього віку від труднощів першого ступеня (незначні та поодинокі проблеми у дітей) визначається і надається в закладі дошкільної освіти. Фахівцями інклюзивно-ресурсного центру (ІРЦ) визначається підтримка дітей зазначеної категорії другого, третього, четвертого рівнів. Для всіх дітей з особливими освітніми проблемами (не залежно від визначеного рівня підтримки) в закладі дошкільної освіти командою психолого-педагогічного супроводу на навчальний рік складається індивідуальна програма розвитку (ІПР), за потреби може складатися і на літній період. Зазначені документи зберігаються у закладі дошкільної освіти три роки [4].

Звернемо увагу, що в закладі дошкільної освіти створюється інклюзивна група, якщо до директору закладу звернулися батьки із заявою та висновком інклюзивно-ресурсного центру про комплексну психолого-педагогічну розвитку дитини. Відповідно діючих законодавчих документів, діти з особливими освітніми потребами мають такі переваги (Див. Рис.1)

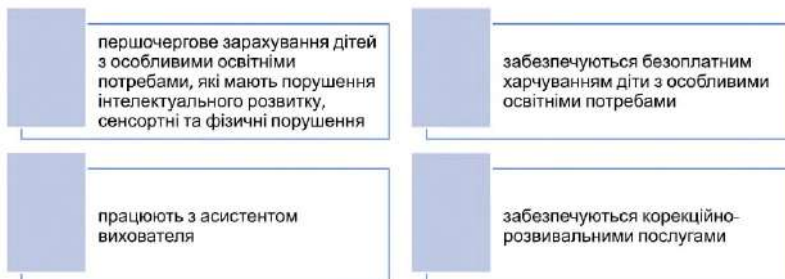

Рис.1 Переваги для дітей з особливими освітніми потребами.

До змін, які описані в Постанові Кабінету Міністрів України від 21.07.2021 №765, внесено скасування вікових обмежень для осіб, які можуть користуватися послугами інклюзивно-ресурсних центрів. Зазначимо, що пройти психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини та отримати супровід для дитини можна від народження. Відтепер до інклюзивних груп закладів дошкільної освіти можуть бути зараховані діти раннього віку з особливими освітніми потребами [5; 6]. Ефективна взаємодія усіх учасників соціально-педагогічної діяльності сприятиме реабілітації та соціалізації дитини раннього віку з особливими освітніми потребами.

Використана література:

1. Балдинюк О., Колісніченко І. Соціалізація особистості в умовах інклюзивного середовища. URL: <https://fspo.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/07> (дата звернення: 04.02.2026).
2. Гаврилюк Н., Залібовська-Ільніцька З. В. Професійна діяльність асистента вчителя в інклюзивному середовищі загальноосвітнього закладу середньої освіти. Актуальні проблеми соціальної сфери : зб. ст. студентів і викл. / за заг. ред. С. М. Коляденко. Житомир : Бук-Друк, 2025. Вип. 15. С. 25-27.
3. Івлева О. Інклюзія в сучасній Україні. URL: <https://repository.hneu.edu.ua/bitstream/> (дата звернення: 04.02.2026).
4. Інклюзивна освіта в закладах дошкільної освіти URL: <https://safianyosvita.com.ua/> (дата звернення: 04.02.2026).
5. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 липня 2021 року №765: станом на 28.07.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/765-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 04.02.2026).
6. Про затвердження організації інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 10 квітня 2019 року №530: станом на 31.10.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 04.02.2026).

Компаративний аналіз теорії та практики соціальної роботи

Автор статті:

Олеся САВИЦЬКА

здобувач

ОП Соціальна робота

Наукова керівниця:

Зоя ЗАЛБОВСЬКА-ЛІНЦЬКА,

кандидатка педагогічних наук, доцентка,

доцентка кафедри соціальних технологій

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ДБСТ В УКРАЇНІ 1990-2025 РР

Дитячі будинки сімейного типу створюються з метою забезпечення належних умов для виховання в сімейному оточенні дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського виховання [2]. Державна підтримка сімейних форм влаштування дітей-сиріт стимулювала суттєвий розвиток цього соціального інституту впродовж 1990-2025рр.. Перші будинки сімейного типу почали створюватися в кінці ХХ століття (1988р). За два роки (2000 р.) кількість таких дитячих будинків збільшилася до 91 (дев'яносто одного), а в 2005 році було 128 зазначених форм сімейного виховання дітей . З 1 січня 2009 року в Україні діяло 400 дитячих будинків сімейного типу, в яких виховувалося 2609 дітей. На 1 січня 2026 рік в Україні працює 1180 дитячих будинків сімейного типу і в них виховується 8 тисяч дітей. За тридцять п'ять років [10; 11]

Науковці і практики акцентували свої наукові пошуки з висвітленої проблеми: Ляшенко О. М. [6] описує причини та

Компаративний аналіз теорії та практики соціальної роботи шляхи подолання соціального сирітства в Україні; Залібовською-Ільніцькою З. [3], Деркач А. [3], розглядають проблеми молодшої сім'ї в період війни, з метою профілактики сирітства дітей; Кравченко О [5]. презентує альтернативні форми влаштування дітей-сиріт в Україні; Романова Н. окреслює сімейні форми виховання зі сторони соціально-педагогічного аспекту та ін. [7; 9]

Забезпечення права кожної дитини на виховання у сімейному середовищі є одним із стратегічних напрямів державної соціальної політики України. Проблема соціального сирітства та збільшення кількості дітей, позбавлених батьківського піклування, залишається актуальною в умовах соціально-економічної нестабільності, демографічних змін та воєнних викликів [1]. Упродовж тривалого часу основною формою догляду за такими дітьми була інтернатна система виховання, яка не забезпечувала повноцінних умов для емоційного розвитку та соціалізації особистості [2].

У зв'язку з цим актуалізується потреба у розвитку сімейних форм виховання, що максимально наближені до природного сімейного середовища. Особливе місце серед них посідають дитячі будинки сімейного типу (ДБСТ), які поєднують родинне виховання з державною підтримкою та

Компаративний аналіз теорії та практики соціальної роботи професійним соціальним супроводом [3]. Саме ця форма дозволяє забезпечити стабільність життєвого середовища дитини, формування емоційних зв'язків і підготовку до самостійного життя.

Науковці виділяють декілька періодів становлення та розвитку дитячих будинків сімейного типу в Україні з 1990-2025рр. Першим періодом (1990–2005) визначено етап формування та нормативного закріплення ДБСТ. У цей час відбувалося визначення правового статусу цієї форми виховання, розроблення вимог до батьків-вихователів та впровадження механізмів державної фінансової підтримки Дитячі будинки сімейного типу поступово інтегрувалися у систему соціального захисту дітей як перспективна альтернатива інтернатним закладам [4; 5; 6].

Другим періодом (2006–2025) роки охарактеризовано активний розвитком ДБСТ в умовах реформування соціальної сфери та реалізації політики деінституціалізації [1]. Державна стратегія реформування системи інституційного догляду передбачала скорочення мережі інтернатних закладів і розширення сімейних форм виховання. У межах цієї політики посилено соціальний супровід сімей, підвищено вимоги до підготовки батьків-вихователів та розширено участь органів місцевого самоврядування у підтримці таких сімей [9; 11].

Компаративний аналіз теорії та практики соціальної роботи
Сучасний період становлення ДБСТ пов'язаний із новими соціальними викликами, зокрема воєнними подіями та зростанням кількості дітей, які втратили батьківське піклування [8; 9; 11]. Це актуалізує потребу у подальшому вдосконаленні механізмів державної підтримки, розвитку міжвідомчої взаємодії та підвищенні якості соціальної роботи з такими сім'ями [5].

Отже, дитячі будинки сімейного типу є важливою складовою системи соціального захисту дітей в Україні. Їх становлення та розвиток у 1990–2025 роках відбувалися в умовах соціально-економічних трансформацій та реформування соціальної політики держави. Зазначимо, що подальший розвиток цієї форми виховання пов'язаний із посиленням державної підтримки, удосконаленням механізмів соціального супроводу та підвищенням професійної підготовки батьків-вихователів.

Використана література:

1. Державна стратегія деінституціалізації та розвитку сімейних форм виховання. Київ, 2017.
2. Дитячі будинки сімейного типу в системі захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Всеукраїнська громадська організація. Асоціація – моя

Компаративний аналіз теорії та практики соціальної роботи родина. «Україна бех сиріт» URL: <https://www.mooya-rodyna.org.ua/uk/dbst-v-> (дата звернення: 13.02.2026).

3. Залібовська-Ільніцька З. В., Деркач А. Проблеми молодії сім'ї в період війни: аналіз базових понять. Актуальні проблеми соціальної сфери : зб. ст. студентів і викл. / за заг. ред. С. М. Коляденко. Житомир : Бук-Друк, 2025. Вип. 15. С. 46-50.
4. Концепція реформування системи інституційного догляду та виховання дітей в Україні на 2017–2026 роки.
5. Кравченко О. О. Альтернативні форми влаштування дітей-сиріт в Україні. Соціальна робота та освіта. 2018. № 2. С. 45–52.
6. Ляшенко О. М. Соціальне сирітство в Україні: причини та шляхи подолання. Київ: Інститут соціальної політики, 2012.
7. Міністерство соціальної політики України. Аналітичний звіт щодо розвитку дитячих будинків сімейного типу. Київ, 2022.
8. Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу: Постанова Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2002 року № 564/ станом на 09.11.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/564-2002-%D0%BF#Text> (дата звернення: 17.02.2026).

9. Романова Н. Ф. Сімейні форми виховання дітей: соціально-педагогічний аспект. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014.
10. Результати дослідження. СОС Дитячі Містечка в Україні
URL: <https://sos-ukraine.org/wp-content/uploads/2023/02/rezultaty-doslidzhennya-dity-i-vijnaveresen-lystopad-2022r.pdf> (дата звернення: 17.02.2026).
11. ЮНІСЕФ Україна. Реформа системи захисту прав дітей в Україні: аналітичний огляд. Київ, 2021.

Соціальна та психологічна робота у системі освіти

Авторка статті:

Ольга СЕМЕНКО

здобувачка

ОП Соціальна робота. Соціальна педагогіка.

Наукова керівниця:

Ольга ІЛІНА

кандидатка педагогічних наук, доцентка,

доцентка кафедри соціальних технологій

МЕТОДИ КОНТРОЛЮ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ З ООП В РОБОТІ АСИСТЕНТА ВЧИТЕЛЯ

Головною метою організації інклюзивного навчання є дотримання та реалізація прав на отримання освіти для дітей з особливими освітніми потребами у відповідності з їх можливостями та їх соціальна адаптація. Задля реалізації цього права в закладах освіти необхідним стає створення відповідних умов для забезпечення виконання корекційно-розвиткових та навчально-виховних програм для дітей з ООП. Окрім того, важливим моментом для забезпечення повноцінного перебування дитини з ООП в закладі освіти є створення психолого-педагогічного супроводу. В процесі супроводу стимулюється усвідомлення наявних проблем в сфері спілкування, життєвій само ідентифікації та пошук шляхів подолання цих проблем через стимулювання до самостійної діяльності та активності. У підготовчий період до створення індивідуальної програми розвитку асистент вчителя разом з командою супроводу займаються вивченням сформованості вмінь та навичок за допомогою спостережень

Соціальна та психологічна робота у системі освіти за поведінкою дитини з ООП. Серед різновидів поведінки виділяють: навчальну, адекватну та проблемну поведінку. Головне розуміти, що асистент вчителя повинен розглядати проблемну поведінку учня в контексті певної навчальної ситуації. Він може сигналізувати про складність та брак вмінь для подолання цієї ситуації. Звідси стає зрозумілим, що мета такого аналізу – це виявлення та усунення небажаної поведінки через створення оптимального навчального середовища для всіх учнів [1]. Основним методом спостереження за поведінкою та соціальним розвитком дитини з ООП є ведення щоденника спостереження. Саме асистент вчителя має можливість вести систематичне спостереження за можливостями, потребами дитини та оцінювати динамічність розвитку дитини з особливими освітніми потребами. Головним напрямом в спостереженні є аналіз діяльності учня/учениці в навчальному та позакласному середовищі. Фіксація вищезгаданої діяльності відбувається через фіксування спостережень у щоденнику спостережень. Отримані дані команда психолого-педагогічного супроводу може проаналізувати та врахувати під час планування уроків, додаткового супроводу чи додаткових занять. Не зважаючи на те, що нормативні документи не пропонують усталеної форми щоденника

Соціальна та психологічна робота у системі освіти спостережень, проте його ведення є ключовим на етапі створення ІПР, реалізації та моніторингу досягнень дитини з ООП [1]. У діяльності асистента вчителя виділяють також інший метод який складається з часових діагностичних зрізів та їх зіставлення задля відслідковування динаміки змін у поведінці дитини. Цей метод передбачає проведення першого зрізу з метою виявлення рівня розвитку досліджуваної властивості особистості. Другий зріз вже зможе показати ефективність колекційної роботи команди супроводу. Головним моментом при виконанні зрізів є підбір щонайменше трьох психодіагностичних методик, що повинні використовуватись під час обох зрізів [2].

Окреме місце в навчальному та виховному процесі займають ігри, ігрові ситуації та симуляції. Ці засоби є ефективними в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами, адже вони дозволяють відтворювати реальні ситуації, що можуть навчити дитину вирішувати конфлікти, виявляти емоції, розуміти емоції оточуючих та вправлятися у спілкуванні. Такі імітації є хорошим тренуванням перед реальними подіями або ж рефлексією про події або взаємостосунки які дитина вже мала та може порефлексувати. Соціальні ігри та історії допомагають зрозуміти норми та правила поведінки. Також вони допомагають розвивати

Соціальна та психологічна робота у системі освіти вміння передбачати власну поведінку та поведінку співрозмовника [3]. Під час виконання гри або ж імітації в асистента вчителя є можливість спостерігати за змінами у поведінці та відносинах учнів один з одним. Фокусування на позитивних змінах або ж на моментах які потребують додаткової підтримки є ключовими у роботі команди супроводу.

Отже, ефективність інклюзивного навчання та успішність соціальної адаптації дитини з ООП безпосередньо залежать від системної та злагодженої діяльності команди психолого-педагогічного супроводу, де ключову роль грає асистент вчителя. Основним інструментом можна позначити системне спостереження, результати якого пропонується фіксувати у щоденнику спостережень. Це дозволяє об'єктивно оцінювати динаміку соціального розвитку дитини та вчасно коригувати індивідуальну програму розвитку. Таким чином, поєднання ретельного моніторингу та практико-орієнтованих методів соціалізації забезпечує не лише реалізацію права дитини на освіту, а й створення інклюзивного простору, де кожен учень отримує необхідну підтримку для подолання комунікативних та особистісних бар'єрів.

Соціальна та психологічна робота у системі освіти

Використана література:

1. Асистент вчителя у закладі загальної середньої освіти з інклюзивною формою навчання : навчально-методичний посібник / А. А. Колупаєва та ін. Харків : Ранок, 2019. 216 с.

2. Васильєва Г. І. Методичні рекомендації планування роботи асистента учителя закладів загальної середньої освіти з інклюзивною формою навчання. Київ : Міленіум, 2018. 44 с.

3. Черкасова О. В. Особливості розвитку соціально-емоційних навичок у дітей з особливими освітніми потребами. Інноваційна педагогіка. 2024. Вип. 78, т. 2. С. 69–72.

Авторка статті:
Тетяна СУЛИМА
здобувачка
ОП Соціальна робота.

Соціальна та психологічна робота у системі освіти

Наукова керівниця:
Ольга ІЛІНА
кандидатка педагогічних наук, доцентка,
завідувачка кафедри соціальних технологій

СОЦІАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ЗДО

Інклюзія в закладах дошкільної освіти — це не просто нормативна вимога, а новий спосіб організації освітнього середовища, де кожна дитина, незалежно від особливостей розвитку, має право на якісну освіту поруч із ровесниками. В Україні питання злагодженої роботи педагогічних команд набуло особливої гостроти в умовах воєнного стану - установи змушені адаптуватися до складних умов і зберігати якість роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Соціальна взаємодія між педагогами стає фундаментом, на якому тримається весь освітній процес. Педагогічна команда у ЗДО - це не просто набір фахівців, які паралельно виконують свої функції. До команди супроводу входять вихователь, асистент вихователя, практичний психолог, соціальний педагог, вчитель-дефектолог та інші спеціалісти, залучені відповідно до потреб дитини. Ефективність роботи такої команди залежить насамперед від якості взаємодії між її учасниками: наскільки вільно вони обмінюються

інформацією, як розподіляють обов'язки й чи вміють узгоджувати рішення щодо кожної дитини з особливими освітніми потребами. Наприклад, коли вихователь своєчасно повідомляє психолога про зміни в поведінці дитини з ООП, а асистент чітко розуміє свою роль на занятті - результат для дитини принципово відрізняється від ситуації, де кожен фахівець діє відокремлено.

По-перше, соціальна взаємодія в інклюзивному ЗДО будується на принципах педагогіки партнерства: рівності позицій, взаємній повазі та обов'язковості взятих на себе зобов'язань. Вихователь і асистент вихователя є центральною парою у командній роботі інклюзивної групи. Оскільки вони перебувають поруч із дитиною щодня й у найрізноманітніших ситуаціях, якість їхньої комунікації безпосередньо впливає на розвиток дитини з ООП. Чітке розуміння кожним своєї ролі, відкритість до зворотного зв'язку й готовність спільно вирішувати труднощі - риси, без яких продуктивна педагогічна взаємодія в інклюзивному середовищі просто неможлива. Реалізація якісної інклюзивної освіти потребує не лише кваліфікованих фахівців, а й системи взаємодії між ними, яка забезпечує кожній дитині з ООП неперервний і узгоджений супровід [1]. По-друге, форма взаємодії педагогів у команді впливає на готовність дитини з

ООП до соціальної участі в житті групи. Якщо фахівці послідовні у своїх підходах і транслиують дитині єдиний сигнал, вона відчуває стабільність і безпеку. Непослідовність і нескоординованість між педагогами, навпаки, збільшують тривожність і дезорієнтують дитину. Успішність функціонування інклюзивного освітнього середовища забезпечується передусім через систему психолого-педагогічного супроводу й підвищення інклюзивної компетентності педагогів, які мають бути здатні не лише навчати дітей з ООП, але й ефективно взаємодіяти один з одним у команді [2]. По-третє, значну роль у розбудові соціальних зв'язків всередині педагогічного колективу відіграє адміністрація закладу. Керівник координує роботу команди супроводу й несе відповідальність за те, щоб взаємодія між фахівцями не переривалася. Чітка організаційна структура, налагоджені канали комунікації, зрозуміла система розподілу відповідальності — умови, за яких соціальна взаємодія педагогів може бути стійкою в часі, навіть за змін у складі команди. Від компетентності керівника безпосередньо залежить, чи перетвориться командна взаємодія на формальний обмін документами, чи стане живим педагогічним діалогом [3]. З одного боку, налагодити якісну командну взаємодію в умовах ЗДО непросто. Різна

фахова підготовка спеціалістів, відмінні уявлення про норму й відхилення, нерідко різний рівень поінформованості щодо конкретної дитини приводять до того, що засідання команди супроводу перетворюються на формальне погодження документів. З іншого боку, коли педагоги отримують можливість для регулярного неформального обміну — під час методичних годин, спільного планування, взаємовідвідування занять - рівень їхньої взаємодії суттєво підвищується. Розвиток комунікативної компетентності педагогів є окремим стратегічним завданням, яке не вирішується само по собі, а потребує цілеспрямованої роботи на рівні всього закладу [4].

Ми вважаємо, що соціальна взаємодія педагогічних працівників в інклюзивному ЗДО не може бути забезпечена лише інструктивними документами - вона потребує цілеспрямованого формування культури взаємодії на рівні всього закладу. Йдеться про готовність педагогів відкрито говорити про труднощі в роботі, ділитися спостереженнями й шукати спільні рішення замість того, щоб ховатися за формальними посадовими обов'язками. Психологічна готовність вихователів до роботи в умовах інклюзивного середовища формується поступово - через досвід, методичну підтримку й рефлексію над власною практикою [5]. Взаємодія педагогів із батьками дітей з ООП є

невід'ємною частиною командної роботи. Батьки є повноправними учасниками команди супроводу, і якість контакту між ними та педагогами ЗДО нерідко визначає, наскільки ефективно реалізуватиметься індивідуальна програма розвитку дитини вдома. Педагог, який вміє вести відкритий, неформальний діалог із батьками, пояснювати свої підходи й вислуховувати їхню думку, будує довіру, що стає ресурсом для всієї команди. Формування інклюзивної політики в закладі освіти передбачає не лише внутрішню координацію між фахівцями, але й налагодження прозорі та партнерської взаємодії з родинами дітей з ООП як повноправними учасниками освітнього процесу [6].

Отже, соціальна взаємодія педагогічних працівників в інклюзивному ЗДО є основою, без якої навіть найкраще розроблена індивідуальна програма розвитку не може бути реалізована повноцінно. Якість взаємодії всередині команди супроводу визначає й якість середовища, у якому перебуває дитина з особливими освітніми потребами. Формування культури відкритого педагогічного партнерства, систематична методична підтримка, чітка організаційна структура й готовність кожного учасника брати відповідальність за спільний результат - умови, за яких

соціальна взаємодія педагогів стає справжньою рушійною силою інклюзивної освіти.

Використана література:

1. Ніколаеску І. О., Михальчук О. О., Нікітська Ю. М. Формування інклюзивної компетентності вихователя закладу дошкільної освіти. Імідж сучасного педагога. 2022. № 3 (204). С. 87–90.
2. Ткаченко О. Інклюзивна освіта в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія Психологічні науки. 2023.
3. Білик Н. І. Управлінська компетентність керівника ЗЗСО у створенні умов для інклюзивного навчання. Імідж сучасного педагога. 2023. № 6 (213). С. 58–66.
4. Тимошко Г. М., Гладуш В. А. Розвиток комунікативної компетентності педагогів в умовах інклюзивного освітнього середовища : монографія. Ніжин Вид-ць Лисенко М. М., 2023. 192 с.
5. Фамілярська Л. Л. Цифрові технології для розбудови інклюзивного освітнього середовища. Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету. 2023. Вип. 15. С. 151–162.
6. Хотенюк О. Формування інклюзивної політики в закладі освіти: досвід, моделі та рекомендації для керівників. Особлива дитина: навчання і виховання. 2024. Т. 114, № 2.

Авторка статті:
Катерина СТЕЦЬКО
здобувачка
ОП Соціальна робота

Соціальна та психологічна робота у системі освіти

Наукова керівниця:
Ольга ІЛІНА,
кандидатка педагогічних наук, доцентка,
завідувачка кафедри соціальних технологій

ТЕХНОЛОГІЯ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА У СПЕЦІАЛЬНИХ ГРУПАХ В ЗДО

У сучасних умовах реформування системи освіти України, зокрема впровадження інклюзивного підходу, значно зростає роль соціально-педагогічної діяльності у закладах дошкільної освіти (ЗДО). Особливої актуальності набуває проблема організації ефективної роботи соціального педагога у спеціальних групах, де виховуються діти з особливими освітніми потребами, порушеннями психофізичного розвитку або ті, які перебувають у складних життєвих обставинах. Аналіз наукових джерел засвідчує, що соціальний педагог є ключовим суб'єктом соціалізації дитини, який забезпечує інтеграцію освітніх, соціальних і виховних впливів, спрямованих на гармонійний розвиток особистості. У спеціальних групах його діяльність набуває комплексного характеру та передбачає поєднання діагностичної, корекційно-розвивальної, профілактичної та консультативної функцій. Однією з базових є технологія соціально-педагогічного супроводу, яка передбачає системну

організацію допомоги дитині з урахуванням її індивідуальних особливостей. Вона включає етапи первинної діагностики, визначення освітніх і соціальних потреб, розроблення індивідуальної програми розвитку, моніторинг динаміки змін та корекцію впливів. У межах цієї технології соціальний педагог координує міждисциплінарну взаємодію фахівців (психолога, дефектолога, логопеда), що відповідає сучасним вимогам командного підходу в інклюзивній освіті.

Важливе місце посідає корекційно-розвивальна технологія, спрямована на формування соціальної компетентності дітей. Її реалізація передбачає використання спеціально підібраних методик розвитку комунікативних умінь, емоційної регуляції, поведінкових моделей. Зокрема, ефективними є методи соціальних історій, поведінкового моделювання, вправ на розвиток емоційного інтелекту, що сприяють формуванню адаптивної поведінки у дітей з різними освітніми потребами.

Значного поширення у практиці набуває арт-терапевтична технологія, яка ґрунтується на використанні засобів мистецтва як інструменту психоемоційної підтримки дитини. Дослідження сучасних науковців доводять, що арт-терапія сприяє зниженню рівня тривожності, розвитку саморегуляції, покращенню міжособистісної взаємодії та

формуванню позитивного «Я-образу». У роботі зі спеціальними групами доцільним є використання ізотерапії, казкотерапії, музикотерапії та елементів театралізації. Не менш важливою є ігрова та інтерактивна технологія, яка відповідає віковим особливостям дітей дошкільного віку. Через рольові ігри, ситуативне моделювання, групові вправи формується соціальний досвід дитини, розвиваються навички співпраці, взаємодії та розв'язання конфліктів. Особливої ефективності такі методи набувають у роботі з дітьми з розладами аутичного спектра та порушеннями мовлення. У контексті партнерської взаємодії важливу роль відіграє технологія роботи з сім'єю, яка передбачає активне залучення батьків до освітнього процесу. Соціальний педагог здійснює просвітницьку діяльність, проводить індивідуальні консультації, тренінги, спрямовані на підвищення батьківської компетентності та формування адекватного ставлення до особливостей розвитку дитини. Такий підхід забезпечує наступність впливів та підвищує ефективність соціально-педагогічної роботи. У контексті цифровізації освітнього середовища важливим напрямом діяльності соціального педагога є використання інформаційно-комунікаційних засобів у процесі соціально-педагогічного супроводу. Застосування онлайн-платформ і електронних

ресурсів забезпечує організацію дистанційних консультацій з батьками, фіксацію результатів спостереження за дитиною, а також коригування індивідуальної програми розвитку. Такий підхід дозволяє підвищити доступність підтримки та забезпечити безперервність взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу. Важливим напрямом професійної діяльності соціального педагога у спеціальних групах є організація медіаційної взаємодії ,як способу врегулювання конфліктів. Реалізація цього напрямку передбачає формування у дітей навичок конструктивного спілкування, розвиток уміння висловлювати власні потреби та враховувати позицію інших. Соціальний педагог у цьому випадку виступає посередником, який сприяє досягненню взаєморозуміння між учасниками конфлікту на засадах добровільності, рівності та довіри. Отже, робота соціального педагога у спеціальних групах закладів дошкільної освіти реалізується через чітко визначені напрями діяльності: індивідуальний супровід дитини, корекційно-розвивальну роботу, взаємодію з родиною та забезпечення сприятливого соціального середовища. Ефективність такої діяльності зумовлюється цілеспрямованістю впливів, урахуванням індивідуальних особливостей розвитку дитини та узгодженістю дій усіх

фахівців, що відповідає сучасним вимогам інклюзивної освіти.

Використана література:

1. Соціальна педагогіка: мала енциклопедія / за ред. І.Д. Звереві. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 336 с. URL: <https://cul.com.ua>
2. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> 3. Закон України «Про дошкільну освіту» від 11.07.2001 № 2628-III(зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14>
4. Концепція розвитку інклюзивної освіти в Україні: Міністерство освіти і науки України, 2020. URL: <https://mon.gov.ua>

РОЗВИТОК ЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЧЕРЕЗ МІЖПРЕДМЕТНІ ЗВ'ЯЗКІВ

Нова українська школа спрямована на формування компетентної особистості, здатної мислити, аналізувати інформацію, генерувати ідеї та створювати щось нове, а також застосовувати набуті знання на практиці. У цьому контексті особливої актуальності набуває розвиток в учнів логічного мислення.

На думку С. Гончаренка, «логічне мислення - це вміння мислити чітко й послідовно, при цьому, не допускати протиріччя у власних міркуваннях, і вміння знаходити логічні помилки». [1 с.87]

Натомість, Ю. О. Музика дає таке визначення поняттю «логічне мислення - це такий вид мислення, що може сформуватися у процесі навчально-пізнавальної діяльності, яка спеціально організована вчителем і зумовлює вміння людини виділяти головне, робити висновки, аналізувати та класифікувати все, що її оточує». [2 с.161]

Отже, відштовхуючись від цих двох форм подання одного поняття можемо сформулювати спільне. А саме, логічне мислення- це здатність особистості чітко, послідовно й обґрунтовано мислити, аналізувати інформацію, виділяти головне, класифікувати явища та робити висновки.

Мислення молодших школярів дуже легко піддається змінам тому вчитель може і має цим користуватися. Для розвитку логіки використовуємо різні методи, прийоми та технології. Знаючи що для першокласників наочно-образне мислення є основним ми підбираємо такі завдання які будуть безпосередньо використовувати образи та наочність.

Розберемо конкретні приклади розвитку логічного мислення у молодших школярів на різних уроках. Ефективним засобом може бути використання міжпредметних зв'язків, які дозволяють учням застосовувати набуті знання на практиці, вони вчать встановлювати причино-наслідкові зв'язки та бачити взаємозв'язок.

Так, наприклад, на уроках математики логічне мислення розвивається через розв'язування задач, встановлення закономірностей, порівняння та класифікації предметів. Учні вчать аналізувати умову, виділяти головне та робити висновки.

Прикладом такого завдання може бути задача для 1 класу «У мами три дочки. У кожної з них один брат. Скільки дітей у мами?». Як ми можемо бачити учням пропонується умова яку треба проаналізувати та дати відповідь на питання яке цікавить автора. Ця вправа пов'язана не тільки з цифрами а і з соціальним життям, тобто з оточуючим дитину світом.(на урок) [3]

На уроках української мови розвиток логічного мислення відбувається безпосередньо під час роботи з текстами, складанням речень, встановлення послідовності дій, підбору заголовку та узагальненню прочитаного. Такі завдання формують в дітей уміння аналізувати інформацію та правильно робити висновки.

Прикладом такого завдання може бути питання які вчитель ставить після прочитання твору. Наприклад: Хто головний герой твору? Де відбуваються події? Як ви вважаєте чи гарно вчинив герой? Чи добрий це вчинок? А як би ви вчинили на його місці? Саме такі питання змушують дитину аналізувати а не просто бездумно читати

Якщо розглядати урок «Я досліджую світ» то на ньому учні вчаться встановлювати причино-наслідкові зв'язки між явищами природи, порівнювати об'єкти, робити припущення та перевіряти їх під час спостереження.

Отже, розвиток логічного мислення молодших школярів є важливою складовою сучасної освіти. Використання міжпредметних зв'язків на уроках математики, української мови, читання, ЯДС та інших дозволяє учням бачити причино-наслідкові зв'язки, аналізувати інформацію, робити припущення, виділяти головне та робити обґрунтовані висновки. Вчитель має розуміти що логічне мислення дитини формується не тільки за допомогою роботи з числами або з граматичними правилами, а й через систематичне виконання завдань на аналіз тексту, встановлення відповідності, обґрунтування своєї думки та узагальнення інформації.

Таким чином, систематична робота вчителя з різними навчальними предметами не лише підвищує рівень пізнавальної активності учнів, а й закладає основу критичного мислення та творчого підходу до всього їхнього життя.

Використана література:

1. Катеринюк Х. Розвиток логічного мислення молодших школярів як невід'ємна складова сучасної математичної освіти. Вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Серія «Наука. Освіта. Молодь» 2021. С. 87.

2. Катеринюк, Х. Педагогічні засади розвитку логічного мислення молодших школярів у процесі навчання. Вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Серія «Наука. Освіта. Молодь». 2021. Ч. 1. С. 161.

3. Логічні завдання для 1 класу : навч. матеріал / Naurok.com.ua. — URL:<https://naurok.com.ua/logichni-zavdannya-dlya-1-klasu-363985.html> (дата звернення: 15.03.2026).

Авторка статті:

Вікторія ТИМОШЕНКО

здобувачка

ОП Початкова освіта

Соціальна та психологічна робота у системі освіти

Наукова керівниця:

Тетяна ШАНСКОВА

доктор педагогічних наук, доцент кафедри

початкової освіти та культури фахової мови

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ ДЛЯ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА ПРИКЛАДІ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»

Критичне мислення пов'язане з діяльністю, думками, текстами, вчинками та соціальними явищами [2]. Це знаходження помилок, суперечностей у міркуваннях, поведінці тощо. Методика розвитку критичного мислення забезпечує сучасних учителів НУШ конкретними методичними прийомами, придатними для використання на різних рівнях освітнього процесу, у різних предметних галузях, у різних типах і формах. Перевага полягає в тому, що акцент робиться не на запам'ятовуванні, а на осмислених творчих процесах усвідомлення світу, на постановці проблем перед молодшими школярами та їх творчому розв'язанні. Методика розвитку критичного мислення у дітей молодшого шкільного віку сприяє вирішенню таких завдань, як педагогічної мотивації, інформаційної грамотності, мовленнєвої культури, соціальної компетентності,

використання технологій розвитку критичного мислення у дітей молодшого шкільного віку сприяє розвитку особистості та відображається на ключових характеристиках учнів, які розвивають критичне мислення під час навчання в НУШ. Сучасні підходи до формування критичного мислення включають різноманітні методи та стратегії, спрямовані на розвиток аналітичних, оцінювальних та критичних навичок учнів.

Деякі з основних методів активного навчання для формування критичного мислення включають [3]:

1. Дискусії та дебати. Учні висловлюють свої думки, аргументують їх та обговорюють погляди з іншими. Це сприяє розвитку аналітичних навичок, навичок обґрунтування своїх думок та здатності бачити різні точки зору.
2. Проектна робота. Учні працюють над проектами або завданнями, що потребують аналізу, синтезу та оцінки інформації. Це сприяє розвитку критичного мислення та креативності.
3. Проблемне вирішення. Учні стикаються з реальними або вигаданими проблемами, для розв'язання яких вони мають застосовувати критичне мислення та пошук рішень.

4. Групова робота. Робота в групах сприяє обміну думками та поглядами, а також вчить учнів слухати інших та аргументувати свої думки.

5. Класні дослідження. Учні здійснюють власні дослідження з певної теми, що сприяє розвитку аналітичних та дослідницьких навичок.

Систематичний підхід до формування критичного мислення передбачає цілеспрямовану та послідовну роботу над розвитком аналітичних, оцінювальних та критичних навичок учнів протягом тривалого періоду часу. Систематичний підхід дозволяє створити сприятливі умови для постійного розвитку критичного мислення учнів і гарантує його стабільний прогрес протягом всього періоду навчання. Заохочення учнів до самостійного пошуку знань, висловлення власних думок та розв'язання проблем сприяє розвитку їхнього критичного мислення. Критичне мислення розвивається краще і швидше, коли діти постійно і активно шукають інформацію на уроках і порівнюють отримані знання з власним практичним досвідом. Учні повинні навчитися перевіряти інформацію на достовірність, робити висновки, приймати рішення та з'ясовувати причини і наслідки різних подій.

У рамках програми НУШ слід підбирати методи та прийоми розвитку критичного мислення відповідно до цілей і завдань навчання, враховуючи при цьому вікові особливості школярів.

Інтерактивне навчання в сучасному розумінні характеризується наступними ознаками: інтерактивний характер; обов'язковість спільної діяльності вчителя та учня; спеціальна організація та різноманітні форми навчання; інформаційні програми; повнота та єдність; вмотивованість та зв'язок з реальним життям; виховання та розвиток особистості учня, що відбувається одночасно з процесом засвоєння нових знань. Під час інтерактивного навчання педагог повинен заохочувати всіх учнів до активної роботи в класі, формувати ситуації успіху та відстежувати прогрес у досягненні поставлених завдань і, в разі невдачі, переглядати стратегію і тактику, щоб знайти і виправити свої недоліки. Інтерактивні підходи в навчанні формують дидактичні умови, що сприяють досвіду успішного виконання завдань учнями під час освітньої діяльності. Вони реалізують творчий потенціал учнів, активізують їхню пізнавальну активність. Під час вибору інтерактивних методів навчання необхідно враховувати критерій їх відповідності: цілям та завданням навчання та розвитку школярів; дидактичних цілей уроку;

зміст теми уроку; віковим, інтелектуальним можливостям школярів та рівню їхньої навченості та вихованості, особливостям класу в цілому; тимчасовим рамкам навчання; професіоналізму та досвіду конкретного вчителя; способу керівництва навчальною діяльністю; логіка навчального процесу [2]. Для реалізації цього критерію необхідний аналіз змісту навчального матеріалу та виявлення на основі його доступності для засвоєння школярами. При використанні інтерактивних методів навчання відносини між учителем та учнями повинні ґрунтуватися на принципах довіри, доброзичливості, партнерства, взаєморозуміння, взаємовиручки та підтримки, терпимості, обліку та поваги інтересів, можливостей один одного. Підґрунтям діяльності вчителя в умовах інтерактивного навчання є особистісно-орієнтований підхід, який вимагає дотримання гуманної педагогічної позиції, ціннісного ставлення до учня, його творчості, створення культурно-інформаційного та предметно-розвивального середовища, володіння методикою та основами освітньої технології.

Найбільш ефективним способом організації занять із застосуванням інтерактивних форм та методів навчання є колективний спосіб організації занять, який більшою мірою відповідає завданням інтерактивної діяльності учнів. Групова

робота дозволяє: за короткий термін вивчити та обговорити об'ємний і часом суперечливий для осмислення та розуміння блок матеріалу; вирішувати завдання диференційованого та різнорівневого навчання в рамках уроку; продуктивно формувати загально-навчальні вміння та навчальну діяльність, яку вони реалізують; оптимізувати та активізувати процеси соціалізації школярів. Застосування інтерактивних методів та навчальних ігор у початковій школі є ефективним способом розвитку освітнього процесу. Такі справи та завдання допомагають учням формувати навички критичного мислення, зокрема вміння аналізувати інформацію, робити обґрунтовані висновки та висловлювати власні судження [5].

Процес взаємодії з ігровими елементами стимулює інтерес до навчання, сприяє глибшому засвоєнню матеріалу, дає учням можливість експериментувати, висловлювати власні ідеї та розвивати навички комунікації з однолітками. Особливої ефективності інтерактивні методи набувають у межах конкретних освітніх галузей, зокрема інтегрованого курсу «Я досліджую світ», що дозволяє реалізувати проєктну діяльність як засіб розвитку критичного мислення. Однією з ефективних інтерактивних технологій розвитку критичного мислення молодших школярів є проєктна діяльність. Розглянемо конкретний приклад її застосування в межах

освітньої галузі «Я досліджую світ» у 3 класі під час вивчення теми «Бережне ставлення до природи». З метою формування екологічної свідомості та розвитку аналітичних умінь учнів учитель організовує груповий проєкт «Друге життя сміття». На підготовчому етапі застосовується метод «Мозковий штурм», під час якого школярі відповідають на проблемне запитання: «Що відбувається зі сміттям після того, як ми його викинули?». Учні висловлюють припущення, аналізують можливі наслідки забруднення довкілля, встановлюють причинно-наслідкові зв'язки [6, с.161]. На етапі дослідницької діяльності учні об'єднуються в малі групи та працюють з інформаційними матеріалами щодо різних видів відходів (пластик, папір, скло, органічні відходи). Використовується інтерактивний метод «Робота в групах», який сприяє розвитку вмінь аргументувати власну позицію, слухати інших та спільно приймати рішення. Учні аналізують, які матеріали підлягають переробці, оцінюють їх вплив на довкілля та формулюють висновки [1].

Практичним результатом проєкту є створення пам'ятки «Правила сортування сміття» або виготовлення виробів із вторинної сировини. На етапі презентації групи захищають свої роботи, обґрунтовують запропоновані рішення та відповідають на запитання однокласників, що

стимулює розвиток критичного осмислення інформації [4]. Завершальним етапом є рефлексія із застосуванням прийому «Незакінчене речення» («Тепер я знаю...», «Я можу допомогти природі, якщо...»), що дозволяє учням усвідомити власний досвід та оцінити результати діяльності.

Таким чином, використання проектної технології в освітній галузі «Я досліджую світ» створює умови для розвитку в молодших школярів умінь аналізувати інформацію, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, аргументувати власну позицію та приймати відповідальні рішення, що є складовими критичного мислення.

Використана література:

1. Барна О. В. Реалізація природничої компетентності в інтегрованому курсі «Я досліджую світ». Наукова робота. Я досліджую світ. 2023. № 4. С. 15-22.
2. Белкіна-Ковальчук О. В. Роль критичного мислення в сучасній освіті. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців. 2018. № 52. С. 219-224.
3. Болотов В., Спіро Д. Критичне мислення – ключ до перебудови школи. Директор школи. 2022. № 1. С. 67-73.
4. Василець Я. Є. Проектна діяльність на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ». Крок у науку:

дослідження у галузі природничо-математичних дисциплін та методик їх навчання. Збірник тез та доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих учених. Чернігів : НУЧК імені Т. Г. Шевченка, 2020. 80 с.

5. Крамаренко А. Формування дослідницьких умінь у здобувачів початкової освіти на інтегрованих уроках «Я досліджую світ». Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Сер.: Педагогічні науки. 2022. № 1. С. 189–195.

6. Павлова Т. Навчально-дослідницькі завдання в структурі підручника з інтегрованого курсу «Я досліджую світ». Проблеми сучасного підручника. 2021. № 27. С. 161–169.

РОЛЬ ВЧИТЕЛЯ-ЛОГОПЕДА У ФОРМУВАННІ АДАПТИВНИХ НАВИЧОК МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Проблема формування адаптивних навичок у молодших школярів з мовленнєвими порушеннями є надзвичайно актуальною в сучасній освіті, оскільки мовленнєві труднощі значно впливають на здатність дітей ефективно взаємодіяти з однолітками, засвоювати навчальний матеріал і соціалізуватися в колективі. В умовах інклюзивного навчання роль вчителя-логопеда стає ключовою, адже саме він здатний системно підтримувати розвиток комунікативних, когнітивних і поведінкових навичок, які забезпечують адаптацію дитини до шкільного середовища. М. Ганевич, Г. Ільїна, Т. Скрипник зазначають, що «поняття «адаптивні навички» охоплює: а) уміння, необхідні для самостійної повсякденної життєдіяльності та ефективного функціонування (самообслуговування, комунікація, соціально-емоційна компетентність), б) здатність використовувати ці набуті уміння у різноманітних обставинах змінного середовища» [3, с. 749].

Відзначимо, що саме формування та розвиток вищезгаданих навичок стає ключовим завданням діяльності вчителя-логопеда, який забезпечує підтримку дитини не тільки в мовленнєвій корекції, а й у розвитку комунікативних, соціальних та емоційних компетентностей. Вчитель-логопед виступає посередником між дитиною, школою та родиною, створюючи умови для її гармонійного розвитку та ефективної адаптації до навчального процесу. Діяльність вчителя-логопеда охоплює не лише корекцію мовленнєвих порушень у дитини, а й створення умов для її гармонійного і всебічного розвитку. Для успішної роботи логопед повинен мати ґрунтовні професійні знання з корекції мовлення та розуміти концептуальні основи й методики раннього втручання. Важливими є також знання принципів командної роботи у транс- та міждисциплінарному форматі, застосування ефективних методів втручання, що передбачають активну участь дитини, розвиток її комунікативних і соціальних навичок, а також підтримку функціональних можливостей сім'ї. Окрім того, логопед має орієнтуватися у критеріях оцінки ефективності втручання як щодо мовленнєвого розвитку дитини, так і щодо покращення якості життя родини, дотримуючись етичних норм міжпрофесійної взаємодії та правил ведення міждисциплінарного діалогу [2].

За словами О. Мартинюк та В. Гладуш, методологічний інструментарій, який використовує вчитель-логопед для вивчення адаптивних здібностей молодших школярів, є ключовим елементом його професійної діяльності. Він включає педагогічне спостереження, різноманітні тестові процедури, анкетування та проведення діагностичних бесід. Завдяки спостереженню можна виявити особливості реакцій дитини на нові умови, рівень її соціальної взаємодії та емоційну стійкість у складних ситуаціях. Значну роль відіграють і психолого-педагогічні методи, зокрема проєктивні техніки, що дозволяють оцінити рівень тривожності, самостійності, комунікативної готовності та інших показників адаптації [1, с. 52]. І. Тямолова та С. Яценко зауважують, що розвиток адаптивних здібностей молодших школярів із мовленнєвими порушеннями потребує комплексного використання вчителем-логопедом різноманітних методів і технологій, орієнтованих на формування саморегуляції, самостійності та соціальної компетентності. У цьому ефективними є тренінги, які сприяють розвитку емоційної стійкості, комунікативних умінь та навичок вирішення конфліктних ситуацій. Для досягнення зазначених результатів педагогічні прийоми повинні бути індивідуально адаптовані до потреб кожної

дитини та враховувати її особистісні особливості [4, с. 644–645]. З огляду на вищезазначене підкреслимо, що сучасна роль вчителя-логопеда у формуванні адаптивних навичок молодших школярів із мовленнєвими порушеннями є значно ширшою, ніж традиційна функція корекції мовлення. У сучасних умовах інклюзивного навчання вчитель-логопед стає посередником між дитиною, педагогами та сім'єю, забезпечуючи комплексну підтримку розвитку дитини та інтеграцію її в навчальне середовище. Його діяльність спрямована не лише на усунення мовленнєвих труднощів, а й на формування таких компетенцій, як соціальна адаптивність, емоційна стійкість, саморегуляція та когнітивна гнучкість, що дозволяє дитині ефективно взаємодіяти з оточенням і долати труднощі навчання. Відзначимо, що новою актуальною функцією вчителя-логопеда є інтеграція корекційної роботи у щоденну освітню практику, що передбачає застосування сучасних методів таких, як інтерактивні ігрові та тренінгові техніки, цифрові інструменти, групові заняття, а також проєктивні методи, які допомагають оцінити емоційний стан і рівень готовності дитини до соціальної взаємодії. Таке комплексне втручання дозволяє не лише стимулювати мовленнєвий розвиток, а й формувати навички самостійного прийняття рішень, конструктивного вирішення конфліктів та

адекватного реагування на нові ситуації. Важливою є також консультативна роль логопеда для педагогів та батьків, що дозволяє створювати узгоджені стратегії підтримки дитини в навчальному та домашньому середовищі. Завдяки цьому забезпечується безперервність розвитку адаптивних навичок, підвищується ефективність соціалізації дитини і покращується її якість життя. Окрім того, сучасний вчитель-логопед повинен володіти знаннями з організації міждисциплінарної роботи, уміти координувати дії психолога, соціального педагога та інших фахівців, що беруть участь у корекційно-розвивальному процесі.

Таким чином, сучасна роль вчителя-логопеда виходить за межі традиційної корекційної діяльності та включає функції координатора, консультанта та наставника, орієнтованого на всебічний розвиток особистості дитини. Його завдання полягає у створенні умов, за яких дитина з мовленнєвими порушеннями може максимально ефективно засвоювати навчальний матеріал, розвивати комунікативні й соціальні навички, адаптуватися до колективу та отримувати підтримку як у школі, так і в родині. Такий підхід забезпечує формування не лише мовленнєвої компетентності, а й життєвої компетентності дитини, що є ключовим у сучасній системі інклюзивної освіти.

Використана література:

1. Мартинюк О., Гладуш В. Практична робота педагога з розвитку адаптивних здібностей молодших школярів з мовленнєвими порушеннями. VI Всеукраїнська науково-практична Інтернет-конференція «Соціально-освітні домінанти професійної підготовки фахівців соціальної сфери та інклюзивної освіти», 23-24 жовтня 2024 р., Запоріжжя. С. 52–58.

2. Орієнтовний перелік знань та вмінь фахівців команди раннього втручання. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/file/text/93/f509166n158.docx> (дата звернення: 06.03.2026).

3. Скрипник Т. В., Ганевіч М. М., Ільїна Г.О. Моделювання програми становлення адаптивних навичок у дітей молодшого шкільного віку з аутизмом з опорою на метод «Прикладний аналіз поведінки». Актуальні питання у сучасній науці (1(19)). 2024. С. 746–756.

4. Тямолова І. В. Яценко С. Л., Методичне забезпечення формування адаптивних навичок молодших школярів з мовленнєвими порушеннями. Актуальні питання розвитку особистості: сучасність, інновації, перспективи: Збірник наукових праць за матеріалами III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Житомир, 3 квітня 2025 року). Ред. колегія: Л. Котлова, Л. Бутузова, С. Максимець / МОН України, Житомирський державний університет імені Івана Франка, соціально-психологічний факультет. Житомир, Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2025. С. 644–645.

ПРОФІЛАКТИКА ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНОСТІ ПІДЛІТКІВ У РОБОТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ ШКОЛИ

На сьогодні динамічне використання Інтернету, як потужного глобального інформаційного ресурсу, приваблює широкі версти населення, не залежно від віку, освіти та соціального статусу. Неконтрольоване використання Інтернет-мережі перетворилося на загрозу гармонійного розвитку особистості, її психічному здоров'ю, а в деяких випадках і до летального результату. Згідно статистики за 2024 рік пацієнтів з діагностованим розладом психіки та поведінки віком від 0 до 14 років становить 105280 осіб, а віком від 15 до 17 років 25654 особи. Більшість медичних експертів пов'язують це з активним використанням соціальних мереж [1; 2]. Попри активну профілактичну діяльність психологічної служби школи (соціальних педагогів, практичних психологів) збільшується кількість інтернет-залежних через стрімку цифровізацію, доступність

гаджитів та контексту. Варто розглянути причини цієї дилеми.

Питаннями профілактики Інтернет-залежності підлітків у роботі психологічної служби школи цікавилися фахівці різних галузей. Т. Веретенко, висвітлює у своїх напрацюваннях соціально-педагогічну профілактику Інтернет-залежності старшокласників, рекомендує навчати підлітків культурі безпечної поведінки в Інтернеті; Л. Гуменюк проводить аналіз деструктивних процесів, що відбуваються в віртуальному соціалізуючому Інтернет-середовищі; О. Олексин презентує програму «Безпечна поведінка підлітків в Інтернеті», реалізація якої сприятиме сформованості критичного ставлення до інформації в глобальній мережі.

Профілактика інтернет-залежності підлітків потребує врахування специфічних рис сучасних підлітків як покоління Digital Natives. Підлітковий вік (пубертатний період) характеризується високою гормональною активністю, що впливає на розвиток органів та поведінку здобувачів освіти. В організмі підлітка виникають труднощі з кровопостачанням мозку, оскільки всі системи розвиваються досить швидко, а серце і легені дещо запізнюються у розвитку. Зазначене спричиняє нестабільність у поведінці та активність дітей

цього віку [5]. Нові умови фізіопсихологічного розвитку підлітків зумовлюють нову соціальну ситуацію формування підлітків. Основним соціальним середовищем дитини залишається школа, проте змінюються мотиви взаємодії із соціальним середовищем (спілкування з однолітками, інтимно-особистісне спілкування з однолітками, прихильність або відраза до своєї школи; важливість результатів контролю (бали); прояви ставлення до дисциплін). Спілкування підлітків з однолітками набуває такого значення, що відтісняє на другий план навчання і стосунки з рідними. У соціальній ситуації розвитку все ж дорослі для підлітків відіграють значущу роль. У ролі позицій дорослого друга можуть виступати масові кумири (популярні співаки, актори та ін.) [2; 4; 5]. Як зазначають науковці, у підлітків з'являється референтна група (група-еталон), стосунки характеризуються орієнтацією на вимоги товаришів, їх врахування. Підлітки інтенсивно формуються у групи, в яких наявний високий рівень конформізму (пасивне, пристосовницьке прийняття групових стандартів поведінки, безумовне схилення перед авторитетами). Прослідковується взаємне зацікавлення між хлопцями і дівчатами. Між підлітками постійно триває пошук друга, що супроводжується ревностями, образами. [1; 3; 5].

Виокремлено причини стійкого інтересу підлітків до мережевих ігор, а саме: налагодження спілкування у групі однолітків; самоствердження та самореалізація, матеріальна винагорода [1; 4]. Психологічна служба школи проводить профілактичну діяльність, яка прописана у річних планах. Проведення бесід, годин спілкування соціальними педагогами з інтернет-безпеки («Плюси та мінуси соціальних мереж», «Спілкування в Інтернеті», «Шкідливе програмне забезпечення», «Види вірусів та напрямки роботи шпигунського програмного забезпечення», «Кібершахрайство») сприяє виробленню навичок безпечного користування соціальними мережами, запобігає кібербулінгу та інших загроз, пов'язаних із цифровими технологіями.

Профілактична Інтернет-залежності підлітків у роботі психологічної служби школи має комплексний характер і зосереджується на таких завданнях: підсилення не емоційних зв'язків з рідними та друзями; переключення уваги підлітків з соціальних мереж на інші сфери діяльності; створення умов для успішної реалізації всіх видів діяльності та публічного визнання (успішність в реальному, а не віртуальному світі).

Отже, профілактика Інтернет-залежності підлітків у роботі психологічної служби школи є необхідною умовою їх успішної соціалізації та гармонійного розвитку.

Використана література:

1. Веретенко Т. , Ярмоленко К. соціально-педагогічна профілактика Інтернет-залежності студентів. URL: https://www.apfn-journal.in.ua/archive/19_2018/part_1/29.pdf(дата звернення: 02.03.2026).
2. Гуменюк Л. Й. Інтернет-адикція молоді у соціальному вимірі. Вісник Одеського національного університету. Соціологія і політичні науки. 2016. Т. 18, Вип. 2(1). С. 217–225.
3. Коломієць О. Соціальна профілактика Інтернет-залежності підлітків від мережевих ігор URL: <file:///C:/Users/User/Downloads/278716-> (дата звернення: 02.03.2026).
4. Психологічні особливості Інтернет-залежності у підлітковому віці URL: <https://ekhsuir.kspu.edu/items/2cd6e0cd-0ee4-482d-8f17-0ef70efbac3b> (дата звернення: 02.03.2026).
5. Психологія підліткового віку. URL: <https://sites.google.com/site/krivorizkaskolano> (дата звернення: 02.03.2026).
6. Як соціальні мережі впливають на соціальне здоров'я дітей та підлітків/ URL: <https://phc.org.ua/news/yak-socmerezhi-vplivayut-na-psikhichne-zdorovya-ditey-i-pidlitkiv> (дата звернення: 02.03.2026).

- Технології соціальної роботи з різними категоріями клієнтів в умовах війни;

Авторка статті:
Юлія ШИМАНСЬКА
здобувачка
ОП Соціальна робота

Наукова керівниця:
Наталія СЕЙКО,
докторка педагогічних наук, професорка,
професорка кафедри соціальних технологій

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА ПОЯВУ НОВИХ КАТЕГОРІЙ ОСІБ У СЖО

Повномасштабна війна в Україні докорінно змінила структуру соціальних ризиків. Запровадження воєнного стану стало тим чинником, що перевів стан складних життєвих обставин (СЖО) із площини індивідуальних проблем у площину загальнонаціональної кризи. Якщо раніше система соціального захисту орієнтувалася на стабільні групи – людей з інвалідністю, багатодітні родини, одиноких пенсіонерів тощо, то сьогодні основними причинами входження до категорії осіб у складних життєвих обставинах стали зовнішні загрози. Основними чинниками вразливості стали: втрата особистої безпеки, руйнування житла, примусова зміна місця проживання, отримання важких поранень ветеранами та учасниками бойових дій, перебування військових та цивільних у полоні, наявність членів сімей, що зникли безвісти, а також психологічна травматизація через втрату близьких [3]. Це призвело до появи нових категорій

- Технології соціальної роботи з різними категоріями клієнтів в умовах війни;

громадян, чия незахищеність спричинена безпосередньо воєнними діями.

Найбільш масштабною категорією, що потребує комплексного соціального супроводу, стали внутрішньо переміщені особи (ВПО). Аналіз механізмів підтримки свідчить, що стан СЖО для цієї групи має багатовекторний характер: він охоплює не лише втрату житла та майна, а й руйнування професійної ідентичності, втрату соціального капіталу та ресурсів для автономного життєзабезпечення. У звітах Київської школи економіки підкреслюється, що тривале перебування у стані переміщення без належної підтримки веде до глибокої соціальної дезадаптації та зростання залежності від державних виплат [1].

Воєнний стан змусив державу переглянути нормативно-правове регулювання надання соціальних послуг, зокрема через запровадження принципу екстреності та спрощення процедур ідентифікації потреб. Замість традиційних тривалих перевірок доходів та збору доказової бази, наразі пріоритет надається кризовому втручання. Сучасний соціальний супровід ВПО змістив фокус із пасивної матеріальної допомоги на активну соціокультурну та економічну інтеграцію у приймаючі громади, що є ключовою умовою подолання стану СЖО в довгостроковій

- Технології соціальної роботи з різними категоріями клієнтів в умовах війни;

перспективі [3]. Це передбачає не лише забезпечення базових потреб, а й перекваліфікацію, сприяння зайнятості та психологічне відновлення для стабілізації життєдіяльності особи.

Окремий сегмент у структурі сучасних соціальних ризиків посідають ветерани, ветеранки та учасники бойових дій (УБД). Специфіка цієї категорії полягає в поєднанні медичних потреб (реабілітація після важких поранень, контузій, ампутацій) з необхідністю психосоціальної адаптації до цивільного середовища. Фахівці наголошують, що без належної підтримки ветерани ризикують надовго залишитися у стані СЖО, що часто призводить до втрати професійних навичок, соціальної ізоляції та загострення психологічних проблем [2].

Паралельно з цим виокремилася специфічна категорія сімей загиблих, військовополонених та осіб, зниклих безвісти. Вхідження цих осіб до кола суб'єктів СЖО обумовлене не лише станом тяжкої втрати або невизначеності, а й правовою та економічною нестабільністю. Соціальна підтримка таких родин вимагає впровадження спеціалізованих послуг із кризового консультування та активного представництва їхніх інтересів у державних

- Технології соціальної роботи з різними категоріями клієнтів в умовах війни;

структурах для забезпечення належного соціального захисту [1].

Вплив воєнного стану на появу нових категорій осіб у СЖО є системним і фундаментальним. Він виявляється насамперед через докорінне розширення самого визначення складних життєвих обставин. Саме умови воєнного часу дозволили законодавчо виокремити такі підстави для отримання допомоги, як шкода від збройної агресії, перебування в полоні чи статус члена сім'ї зниклого безвісти. Це фактично стерло межу між «традиційно вразливими» верствами населення та людьми, які за мирних умов вважалися б абсолютно самодостатніми. Раніше накопичений соціальний та фінансовий капітал більше не є гарантією захищеності, оскільки прямі наслідки бойових дій здатні миттєво позбавити людину ресурсів для самостійного подолання кризових ситуацій.

Запровадження воєнного стану стало причиною суттєвого перегляду державної політики у сфері підтримки осіб, що перебувають у СЖО. Якщо раніше система працювала в режимі фіксації стандартних підстав для допомоги, то сьогодні відбувається перехід до швидкого реагування на критичні загрози. Це виявляється насамперед у розширенні нормативного визначення СЖО: до переліку

- Технології соціальної роботи з різними категоріями клієнтів в умовах війни;

чинників було включено обставини, зумовлені збройною агресією – від перебування в полоні до втрати зв'язку з близькими. Такий підхід фактично усунув застарілі критерії соціального статусу, оскільки в умовах воєнного стану категорія вразливості охоплює ширші верстви населення, незалежно від їхнього попереднього соціально-економічного становища чи рівня доходів [1].

Зміни у законодавстві зумовили трансформацію практичної соціальної роботи, де ключовим пріоритетом стало екстрене втручання. Замість тривалого процесу документального підтвердження статусу, зусилля зосереджуються на оперативному забезпеченні першочергових потреб та відновленні втрачених документів особи. Водночас відбулася інтеграція психосоціальної підтримки в загальний процес супроводу, що дозволяє надавати допомогу з урахуванням емоційного стану постраждалих [2].

Однак на практиці ці зміни стикаються з низкою проблем. Трансформація принципів державного реагування хоч і створила нові механізми підтримки, проте їх реалізація часто ускладнюється обмеженістю ресурсів та перевантаженістю системи. Поява великої кількості нових категорій осіб у СЖО створює безпрецедентний тиск на

- Технології соціальної роботи з різними категоріями клієнтів в умовах війни;

органи соціального захисту [3]. Отже, воєнний стан не лише сформував нові запити на допомогу, а й виявив критичну потребу в докорінному реформуванні всієї системи, яка наразі змушена працювати в умовах постійного дефіциту кадрів та фінансування.

Використана література:

1. Аналіз механізмів підтримки осіб у складних життєвих обставинах в умовах війни. Аналітичний звіт. Київська школа економіки (KSE). 2023. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/05/MFV_Analiz-mehanizmv-pidtrimki-SZHO.pdf (дата звернення: 20.02.2026).
2. Психосоціальна допомога ветеранам війни: системний підхід. Психосоматична медицина та загальна практика. URL: <https://uk.e-medjournal.com/index.php/psp/article/view/508> (дата звернення: 20.02.2026).
3. Соціальні послуги в умовах війни: нові зміни та виклики. Лабораторія законодавчих ініціатив. URL: <https://parlament.org.ua/analytics/soczialni-poslugy-v-umovah-vijny-novi-zminy-ta-vyklyky/> (дата звернення: 20.02.2026)

- Технології соціальної роботи з різними категоріями клієнтів в умовах війни;

Авторка статті:

Вікторія ШЕВЧЕНКО

здобувачка

ОП Соціальна робота

Наукова керівниця:

Зоя ЗАЛБОВСЬКА-ІЛЬНИЦЬКА

кандидатка педагогічних наук, доцентка,

доцентка кафедри соціальних технологій

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З МОЛОДДЮ, СХИЛЬНОЮ ДО ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ, В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Соціальна робота з молоддю, схильною до девіантної поведінки, в системі професійної освіти набуває особливої актуальності в умовах воєнного стану. Прояви девіантної (відхилення від норм) поведінки молоді все більше дивують своєю зухвалістю, цинізмом, жорстокістю, що фахівцям соціальної сфери для їх пояснення бракує аргументів. Процес подолання відхилень у поведінці молоді значно складніший, ніж зарадити їм. Фахівці соціальної сфери розробляють технології, системи соціальної роботи з молоддю, схильною до девіантної поведінки, в системі професійної освіти, проте ефективність впливу цих засобів на зазначену категорію залежить від різних факторів (стійкість соціальних стандартів поведінки молодої людини, надмірна її перевантаженість; психофізіологічні особливості молодої особи та ін.).

- Технології соціальної роботи з різними категоріями клієнтів в умовах війни;

Аналіз причинних факторів девіантної поведінки молоді незмінно залишається у центрі інтересів науковців і практиків, зокрема Федорченко Т.Є. [4] розглядає у своїх наукових напрацюваннях соціально-педагогічні детермінанти девіантної поведінки школярів; Янкович О. [4], Кікінеджи О. [4], Козубовська І. [4], Поліщук В. [4], Радчук Г. [4] узагальнюють теорію і практику профілактичної роботи з дітьми, схильними до девіантної поведінки, Залібовська-Ільницька З. [2] висвітлює причини булінгу у середовищі здобувачів загальної середньої освіти; Вольнова Л. [1] подає класифікацію видів девіантної поведінки та ін..

Науковці виділяють такі погляди на класифікацію девіантної поведінки: соціологічний (залежно від масштабу (масові і індивідуальні відхилення); за значенням наслідків (негативні (зухвалі шкідливі наслідки, що створюють потенційну небезпеку) та позитивні); за суб'єктом (відхилення конкретних осіб, неформальних груп, умовних неформальних груп; офіційних структур); за об'єктом (економічні, побутові, майнові порушення); за тривалістю (одноразові, тривалі); за типом порушеної норми (злочинність, пияцтво (алкоголізм), наркотизм, самогубства, аморальна поведінка, бродяжництво, проституція, хуліганство, утриманство, корупція, бюрократизм, тероризм,

- Технології соціальної роботи з різними категоріями клієнтів в умовах війни;

расизм, геноцид, деструктивні культури); правничий підхід (під поведінкою з відхиленнями розуміється все, що суперечить прийнятим в даний час правовим нормам і заборонене під загрозою покарання); педагогічний підхід (має менше диференціацій і нерідко вони запозичені з інших дисциплін; поняття «поведінка з відхиленнями» ототожнюється з поняттям «дезадаптація»); психологічний підхід (асоціальна чи делінквентна поведінка, яка суперечить правовим нормам, загрожує соціальному порядку, благополуччю навколишніх людей (крадіжки, хуліганство, вандалізм, фізичне насильство, торгування наркотиками); асоціальна (аморальна) поведінка, що відхиляється від виконання морально-етичних норм, безпосередньо загрожує благополуччю міжособистісних відносин (втеча з дому, шкільні прогули або відмова від навчання, брехня, агресивна поведінка, проміскуїтет (безладні статеві зв'язки), граффіті (настінні малюнки і написи непристойного характеру, субкультурні девіації (сленг, шрамування, татуювання) [1].

Відповідно статті 20 Закону України «Про професійну освіту» визначено зобов'язання перед здобувачами професійної освіти (курсантами, студентами, слухачами), а саме: виконувати вимоги освітньої програми; дотримуватися академічної доброчесності; поважати гідність, права, свободи

- Технології соціальної роботи з різними категоріями клієнтів в умовах війни;

та законні інтереси всіх учасників освітнього процесу, дотримання етичних норм; відповідально та дбайливо ставитися до власного здоров'я, здоров'я оточуючих, довкілля; дотримуватися вимог законодавства, дотримуватися вимог законодавства, установчих документів, правил внутрішнього розпорядку закладу професійної освіти, правил внутрішнього трудового розпорядку суб'єктів господарювання, що здійснює освітню діяльність, надає послуги із здобуття професійної освіти (під час проходження практичної підготовки, а також під час здобуття освіти за дуальною формою) та правил проживання в гуртожитку; дотримання умов договору про надання освітніх послуг; дотримуватись під час проходження практичної підготовки) вимог законодавства про охорону праці щодо безпеки життєдіяльності, виробничої санітарії, пожежної безпеки; відповідально та дбайливо ставитись до майна закладу професійної освіти та суб'єктів господарювання, що забезпечують практичну підготовку здобувачів професійної освіти; виконувати інші обов'язки, визначені цим Законом, Законом України « Про освіту», установчими документами закладу професійної освіти та договором про надання освітніх послуг [3].

- Технології соціальної роботи з різними категоріями клієнтів в умовах війни;

Соціальна робота з молоддю, схильною до девіантної поведінки, в системі професійної освіти спрямована на створення нових умов життєдіяльності, всебічного та гармонійного розвитку молоді, захист їх законних інтересів, дотримання конституційних прав і свобод, задоволення як культурних так і духовних потреб. Вона має комплексний підхід [4].

Зазначимо, соціальна робота з молоддю, схильною до девіантної поведінки, має здійснювати у таких напрямках: профілактика девіантної поведінки молоді (комплекс заходів, спрямованих на попередження, подолання й нейтралізацію чинників, які спричиняють девіантну поведінку); соціальна допомога родині (надання консультацій, лекцій, бесід, тренінгів сімейного виховання); вияв молоді з девіантною поведінкою групи ризику і проведення превентивних психологічних і педагогічних заходів; просвітницька робота з метою запобігання девіантної поведінки молоді [1;4].

Отже, соціальна робота з молоддю, схильною до девіантної поведінки, в системі професійної освіти, постійно на часі та потребує нових напрацювань щодо інформаційних ресурсів у зв'язку воєнним станом в Україні. Оновлена законодавча база з питань професійної освіти чітко описує нормативні зобов'язання молоді і є основним орієнтиром під

- Технології соціальної роботи з різними категоріями клієнтів в умовах війни;

час превентивної роботи з питань девіантної поведінки молодих людей.

Використана література:

1. Вольнова Л.М. Класифікація видів девіантної поведінки. Психологічний освітній сайт URL: <https://www.annadomina.com/studentam/> (дата звернення: 02.03.2026).
2. Залібовська-Ільніцька З. В. Причини булінгу у середовищі здобувачі загальної середньої освіти: теоретичний аспект/ Зоя Залібовська-Ільніцька // Актуальні проблеми соціальної сфери : зб. наук. робіт викладачів і студентів / за ред. Н. П. Павлик. - Житомир, 2021. - Вип. 11. - С. 16-18.
3. Про професійну освіту: Закон України від 21 серпня 2025 року №4574-IX: станом на 01.03.2026 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4574-20#Text> (дата звернення: 02.03.2026).
4. Теорія та практика профілактичної роботи з дітьми, схильними до девіантної поведінки: український і міжнародний досвід : монографія /О. Янкович, О. Кікінежди, І. Козубовська, В. Поліщук, Г. Радчук та ін. Тернопіль : Осадца Ю.В., 2018. 300 с. URL: <http://dspace.tnpu.edu>. (дата звернення: 02.03.2026)
5. Федорченко Т.Є. Соціально-педагогічні детермінанти девіантної поведінки школярів URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/> (дата звернення: 02.03.2026).

- Технології соціальної роботи з різними категоріями клієнтів в умовах війни;

Авторка статті:

Софія ХОМИК

здобувач

ОП Соціальна робота. Соціальна педагогіка.

Наукова керівниця:

Наталія СЕЙКО,

докторка педагогічних наук, професорка,

професорка кафедри соціальних технологій

ОСНОВНІ СОЦІАЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ВРАЗЛИВИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ В ОТГ

Вразливість індивіда чи групи населення означає, передусім, вищий порівняно з іншими з об'єктивних зовнішніх чинниками і(або) наявними фізичними чи психологічними характеристиками ризик стати жертвою порушення права і свободи людини [5, с.13].

Вразливі групи населення включають різні категорії осіб, які стикаються з підвищеними ризиками соціальної, економічної та правової дискримінації. Вразливі групи населення через свою психічну та/або фізичну обмеженість не отримують рівний доступ до реалізації своїх прав і свобод нарівні з іншими особами. Це можуть бути люди з інвалідністю, діти, люди похилого віку, біженці, етнічні меншини, жінки, які зазнають насильства, та ін. [2, с.696]. Забезпечення їх прав є ключовим завданням для держави та суспільства.

Термін «уразливі групи» активно використовуються у деклараціях, програмах, планах дій, а також різних робочих

- Технології соціальної роботи з різними категоріями клієнтів в умовах війни;

документах органів ООН та міжнародних конференцій. У більшості країн конституції належать положення, що гарантують рівні права та захист від дискримінації для всіх громадян, включаючи вразливі групи.

Також на рівні національного законодавства має місце ухвалення спеціальних законів, що забороняють дискримінацію за ознаками раси, етнічного походження, статі, віку, інвалідності та інших характеристик. Закони про соціальний захист спрямовані на встановлення соціальних програм та заходів підтримки для забезпечення прав уразливих груп, таких як пенсії, допомога по інвалідності, підтримка сімей з дітьми та ін. [4, с.396-397]. На правову незахищеність таких груп, як правило, впливають зовнішні та внутрішні чинники. Вразливі групи населення в ОТГ - це категорії громадян, які в силу фізичних, соціальних, економічних, політичних чи вікових причин обмежені у можливостях повноцінно брати участь у житті суспільства, захищати свої права, мають обмежений доступ до базових послуг, ресурсів та соціального захисту, що робить їх залежними від зовнішньої підтримки [6, с.11].

Основні соціальні характеристики цих груп у контексті ОТГ можливо об'єднати у такі групи:

1. Демографічна та фізична вразливість:

- Технології соціальної роботи з різними категоріями клієнтів в умовах війни;

- Літні люди. Це, як правило, самотні пенсіонери, особи похилого віку, які часто проживають у віддалених селах, з обмеженою мобільністю та високою потребою у матеріальній допомозі, соціальному супроводі (соціальному обслуговуванні).

- Особи з інвалідністю. Це особи, які мають обмежені можливості самообслуговування, пересування та працевлаштування, отже вимагають адаптації інфраструктури та доступності послуг.

- Діти з уразливих сімей: діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, діти з інвалідністю або діти, які проживають у сім'ях, які перебувають у складних життєвих обставинах. Такі групи осіб вимагають захисту прав та устрою в сім'ї.

- Особи з хронічними захворюваннями: люди, які потребують постійного медичного догляду та забезпечення ліками.

2. Економічна вразливість:

- Низький рівень доходу: сім'ї за межею бідності, багатодітні сім'ї, неповні сім'ї, безробітні.

- Відсутність житла або небезпечні житлові умови: люди, які втратили житло або живуть в аварійних умовах.

- Технології соціальної роботи з різними категоріями клієнтів в умовах війни;

- Вразлива зайнятість: робота без офіційного оформлення, нестабільний заробіток.

3. Соціально-територіальна та правова вразливість, а також вплив війни:

- Мігранти та етнічні меншини: групи, які мають ризик дискримінації.

- Внутрішньо переміщені особи (ВПО): громадяни, змушені залишити свої будинки, які часто потребують житла, роботи та соціальної адаптації.

- Жителі важкодоступних/прифронтових територій: населення, відрізане від соціальних, медичних та освітніх послуг через зруйновану інфраструктуру або військові дії.

- Особи, які постраждали від насильства: потребують психологічної та юридичної підтримки.

- Сім'ї з низьким соціальним статусом: особи із залежностями, які звільнилися з місць позбавлення волі, особи без певного місця проживання, - вимагають, відповідно, житла або потребують ресоціалізації.

4. Загальні поведінкові та статусні характеристики:

- Висока залежність від соціальних служб ОТГ: необхідність адресної допомоги (продуктові набори, соціальний супровід, медична допомога).

- Технології соціальної роботи з різними категоріями клієнтів в умовах війни;

- Соціальна ізоляція: відсутність підтримуючих соціальних зв'язків, що посилює психологічну напругу та стрес.

- Обмежений доступ до інформації: складнощі у реалізації своїх прав через брак знань чи технічні можливості (інтернет, транспорт) [1, с.99-100].

Таким чином, вразлива група, на нашу думку, це колектив, що складається з індивідів, яким включно або виключно властивий статус, що залежить або від вроджених, або від набутих характеристик, так само властивих кожному з учасників колективу, що ставить всю групу в становище ризику стати жертвою замахів на порушення або порушень прав людини або перешкоджати всій групі. скористатися гарантованими ним правами та свободами.

Вразливі групи населення в ОТГ - це категорії громадян, які потребують особливого соціального захисту через підвищений ризик дискримінації, бідності чи соціальної ізоляції або зовнішніх політичних причин. Соціальна робота в громадах в умовах сьогодення залишається ключовою для підтримки оптимального рівня життєдіяльності людини та підтримки тих категорій громадян, які опинилися у складних життєвих обставинах.

- Технології соціальної роботи з різними категоріями клієнтів в умовах війни;

Робота з вразливими групами на місцевому рівні включає: виявлення їхніх потреб, надання адресної допомоги, забезпечення доступу до інфраструктури, залучення до процесів прийняття рішень у громаді [3, с.35].

В умовах децентралізації (ОТГ) виявлення та підтримка цих груп вимагає від місцевої влади створення ефективних соціальних служб, орієнтованих на індивідуальні потреби, особливо в умовах криз.

Використана література:

1. Андрусин Н.І. Соціальна вразливість населення: дефініції, підходи до розуміння та оцінювання. Економіка та суспільство. 2022. Випуск №37.

2. Кондур В.А. Поняття вразливі групи населення у міжнародному та національному праві. Аналітично-порівняльне правознавство. 2024. №8.С.694-699.

3. Кравченко О. О. Соціальна робота в громаді як чинник стійкості і відновлення. Соціальна робота в громаді: сучасні виклики та перспективи розвитку: Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Дніпро, 18 квітня 2025 року) / за заг. ред. проф. О. О. Осетрової. Дніпро, ДНУ імені Олеся Гончара, 2025. 178 с. С.31-36.

4. Лабенська Л.Л. Вразливі групи населення: правове регулювання в Європейському Союзі на міжнародному та

- Технології соціальної роботи з різними категоріями клієнтів в умовах війни;

національному рівнях. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 9. С.395-398.

5. Мальцева О.І. Наукові підходи до визначення вразливості та виокремлення вразливих груп населення. Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. 2021. № 1 (339), Ч. II.

6. Риндзак О. Соціальна вразливість населення та її понятійно-термінологічне забезпечення. Економіка та суспільство. 2021. № 33.

- Соціальна та психологічна робота у системі освіти;

Авторка статті:
Тетяна ЯБЛОНСЬКА
здобувач
ОП. Початкова освіта

Наукова керівниця:
Тетяна ШАНСКОВА
доктор педагогічних наук, доцент кафедри
початкової освіти та культури фахової
мови

ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Медіаграмотність – це здатність повною мірою використовувати різні види медіа, набір навичок, що дозволяє людині отримати доступ до медіа [1, с.17]. Але користуватися можливостями медіа необхідно правильно, враховуючи ризики використання та важливість дотримання правил у цифровому просторі.

Медіаосвіта допомагає дітям зрозуміти, як працюють ці засоби масової комунікації, як вони впливають на суспільство, які механізми маніпулювання можуть вони використовувати. Це дозволяє дітям стати більш обізнаними споживачами медіа-контенту та розвивати критичне мислення щодо інформації, яку вони зустрічають у медіа. Такий підхід допомагає дітям краще розуміти сучасне медіа-середовище та ефективніше використовувати його для власного розвитку та навчання.

- Соціальна та психологічна робота у системі освіти;

Мета медіаосвіти полягає в тому, щоб діти розуміли, як і чому медіа відображає людей і суспільство в цілому. Це означає, що діти повинні розуміти, які цінності, ідеали та погляди відображаються у медійних продуктах, і як це впливає на сприйняття світу. Основним завданням медіаосвіти, за цим підходом, є розвиток аналітичних здібностей та критичного мислення щодо медіа. Тобто, діти повинні навчитися аналізувати та оцінювати медійний контент з різних точок зору, розуміти його вплив на суспільство та власне сприйняття світу [4, с.236].

Батьки мають активну роль у розвитку інформаційно-комунікативних навичок у своїх дітей. Важливо обирати ігри та пізнавальні програми, які сприяють розвитку дитини і вчать її здійснювати свідомий вибір дій.

Основні напрямки медіаосвіти включають розвиток творчого сприйняття медіапродукції та навички самостійного створення медіапродуктів, таких як діафільми, міні-книжки, журнали та рекламні плакати. Ці напрямки допомагають створити у дітей мотивацію до вивчення медіа та активної участі у процесі навчання.

Цікаво, які різноманітні мотиви можуть спонукати дітей до використання медіапродукції, особливо в такому молодому віці. По-перше, пізнавальний мотив може

- Соціальна та психологічна робота у системі освіти;

виникнути, коли дитина бажає дізнатися щось нове або поповнити свої знання через використання медіа. Другий мотив – комунікативний – відображає бажання дитини взаємодіяти з іншими через медіаплатформи, щоб задовольнити свою потребу в спілкуванні. Релаксаційний мотив вказує на те, що дитина може використовувати медіапродукцію для отримання позитивних емоцій або відпочинку. Нарешті, компенсаторний мотив може виникати, коли дитина шукає спосіб заповнити час або вирішити якісь емоційні переживання за допомогою медіа [3].

Сучасні технології, такі як гаджети, телевізори та комп'ютери, надають доступ до безлічі інформації, але діти повинні навчитися критично аналізувати цю інформацію, розрізняти достовірні джерела від ненадійних. Їхнє розуміння та сприйняття світу формується через інформацію, яку вони сприймають, тому важливо, щоб вони були медіаграмотними. Медіаосвіта в цьому контексті допомагає дітям розвивати навички аналізу, критичного мислення та вміння відбирати корисну та достовірну інформацію.

Основне завдання медіаосвіти полягає в підготовці молодого покоління до життя в інформаційному суспільстві, яке відповідає сучасним умовам. Це означає надання здібностей сприймати та розуміти різноманітну інформацію

- Соціальна та психологічна робота у системі освіти;

та освідомлення наслідків її впливу на розвиток особистості та психіку. Головна мета полягає в формуванні медіаграмотності серед молоді [2].

Цифровізація неминуче входить у нашу діяльність, забезпечує взаємодію батьків та спілкування дітей, розвиток суспільства загалом. Життя сучасної людини важко уявити без цифрових серверів та додатків. Ми використовуємо їх для вирішення різних повсякденних завдань. При цьому онлайн-середовище пов'язане не тільки з безліччю корисних можливостей, але і з ризиками для безпеки користувача. Саме тому важливо розвивати власну цифрову грамотність.

Медіаосвіта допомагає дітям зрозуміти, як працюють засоби масової комунікації, як вони впливають на суспільство, які механізми маніпуляції можуть використовувати. Це дозволяє дітям стати більш обізнаними споживачами медіа-контенту та розвивати критичне мислення щодо інформації, яку вони зустрічають у медіа. Такий підхід допомагає дітям краще розуміти сучасне медіа-середовище та ефективніше використовувати його для власного розвитку та навчання.

Система роботи вчителя початкових класів з формування медіаграмотності передбачає поетапне та систематичне включення елементів медіаосвіти у навчальний

- Соціальна та психологічна робота у системі освіти;

процес. Насамперед учитель організовує ознайомлення учнів із різними видами медіа (дитячі журнали, мультфільми, освітні відео, інтернет-ресурси) та формує початкові уявлення про їх призначення. Наступним етапом є розвиток умінь аналізувати інформацію: учитель пропонує дітям обговорювати побачене чи прочитане, визначати основну думку повідомлення, звертати увагу на джерело інформації.

Важливим компонентом є формування навичок безпечної поведінки в інтернет-середовищі, що реалізується через бесіди, навчальні ситуації та практичні вправи. На завершальному етапі учні залучаються до творчої діяльності – створення власних простих медіапродуктів (коміксів, міні-журналів, плакатів), що сприяє розвитку критичного мислення, творчості та відповідального ставлення до інформації.

У практичному плані формування медіаграмотності у молодших школярів може здійснюватися через різноманітні інтерактивні методики. Це використання ігор та вправ, робота з простими медіапродуктами: казки, комікси, малюки-мінікнижки, навчальні відео. Важливо навчити дітей ставити запитання: «Хто створив цю інформацію? Чому вона важлива? Чи можна їй довіряти?» Такі вправи допомагають

- Соціальна та психологічна робота у системі освіти;

формувати критичне мислення та усвідомлене ставлення до медіа.

У системі роботи вчителя початкових класів можуть використовуватися такі практичні завдання:

- створення простих медіапродуктів (міні-журнали, плакати, діафільми);
- групові обговорення мультфільмів або коротких відео;
- ігри на розпізнавання фейкової інформації у спрощеній формі.

Батьки та педагогічні працівники мають активну роль у розвитку інформаційно-комунікативних навичок у дітей. Важливо обирати пізнавальні програми, які сприяють розвитку дитини і вчать її здійснювати свідомий вибір дій. Для цього необхідно створити сприятливі умови для розвитку вмінь та формування компетентності у дітей, а також пояснити потенційні небезпеки, що можуть чатувати в Інтернеті.

Сучасні технології надають дітям доступ до великої кількості інформації, і медіаосвіта допомагає навчити їх критично аналізувати цю інформацію, розрізняти достовірні джерела від ненадійних, а також усвідомлювати вплив медіа на власне сприйняття світу [1].

- Соціальна та психологічна робота у системі освіти;

Таким чином, основне завдання медіаосвіти та формування медіаграмотності серед молодших школярів полягає у підготовці дітей до життя в інформаційному суспільстві. Це дозволяє їм критично сприймати інформацію, безпечно користуватися медіа, розвивати самостійне мислення та креативність.

Використана література:

1. Антонова О. Дидактичні основи формування медіаграмотності в учнів початкової школи. 2020. Київ : Генеза. 96 с.
2. Косенко М. А., Пронюк Г. В. Формування культур цифрової гігієни. Радіоелектроніка та молодь у XXI столітті : матеріали 29-го Міжнар. молодіж. форуму, 16–19 квітня 2025 р. Харків : ХНУРЕ 2025. С. 127-128.
3. Муковіз О., Мельничук В. Шляхи формування основ медіаграмотності в молодших школярів на уроках інформатики. Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи. 2023. № 1(9). С. 111-120.
4. Остапійовська І. Формування основ медіаграмотності здобувачів початкової освіти як складова виховної роботи. Методологія сучасних наукових досліджень : збірник наукових праць учасників XXI Міжнародної науково-практичної конференції (27–28 березня 2025 р., м. Харків) / за заг. ред. К. Юр'євої. Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2025.С.

Соціальна та психологічна робота у системі освіти

Актуальні проблеми соціальної сфери

**Збірник статей студентів і
викладачів**

Випуск 16

за заг. ред. С.М. Коляденко

Формат 60x84/16. Ум.друк.арк.12.21

Житомирський державний університет ім. Івана Франка

Кафедра соціальних технологій

УДК364

К 65

~ 244 ~